

Att planera och gestalta lokaler och anläggningar för idrott

Exempelsamling

Boverket

The logo for Boverket, featuring a stylized red silhouette of a house with a chimney, positioned above the word "Boverket" in a bold, black, sans-serif font.

Att planera och gestalta lokaler och anläggningar för idrott

ISBN pdf: 978-91-90033-09-8

Dnr: 191/2025

Omslagsbild: Knivsta Centrum för idrott och kultur. Foto: Norconsult.

Webbplats: www.boverket.se

Publikationen finns att ladda ner som pdf på www.boverket.se

Boverket 2026

Förord

För att inspirera och sprida kunskap om hur lokaler och anläggningar för idrott kan planeras och gestaltas har Boverket tagit fram denna exempelsamling. God folkhälsa kan främjas genom att det finns tillgång till lokaler och anläggningar för idrott i närmiljön. Många kommuner bygger nya anläggningar eller renoverar sina befintliga för att möta idrottens behov. Var dessa anläggningar ska placeras och hur de ska gestaltas är betydelsefullt, då det ofta är stora byggnadsvolymer som tar i anspråk stor markyta och också kan bryta mot den omgivande bebyggelsens skala och struktur. Tillgänglighet, trygghet och koppling till omkringliggande miljö är viktiga aspekter att hantera i planeringsprocessen. En idrottsanläggning som är väl planerad med god gestaltning kan också få mervärden som stärker det sociala sammanhanget och kan bli en mötesplats för många.

Att få fler ungdomar engagerade i föreningsidrotten är ett sätt för dem att få en meningsfull fritid, men kan också vara ett sätt att förhindra att ungdomar fångas upp i kriminella aktiviteter. Det finns också individer som inte tidigare har varit fysiskt aktiva som behöver komma i rörelse. Spontanidrottsplatser kan vara ett sätt att sänka tröskeln för att få fler att röra sig. Därför har vi i denna exempelsamling även lyft platser för spontanidrott.

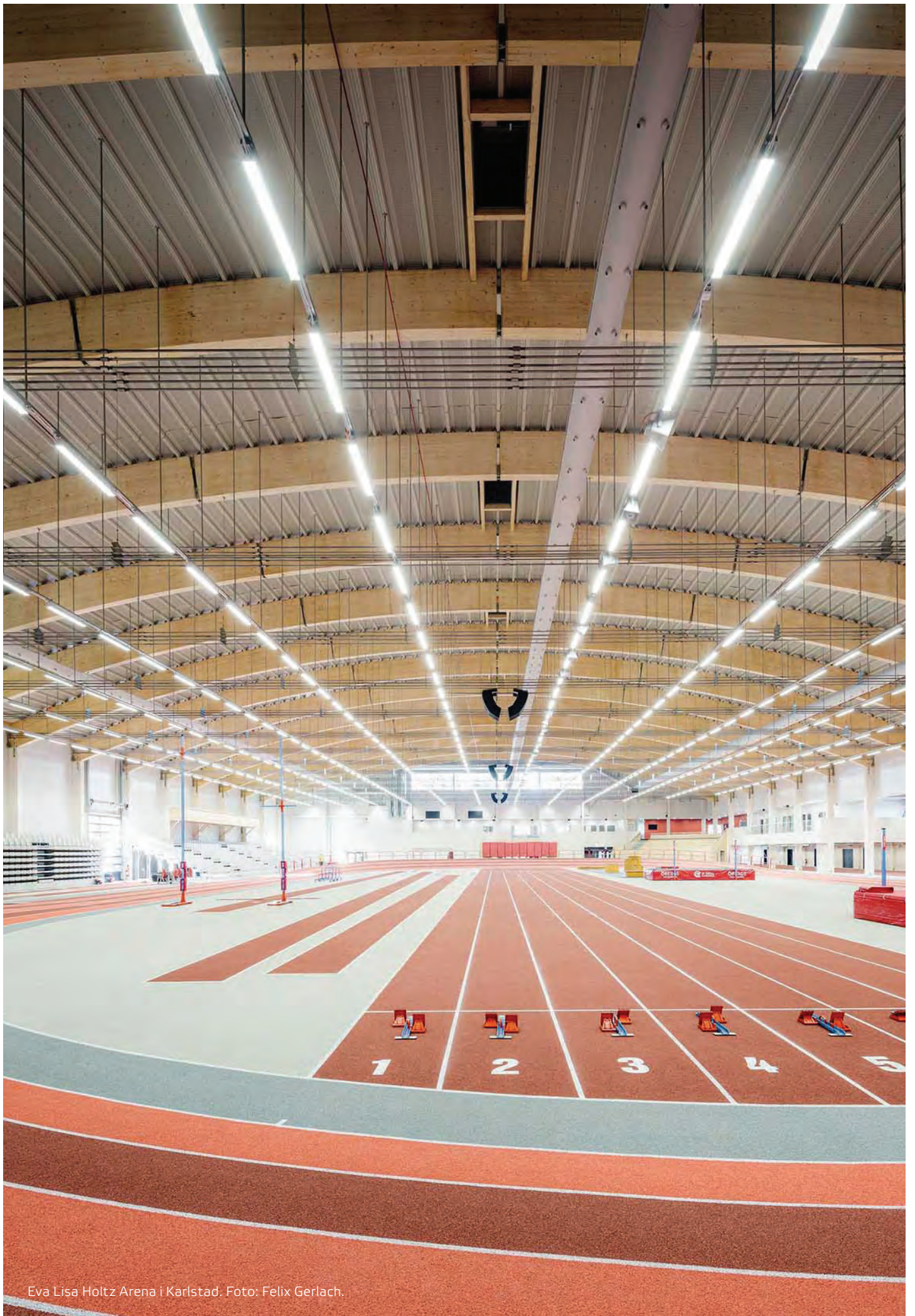
I uppdraget har synpunkter inhämtats från Centrum för idrottsforskning (CIF), Riksidrottsförbundet (RF) och Sveriges Kommuner och Regioner (SKR).

Boverket vill rikta ett stort tack till de kommuner vi har besökt med anledning av uppdraget. Vi har intervjuat arkitekter, planerare, representanter från fritidskontoret, byggprojektledare, entreprenörer, föreningslivet och ansvariga för anläggningen.

Rapporten har tagits fram av projektledarna Mirja Ranesköld och Kerstin Andersson och en projektgrupp bestående av Karolina Andersson, Yvonne Egnér, Sanna Hansson och Hans Lindgren. Ansvarig enhetschef har varit Sonia Andersson.

Karlskrona mars 2026

Anders Sjelvgren
generaldirektör

Eva Lisa Holtz Arena i Karlstad. Foto: Felix Gerlach.

Innehåll

Reflektioner	1
Inledning	4
Läsanvisning	7
Anläggningar för traditionella idrotter	9
Tröinge idrottshall, Falkenberg	10
Sågen - Möjligheternas hus i Klippan	20
Knivsta Centrum för idrott och kultur	30
Kristinebergs IP, Stockholm	42
Nya klubbhus vid Hägerstensåsens bollplan, Stockholm	56
Klagshamns ridanläggning, Malmö	64
Kvibergs Park is- och sporthall, Göteborg	78
Eva Lisa Holtz Arena och Sola Arena, Solstadens sportcenter i Karlstad	88
Hertsö badhus, Luleå	110
Lögarängsbadet, Västerås	120
Anläggningar för spontanidrott	133
Puckelbollplanen i Kroksbäcksparken, Malmö	134
Rågsveds motorikbana, Stockholm	140
Vasaparkens Yogapaviljong, Stockholm	150
Örebro Skatepark – en fartfylld mötesplats	160

Anläggningar utifrån ett särskilt tema	169
Trygghet och återbruk i Emaushallen, Västerås	170
Traditionsenligt trä i konstruktion och gestaltning - Grevhagsskolans idrottshall, Eksjö	178
Stort flöde av dagsljus i Munktellarenan, Eskilstuna	184
Mötesplats Stöcke – en plats för rörelserikedom skapad utifrån ett gräsrotsinitiativ, Umeå	188
Fålhagens IP med en fördröjningsyta vid skyfall, Uppsala	192
En stark social mötesplats - Malmö Civila ryttarförening	196
Nytt ridhus i kulturhistorisk miljö – Craafordhallen i Flyinge, Lund	202
Miljösmart is- och evenemangsarena med jämställdhet i fokus – Isborgren, Gällivare	206
Stockholm stad renoverar sina simhallar	212
Rosengårdsbadet för att främja barns simkunnighet, Malmö	216
Pontusbadet – ett renoverat 50-tals bad, Luleå	220

Reflektioner

En planeringsprocess där hänsyn också tagits till gestaltningen har varit styrande för urvalet av exempel. I arbetet med att ta fram lärande exempel har Boverket träffat många olika aktörer med olika professioner. På platsbesök och i samtal har några ämnen varit återkommande vid deras planering och gestaltning av lokaler och anläggningar för idrott. Här nedan följer några reflektioner utifrån de anläggningar som vi har besökt.

- God samverkan genom hela processen är en framgångsfaktor.
- Tidig behovsanalys för att välja rätt typ av anläggning.
- Vissa anläggningar kräver spetskunskap.
- Alla funktioner i anläggningen spelar stor roll.
- Utemiljön kan förstärka idrottsverksamheten och öka intresset för rörelse.
- Val av konstruktion påverkar anläggningens gestaltning.
- Återbrukad byggnad och material kan ge mindre klimatpåverkan.
- Flera sporter och andra aktiviteter i samma hus kan bli en social mötesplats.
- Idrott och kultur i samverkan ger positiva synergieffekter.

GOD SAMVERKAN GENOM HELA PROCESSEN ÄR EN FRAMGÅNGSFAKTOR

Flera har lyft fram god samverkan som en framgångsfaktor för att resultatet har blivit så bra som det blivit. När beställare, arkitekt och andra kompetenser har samverkat genom hela processen från planering till genomförande har diskussioner om anläggningens utförande löpande kunnat diskuteras och justeringar har kunnat ske på ett smidigt sätt. Vissa anläggningar har haft gestaltningsprogram att förhålla sig till och andra har haft nära dialog med stadsarkitekt.

TIDIG BEHOVSANALYS FÖR ATT VÄLJA RÄTT TYP AV ANLÄGGNING

Flera framhåller vikten av att göra en analys tidigt över vilket behov och även vilket mål kommunen har för de olika idrotterna. Det kan handla om tillgången på lokaler, men också vilka möjligheter som finns att fylla befintliga lokaler med nytt innehåll, det vill säga återbruka en lokal. Ibland kan den lilla anläggningen vara tillräcklig för att tillgodose det primära behovet.

Anläggning för breddidrott eller elitsatsning

För att tillgodose behovet av barn- och ungdomsidrott, men även för andra motionärer, kan det till exempel räcka med en viss standard och ytor för träning, och så får en annan mer anpassad anläggning användas till tävlingar.

Kunskapskrav eller äventyrsbad

När det gäller uppförande av ny simhall är behovsanalysen också ett viktigt instrument för att kunna göra rätt investering. Är exempelvis behovet i första hand att lära barn att simma i enlighet med skolans läroplan eller är det större anläggning med till exempel äventyrsbad.

Nationella/internationella idrottsförbund ställer krav

För tävlingsutövning finns det nationella och internationella krav på arenor från de olika idrottsförbunden. Om det i kommunen finns utövare i någon idrott på nationell nivå och kommunen vill gynna den idrotten kan frågan om vilken standard en anläggning ska hålla uppkomma. Detta är en fråga som idrottsrörelsen ofta behöver förhålla sig till, men som hamnar hos kommunen att hantera. Det kan fördyra en anläggning, då det finns krav på vissa funktioner som ska uppfyllas. Kraven i sig kan också leda till att befintliga anläggningar inte längre kan användas för att arrangera större tävlingar.

VISSA ANLÄGGNINGAR KRÄVER SPETSKUNSKAP

Det finns vissa typer av anläggningar som kräver lite extra kompetens. Det gäller till exempel ridanläggningar med tanke på hästens välfärd och ryttares säkerhet, men även ishallar och simhallar som är komplexa anläggningar med vatten, kyla respektive värme (fukt) samt kemikalier.

ALLA FUNKTIONER I ANLÄGGNINGEN SPELAR STOR ROLL

Likväl som att själva idrottshallen har sina funktionsmått för att vara ändamålsenlig är det viktigt att anläggningens duschutrymmen upplevs trygga att använda samt att det finns tillräcklig plats att förvara material kopplat till olika idrotter när dessa inte används.

Omlädningsrum är viktiga för tryggheten

Anläggningarna har visat exempel på flera lösningar på hur omlädningsrum kan utformas. Utöver traditionella omlädningsrum finns flexi-omklädningsrum och omlädningshubbar. Det är tydligt att anläggningar försöker möta enskildas behov. Dessa lösningar bidrar till ökad trygghet hos individen men är även en bra lösning för familjer som kan dela omlädningsrum. Separata dusch- och omlädningsbås i anslutning till skolidrotten har sagts öka deltagandet i idrotten och medföra att fler byter om och duschar.

Förrådsutrymmena behöver vara större

För flera anläggningar har det lyfts att de inplanerade förrådsutrymmena inte var tillräckliga. Mer utrymme hade behövts. Det gäller oavsett typ av anläggning.

UTEMILJÖN KAN FÖRSTÄRKA IDROTTSVERKSAMHETEN OCH ÖKA INTRESSET FÖR RÖRELSE

Ibland har de ekonomiska resurserna inte räckt för att finansiera utformning av utemiljön i anslutning till anläggningen. Det ger dock ett mervärde när ett helhetsgrepp tas på såväl inomhus- som utomhusmiljön. En väl gestaltad utomhusmiljö kan locka till sig besökare till anläggningen och kan bidra till att fler vill uppehålla sig på platsen. De anläggningar som ligger i anslutning till skolor har ofta en grönare miljö och mindre hårdgjord yta.

VAL AV KONSTRUKTION PÅVERKAR ANLÄGGNINGENS GESTALTNING

Idrottsanläggningar utgör ofta stora byggnadsvolymer. Hur dessa anläggningar upplevs och samspelar med övrig bebyggelse och omgivande miljöer beror i hög grad på dess konstruktion och gestaltning. Genom medvetna form- och materialval kan byggnadens skala brytas ned och ges en mer mänsklig skala och inbjudande karaktär. Takkonstruktionen spelar ofta en viktig roll, då den dels tillgodoser funktionella krav, dels präglar anläggningens karaktär och upplevelse – både på nära håll som på längre avstånd.

ÅTERBRUKAD BYGGNAD OCH MATERIAL KAN GE MINDRE KLIMATPÅVERKAN

De kommuner som har valt att återbruka en byggnad som står tom och ge den ett nytt innehåll, lyfter fram vinster inom klimat och resursbevarande. Att återbruka lokaler kan även ge plats för idrotten i ett centrumnära läge eller i täta bebyggelsemiljöer där nybyggnad är svårare att få till. Det finns många lokaler som näringslivet har lämnat som med mer eller mindre anpassning kan lämpa sig för olika typer av idrott. I någon anläggning har material från tidigare byggnader återanvänts, bland annat som fasadmaterial och inredning. Återbrukat material kan knyta an till historien men också utgöra ett konstfullt inslag.

FLERA SPORTER OCH AKTIVITETER I SAMMA HUS KAN BLI EN SOCIAL MÖTESPLATS

I allaktivitetshusen möts traditionella idrotter och annan verksamhet som inte alltid är av idrottskaraktär. Det skapar möjligheter till värdefulla möten. De kan också ha aktiviteter som lockar besökare i olika generationer. Vissa anläggningar är bemannande, vilket ökar tryggheten för besökarna.

IDROTT OCH KULTUR I SAMVERKAN GER POSITIVA SYNERGIEFFEKTER

I anläggningar, där idrott och kultur samlas i samma byggnad, uppstår synergieffekter som kan stärka anläggningens roll som mötesplats. Det kan dels bidra till en mer inkluderande och levande miljö, dels att anläggningen används under fler tider på dygnet. När idrott och kultur kombineras blir byggnaden inte bara en plats för aktiviteter, utan en social nod där olika åldrar, kulturer och intressen möts.

Inledning

BAKGRUND

Regeringsuppdraget

Boverket ska samla in, redovisa och sprida lärande exempel rörande planering och gestaltning av lokaler och anläggningar för idrott. Boverket ska inhämta synpunkter från Centrum för idrottsforskning, Sveriges Riksidrottsförbund samt Sveriges Kommuner och Regioner. Boverket ska senast den 31 mars 2026 lämna en redovisning av uppdraget till Regeringskansliet (Socialdepartementet).

Målet med uppdraget

Målsättningen är att samlingen med lärande exempel ska fungera som inspiration till kommuner och regioner som planerar att renovera eller återbruka en byggnad, bygga ut eller bygga en ny anläggning. Exempelen visar hur ändamålsenliga miljöer kan skapas och bjuda in till aktivitet när planering och gestaltning samverkar till en god helhet. Syftet med att visa anläggningar för spontanidrott är att inspirera till anläggningar som aktiverar även de som inte håller på med föreningsidrott att vara fysiskt aktiva.

Målgrupp

Exempelsamlingen vänder sig till en bred målgrupp, men primärt den kommunala förvaltningen. I första hand tjänstepersoner som arbetar med samhällsbyggnadsfrågor, fysisk planering och frågor kring utveckling och förvaltning av skolor, kultur- och fritid. Regioner och länsstyrelser kan också vara en målgrupp, liksom civila samhället, privata aktörer och idrottsrörelsen.

Avgränsning

Denna exempelsamling är avgränsad till idrottsanläggningar såsom idrottshall, gymnastikhall, simhall, fotbollsplan, friidrottsarena och ridanläggningar. Utöver det ges även exempel på där idrotten har koncentrerats i en byggnad tillsammans med andra aktiviteter i så kallade allaktivitetshus. Även exempel på olika spontanidrotter ges, för att lyfta fram att idrott och rörelse kan ske på andra sätt än genom de traditionella föreningsidrotterna.

ARBETSMETOD

Formulering av viktiga kriterier för urval av exempel

För att kunna välja ut exempel togs ett antal kriterier fram för både planering och gestaltning, som sedan var vägledande när exemplen valdes ut.

Planeringsprocess

Hur underlaget till och processen fram till en detaljplan eller ett bygglov ser ut påverkar slutresultatet och har analyserats vid urvalet av exemplen.

- Genomgång av planeringsunderlag för anläggningen, till exempel behovsinventering, jämlikhetsperspektiv, lokalförsörjningsprogram eller idrottspolitisk strategi.
- Stöd för anläggningens lokalisering, utformning och genomförande i översiktsplan och detaljplan.

Gestaltning av lokaler och anläggningar

En god gestaltning av lokaler och anläggningar för idrott kan förstärka en plats karaktär och bidra till en trivsamt miljö. Om den är utformad med hänsyn till den befintliga miljön, kan den samtidigt bidra med nya värden, funktioner eller estetiska kvaliteter.

Följande kriterier har studerats.

- Funktion och utformning av anläggningen.
- Planlösning och rumssamband.
- Koppling mellan miljön ute och inne.
- Anläggningens integrering med stadsdelen samt närhet med kollektivtrafik, gång- och cykel.
- Anläggningens material, detaljer och färgsättning.
- Trygghetsdesign.
- Dialog med bland annat föreningslivet.
- Konstnärlig utsmyckning som en del av helheten.
- Öppen mötesplats för social hållbarhet och samhörighet.
- Hållbarhet och miljö.

Insamling av exempel

För att få förslag på exempel att studera, kontaktades olika nätverk; Boverkets stadsarkitektnätverk, nätverk för fysiska planerare, Sveriges Byggnadsantikvariers medlemmar, forum för yrkesverksamma byggnadsantikvarier samt forum för medlemmar i ICOMOS Sweden. Även CIF, SKR och RF tillfrågades för att hitta relevanta exempel. När det gäller exempel om simhallar har en konsult anlåtats. Urvalet av simhallar gjordes tillsammans med Boverket.

Förslag på anläggningar stämdes av mot kriterierna för vad som är viktigt att tänka på vid planering och gestaltning av en anläggning för idrott. Därefter sorterades exempel på olika typer av anläggningar samt efter SKR:s kommunindelning.

INTERVJUER OCH PLATSBESÖK

Efter urval av anläggningar togs en intervjuguide fram, som baserades på kriterierna. Intervjuer och platsbesök bokades in. Intervjuer genomfördes, så väl digitalt som på plats, med arkitekter, landskapsarkitekter, planerare, representanter från fritidskontoret, byggprojektledare, entreprenörer, föreningslivet och ansvariga för anläggningen. Alla besök har inte resulterat i ett lärande exempel på grund av önskan att få en spridning av exempel på olika typer av anläggningar för idrott.

1. Isborgen
2. Pontusbadet
3. Hertsö Badhus
4. Mötesplats Stöcke
5. Fålhagens IP
6. Knivsta Centrum för idrott och kultur
7. Emausskolans idrottshall
8. Lögarängsbadet
9. Munktellarenan
10. Åkeshovs simhall
11. Kristinebergs idrottsplats
12. Vasaparkens yogapaviljong
13. Hägerstensåsens bollplan
14. Rågsved motorikbana
15. Örebro Skatepark
16. Eva Lisa Holtz arena och Sola arena
17. Grevhagsskolans idrottshall
18. Kvibergs Park is- och sporthall
19. Tröinge idrottshall
20. Sågen – Möjligheternas hus
21. Craafordhallen, Flyinge Kungsgård
22. Puckelbollplanen
23. Rosengårdsbadet
24. Malmö Civila Ryttareförening
25. Klagshamns Ryttareförening

Bild 1. Översikt över anläggningar som lyfts i exempelsamlingen. Bild: Boverket.

Läsanvisning

Exempelsamlingen består av tre delar.

Den första delen tar upp exempel på anläggningar för traditionella idrotter. Exempel ges på idrottshall, allaktivitetshus, idrottsplats, fotbollsplan, ridanläggning, ishall, friidrottsarena och simhall.

Den andra delen visar exempel på anläggningar för spontanidrott; puckelbollplan, motorikbana, yogapaviljong samt skatepark.

Exemplen i den sista delen är inte beskrivna från idé till färdig byggnad utan visar anläggningar utifrån ett särskilt tema. Det handlar om trygghet och återbruk, träbyggnadsstrategi, dagsljus i återbrukad byggnad, medborgarinitiativ och rörelserikedom, hantering av skyfall, rumssamband och sociala ytor, miljötänk och jämställdhet, fokus simkunnighet, strategi att renovera simhallar, varsamt renoverad simhall samt takkonstruktion och hänsyn till kulturmiljö.

Bild 2. Schematisk uppdelning av exempelsamlingen. Bild: Boverket.

Pontusbadet, Luleå. Foto: Anders Bobert.

Anläggningar för traditionella idrotter

Den här delen tar upp exempel på anläggningar för traditionella idrotter. Exempel ges på idrottshall, allaktivitetshus, idrottsplats, fotbollsplan, ridanläggning, ishall, friidrottsarena och simhall.

**Anläggningar för
traditionella idrotter**

Tröinge idrottshall, Falkenberg

Tröinge idrottshall präglas av kreativitet, nytänkande och hållbarhet. Här samsas väl valda material med inslag av olika lek miljöer som uppmuntrar till spontanidrott. I Tröinge idrottshall finns även möjligheter att utöva gymnastik, en sport som många, framför allt tjejer, utövar i Falkenberg.

Bild 3. Tröinge idrottshall. Foto: Johannes Zinn.

Bild 4. Lokaliseringskarta. Bild: Boverket.

Kommun:

Falkenberg

Anläggning:

Idrottshall till F-9-skola

Byggnadstyp:

Nybyggnad

Byggnadsår:

Årskiftet 2022/2023–2025

Bruttoarea:

3989 kvm

Kostnad:

110 miljoner

Arkitekt:

Norconsult arkitektur

Varför är det här exemplet intressant?

- Utformningen kännetecknas av nytänkande kring ytor som främjar rörelse och lek. Genom att stimulera spontanidrott och kreativitet möter anläggningen barns behov på ett modernt och inkluderande sätt.
- Material har valts med omsorg, där trä är ett stort inslag i interiören.
- Idrottshallen samnyttjas med intilliggande skola och fritidsverksamhet.
- Tröinge idrottshall inspirerar till nya sätt att tänka kring lärande, rörelse och flexibla idrottsmiljöer.

//Boverket

Bild 5. Gymnastikdelen i Tröinge idrottshall. Foto: Mirja Ranesköld/Boverket.

BAKGRUND

En ny stadsdel med skola och idrottshall

Med anledning av att antalet barn och ungdomar ökar i Falkenberg har kommunen byggt en ny F-9-skola med tillhörande idrottshall. Den nya skolan, Tröingeskolan, ligger i Tröingedal, en ny stadsdel som är tänkt att utvecklas med bostäder, förskola och lokaler för olika verksamheter. Samtidigt som skolan och idrottshallen har vuxit fram, har området utvecklats med ny infrastruktur som innefattar gator, gång- och cykelvägar, grönytor, vatten- och avlopp, el, fiber och fjärrvärme. Nu fortsätter utvecklingen med bostäder för att täcka upp för den befolkningsökning som kommunen står inför.

Tröingeskolan invigdes under hösten 2025 och kom att ersätta två befintliga grundskolor, Vinbergsskolan och Fajansskolan, som tidigare försörjt de nordöstra delarna av Falkenberg. Den nya skolan är dimensionerad för 1000 elever med plats för fyra klasser i varje årskurs. Till skolan fanns behov av en fullstor idrottshall, Tröinge idrottshall, vilken utformades för att täcka skolan och föreningslivets behov. Tröinge idrottshall rymmer tre hallar, varav den största går att dela i två delar.

Fokus på gymnastik och spontan rörelse

I Falkenberg finns ett stort intresse för gymnastik, men tillgången till halltider har länge varit otillräcklig. Kommunen tog därför beslut om att en av hallarna i Tröinge idrottshall skulle utgöras av en gymnastikdel. Innan den nya gymnastikdelen byggdes stod totalt 450–500 barn i kö till gymnastikföreningarna. Tack vare politisk vilja att prioritera gymnastiken avsattes särskilda medel i budgeten för att möjliggöra projektet. Under projektets gång fördes kontinuerliga dialoger med föreningslivet, i synnerhet gymnastikföreningarna. Inspiration till gestaltningen har bland annat hämtats från tidigare byggda gymnastikhallar, exempelvis hallar i Huskvarna.

Bild 6. Aktivitets- och klätterväggen möjliggör för spontanidrott och lek för såväl unga som lite äldre skolelever. Foto: Mirja Ranesköld/Boverket.

Utöver den stora hallen finns en mindre danssal och en liten hall med aktivitets- och klättervägg. Dessutom rymmer byggnaden stora ytor för omklädningsrum, café, administration och kontor. Aktivitets- och klätterväggen är ett inslag som ger barn möjlighet att vara kreativa och som uppmuntrar till spontanidrott och lek. Kommunen lyfter att det funnits ett bärande tema att stimulera spontan rörelse i projektet, vilket återspeglas på flera sätt i Tröinge idrottshall. Samtidigt påpekar kommunen att det pågått diskussioner kring säkerhet, en avvägning som ofta är svår att hantera vid spontan rörelse. Kommunen anser dock att man genom kontinuerliga dialoger och små justeringar har lyckats skapa en trygg miljö, där barn och unga kan utmana sig själva utan att riskera skador.

I dagsläget är det endast gymnastikföreningen som har tillgång till den särskilda gymnastikdelen. Under sina träningstillfällen använder föreningen även den fullstora idrottshallen. Då hissas ridåväggen upp och mattan, som annars hänger i taket, sänks ner och används tillsammans med övrig utrustning i gymnastikdelen. Hallen utgörs således av en och en halv hall i längd, där gymnastikdelen förfogar över en halv hall för sin verksamhet.

Bild 7. Stora Hallen. När hallen används av gymnastiken hissas mattan i gult ned från taket, samtidigt som ridåväggen som delar av hallen hissas upp. Foto: Mirja Ranesköld/Boverket Foto: Mirja Ranesköld/Boverket.

PROCESS OCH PLANERING

Planeringsskede

För att genomföra utvecklingen av den nya stadsdelen Tröingedal krävdes en ny detaljplan. Detaljplanen antogs 2022-03-29, vilket innebar att Tröingeskolan och idrottshallen projekterades parallellt med detaljplanens framväxt. Utifrån ett ekonomiskt perspektiv kan detta arbetssätt utgöra en viss utmaning, men tack vare en nära dialog och ett bra samarbete mellan involverade aktörer kunde det parallella arbetssättet genomföras utan problem. Skolan och idrottshallen har utformats samtidigt av samma arkitekt.

Arkitekterna har varit involverade genom hela processen från detaljplan till förfrågningsunderlag för en utförandeentreprenad. I det inledande förstudiearbetet tog arkitekten fram fyra olika koncept, vilka i ett andra steg minskades ned till två koncept. Efter vidare utredning utarbetades förslagshandlingar för det koncept som tydligast svarade mot verksamhetskrav, omgivning och logistik. Projektet utmanades, fyra månader före skola och idrottshallen skulle stå färdig, med att byggentreprenören gick i konkurs. Trots det har projektet lyckats hålla tidplan och budget.

Byggskede

En grundläggande tanke när skolan och idrottshallen byggdes var att de skulle kännetecknas av ett starkt hållbarhetstänk. Arkitekten har därför lagt stor vikt vid materialval och olika tekniska lösningar i form av ett miljövänligare tegel, solceller samt miljöanpassad betong samt återbrukad armering. Belysningsknappar och vägguttag är

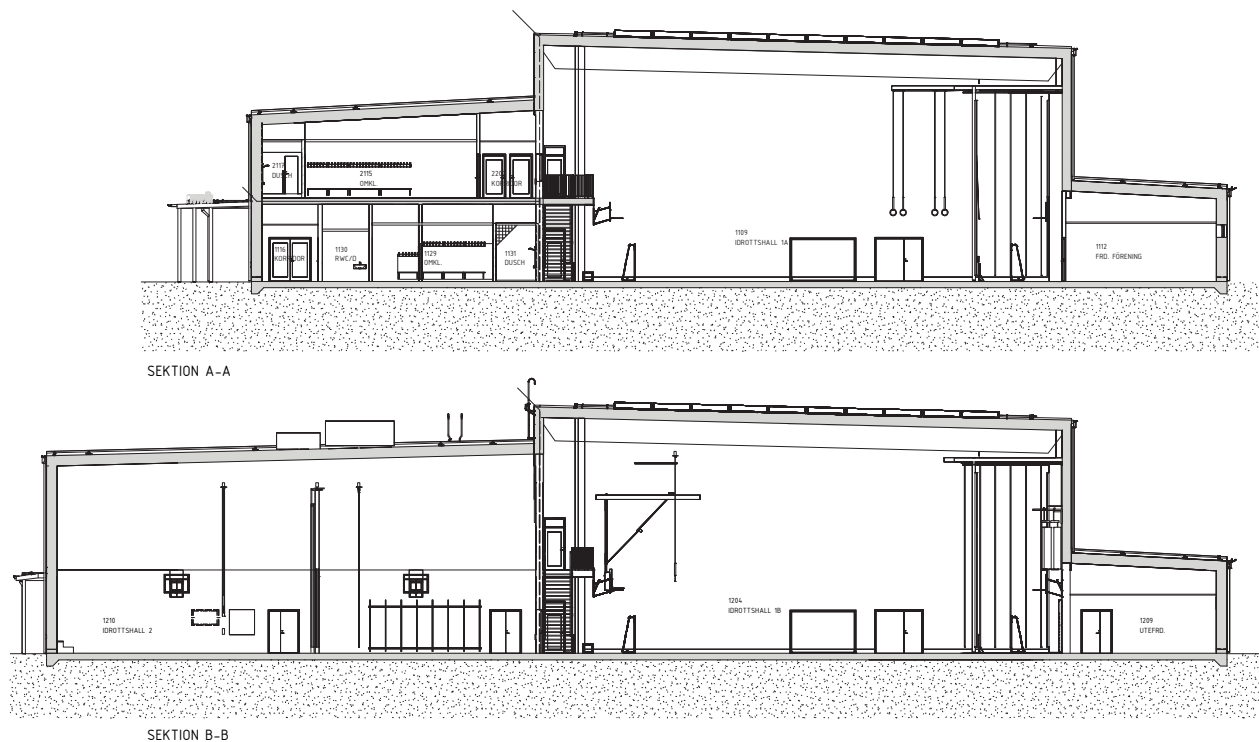

Bild 8. Sektioner. Bild: Norconsult arkitektur.

av återbrukad eller återvunnen plast. Eftersom området har en hög grundvattennivå har dagvattenhantering utgjort en stor fråga under projektets gång. I detaljplanen föreslås flera dagvattendammar i syfte att samla upp och fördröja dagvatten. Skolans och idrottshallens tak består delvis av gröna tak, delvis av solceller.

Under projektets gång har kommunens stadsarkitekt varit delaktig och arbetat nära arkitekterna, särskilt avseende byggnadernas placering och utformning. Idrottshallen har exempelvis fått en högre höjd på grund av gymnastiken och när det kommer till fasaden lades extra vikt vid att bryta upp den med tegel och fönstersättning.

GESTALTNING OCH UTFORMNING

Fokus på ljusinsläpp och kreativa lösningar

Att gestalta en idrottshall kräver balans mellan estetik och funktion. Vid utformningen av Tröinge idrottshall lades stor vikt vid att skapa en ljus och trivsamt miljö. Den mindre hallen med aktivitets- och klättervägg bidrar till att Tröinge idrottshall skiljer sig från mängden och kan inspirera till mer lekfulla lösningar och inslag i andra idrottshallar. Den lekfulla utformningen främjar inte bara spontan rörelse, utan visar också hur varje yta kan nyttjas på ett effektivt sätt. Precis som i alla projekt innebär varje kvadratmeter en investering i både tid och resurser. Genom att utforma väggarna på ett kreativt sätt skapas mervärden för användarna.

Även golvmattan i den mindre hallen skiljer sig från mattan i traditionella idrottshallar, eftersom den saknar linjer för boll- och racketsporter. I stället är golvet dekorerat med cirklar, lite oregelbundet placerade, för att främja kreativ lek och aktivitet. Hallen nyttjas ofta av fritids och är utformad så att olika aktiviteter kan pågå samtidigt. Kommunen har dessutom installerat golvvärme, vilket skapar en behaglig inomhusmiljö och en känsla av ”mjuka” golv.

Bild 9. Dagvattendamm. Damm som omhändertar dagvatten i området. Foto: Falkenbergs kommun.

Vikten av en genomtänkt utomhusmiljö

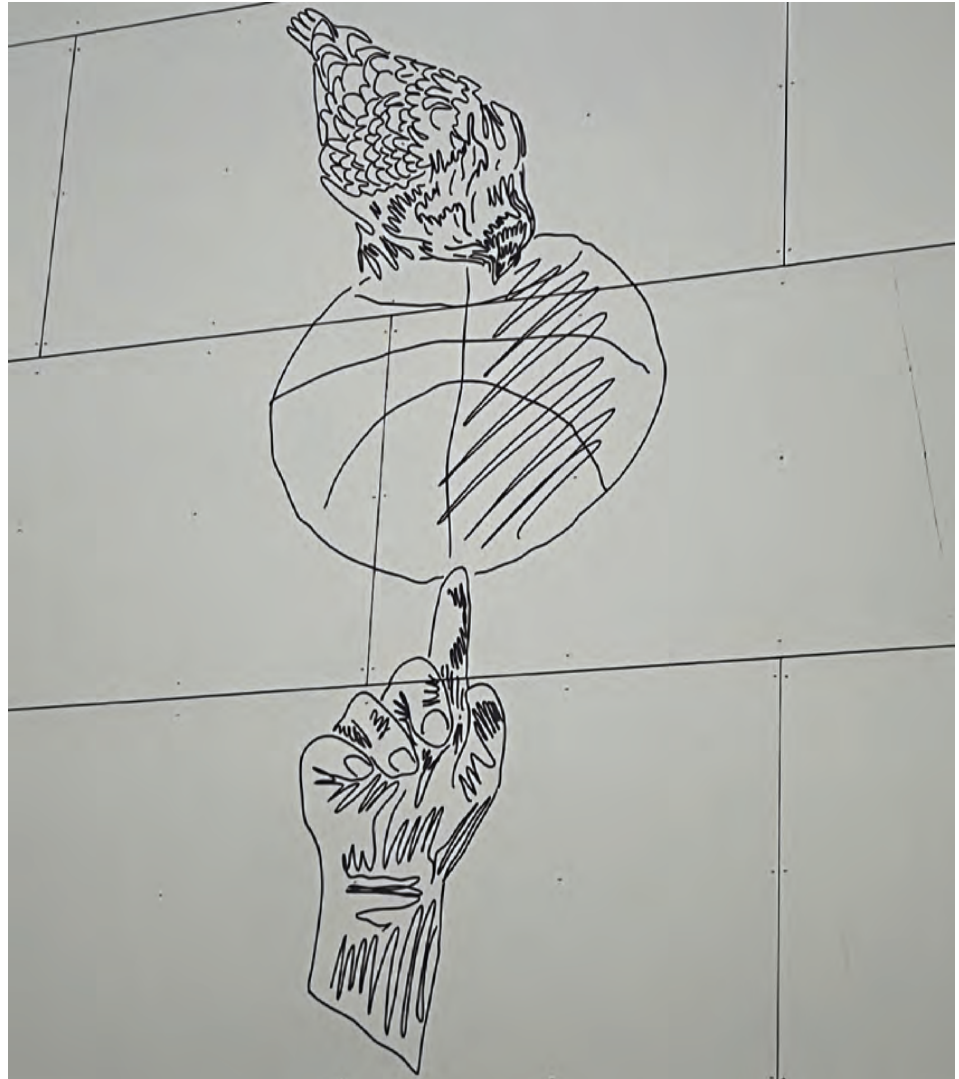
En annan aspekt som varit viktig i projektet har varit att stimulera aktivitet både inom- och utomhus. Skolans och idrottshallens utomhusmiljö har därför gestaltats med fokus på att skapa trygga, inspirerande och vindskyddade platser. Den sistnämnda aspekten grundar sig på att fastigheten till stor del omges av öppna fält som bidrar till ett vindutsatt läge. Byggnaderna har därför placerats runt delar av skolgården, för att på så vis skapa trivsamma platser i lä.

Det finns bland annat en multiyta, ett utegym samt en konstgräsplan som är bokningsbar för föreningslivet. I övrigt förekommer flera gröna miljöer i form av planteringar och en dagvattendamm som bidrar till trivsel i området. Vintertid utgör dammen en fin plats för skridskoåkning, vilket många utnyttjar. Det finns även planterade regnvattenbäddar med ”bryggor” utanför idrottshallen, ett inslag som skapar både sociala och ekologiska värden.

Hållbara materialval och tillvägagångssätt

Hållbarhetstänket var en viktig faktor i projektet, där bland annat material skulle väljas med omsorg och stå sig över lång tid. Exteriört valdes ett rött miljövänligare fasadtegel som passar in i omgivningen, då det tar hänsyn till landsbygdens traditionella färgsättning av äldre lador och magasin. Teglet kallas för LESS-tegel och har ett lägre koldioxidutsläpp jämfört med traditionellt fasadtegel. Kombinationen av teglets naturliga färgskiftningar och att man har murat det i särskilda mönster, skapar en variation och livfullhet i fasaden.

Bild 10. Konstverket "Skissboken". Konstnär: Idun Baltzer. Foto: Mirja Ranesköld/Boverket.

Samspel mellan arkitektur och konst

För att ge den stora idrottshallen ett lättare intryck valde arkitekterna att klä den största volymen med ljusa fasadskivor, vilket skapar en kontrast mot de partier som utgörs av tegel. Fasadskivorna pryds av ett konstverk som är gestaltat av konstnären Idun Baltzer. Verket heter Skissboken och framträder som en serie teckningar, inristade direkt i byggnadens ytskikt. Tanken är att fasaden ska kännas som en öppen skissbok, full av rörelse och berättelser ur elevernas värld. Konstnären är känd för sina stora träsnitt och verk som skildrar unga människor i vardag och dröm. De ristade linjerna, målade i olika färger, samspelar med fasadens ton och gör den stora byggnaden både lekfull och lätt i sitt uttryck.

Bild 11. Flygfoto över Tröingeskolan och idrottshallen.
Foto: Johannes Zinn.

ANLÄGGNINGENS ROLL I SAMHÄLLET NYA KOPPLINGAR MELLAN VIKTIGA MÅLPUNKTER

I den växande stadsdelen Tröingedal utgör både Tröinge idrottshall och skolan viktiga målpunkter som bidrar till rörelse i området. I syfte att koppla samman Tröingedal med närliggande områden har flera mobilitets- och trafikutredningar genomförts i detaljplanarbetet. Med dessa som grund byggs nya gång- och cykelvägar för att barn ska kunna ta sig till och från idrottshallen och skolan på ett säkert sätt. De nya vägarna binds ihop med befintliga gång- och cykelvägar i området Tröingeberg, direkt norr om Tröingedal.

Idrottshallen har ett strategiskt läge med närhet till såväl centrum som tågstation. För att göra det enklare att cykla från skolan och idrottshallen till centrum har en ny tunnel under väg 767 byggts. Denna tunnel utgör även en viktig förbindelse för de barn som ska ta sig till och från träningar och bor i området Fajans, väster om Tröingedal. Kopplingen till tågstationen förstärks genom en ny gång- och cykelväg längs Ätrastigen¹.

Tröinge idrottshall kan hyras av både föreningsliv och privatpersoner. I dagsläget är hallen främst bokad av gymnastikföreningar. Eftersom det finns tider som hallen står tom, finns det förhoppningar hos kommunen att den så småningom ska nyttjas mer av övrigt föreningsliv.

¹ Falkenbergs kommun, Tröingedal – ny stadsdel i Falkenberg, 2025-05-01.

Lärande erfarenheter

Falkenberg kommun berättar att konceptet Framtidens idrottshall har varit en förebild i projektet, och vill tipsa andra kommuner att inspireras av detta. Konceptprogrammet har utarbetats i samarbete mellan Basketboll-, Gymnastik-, Handbolls-, Innebandy- och Volleybollförbunden samt White arkitekter.² Samarbetet grundar sig i behovet av att förnya synen på hur idrottshallar ska utformas för att möta dagens behov. Många av de idrottshallar som byggs idag utformas fortfarande likt de som byggdes på 1900-talet, åtminstone när det kommer till tillgängliga ytor för aktiviteter.

Enligt konceptet ska den moderna idrottshallen för idrott och skola kännetecknas av yteffektivitet och multifunktionalitet – faktorer som i hög grad återspeglas i Tröinge idrottshall.

² White Arkitekter, Framtidens idrottshall, 2020. s. 5.

Sågen - Möjligheternas hus i Klippan

I Klippan valde kommunen att se möjligheterna med den övergivna industribyggnaden. På Sågen frodas möten mellan människor i en miljö som ger möjlighet till fysisk aktivitet och kreativ utveckling. Genom att samla föreningarna under samma tak har bättre lokaler kunnat erbjudas och föreningslivet har stärkts.

Bild 12. Muralmålning. En av flera muralmålningar som välkomnar Sågens besökare och är del av den offentliga konsten i Klippan. Konstnär: Tim Nedrup (Tim Timmey). Foto: Klippans kommun.

Bild 13. Lokaliseringskarta. Bild: Boverket.

Varför är det här exemplet intressant?

- Stora tomma lokaler i centrumnära läge har återbrukats och getts ny användning.
- En bredd av aktiviteter för olika åldrar har skapat en stark mötesplats mellan människor, generationer och kulturer.
- En gemensam verksamhetsutveckling med föreningarna genom kontinuerliga dialoger.
- En bemanning som skapar trygghet, lotsar besökande, bistår föreningarna och gynnar mötet.

//Boverket

Kommun:

Klippans kommun

Anläggning:

Allaktivitetshus

Byggnadstyp:

Nybyggnad

Byggnadsår:

Årsskiftet 2022/2023–2025

Bruttoarea:

3989 kvm

Kostnad:

110 miljoner

Arkitekt:

Norconsult arkitektur

Verksamheter i byggnaden:

taekwondo, karate, jujutsu, gymnastik, trampolin, streetbasket, kraftsport, pingis, skateboard, dans, friidrott, luftsytte, boule, isbana i plast, RC bilar, e-sport, FUB (arbetar för personer med intellektuell funktionsnedsättning), Riksförbundet för social och mental hälsa (RSMH), Anonyma Alkoholister/Narkomaner, frimärksklubbar, pensionärsorganisationer, släktforskning, Motorförarnas Helynykterhetsförbund (MHF), maker space, replokaler, inspelningsstudio, schack, teaterförening, ung fritid, fritidsgård, kulturskola, Jalla tillsammans, buhurt, dragkamp, långbågesytte, Korpen, Studieförbundet, café med bibliotek och Fritidsbanken.

PROCESS OCH BAKGRUND

Huset som Sågen är belägen i är en äldre industribyggnad. Här tillverkade AB Bröderna Ottosson & co traktorhytter under 1950- och 1960-talet. När den mekaniska industrin senare försvann stod huset tomt under flera år.

Under mitten av 2010-talet kom det flera propåer från föreningslivet om bättre lokaler eftersom många av de som användes var mycket eftersatta. De befintliga lokalerna, som hyrdes externt, var dessutom förhållandevis kostsamma för kommunen. Kommunen såg en möjlighet att utveckla den stora byggnaden inne i Klippans tätort, nära både järnvägsstationen och buss. Det fanns dessutom ett behov av ytterligare idrottslokaler för gymnasieskolan som är belägen på andra sidan gatan. Byggnaden ägdes av det kommunala fastighetsbolaget och rymde ett par föreningar, men stod till stor del tom och kommunen valde att köpa den. Ett lokalbehov och en tillgänglig lokalresurs föll samman vilket blev startskottet för Sågen – Möjligheternas hus.

VISIONEN OM OCH SKAPANDET AV SÅGEN

Syftet med huset var, förutom att sänka kostnaderna och tillgängliggöra bättre föreningslokaler, att huset skulle rymma föreningar av olika slag och bli en mötesplats. Kommunen ville skapa en plats, inte bara för föreningarna, utan även för spontanaktivitet och eget skapande. Att mångfalden skulle öka genom att människor som normalt inte håller på med någon föreningsaktivitet skulle hitta in och upptäcka nya saker.

Som ett steg i kommunens strävan att skapa en socialt hållbar kommun där främlingsrädsla och intolerans motverkas skulle huset bidra till möten mellan olika verksamheter och generationer. Sågen skulle inte bara bli ett allaktivitetshus utan också "Allas hus".

Planeringen av lokalerna gjorde kommunen bland annat i workshops ihop med föreningarna, där varje förening kunde framföra just sina behov. Enligt kommunen har detta arbetssätt och det gemensamma målet att utveckla verksamheterna för de som bor i Klippan, gynnat kontakterna mellan kommunen och föreningarna. Från kommunen var det tjänstepersoner från fastighetskontoret, plan- och byggkontoret och kultur- och fritidsförvaltningen samt några politiker som var delaktiga i processen.

Innan Sågenprojektet startade hade kultur- och fritidsförvaltningen haft en process för att analysera vilka behov Klippans kommun och dess invånare hade. Man såg att det i första hand inte var en ny stor arena som behövde byggas utan i stället att ge de befintliga föreningarna bättre förutsättningar. Tjänstepersonerna fick förståelse för denna behovsbild hos den politiska ledningen. Politiken var dock lite tveksam till storleken på de medel som efterfrågades och valde därför att dela upp det etappvis. Att förvaltningen kunde visa att projektet även fått löften om medel från Allmänna arvsfonden och Skåneidrotten kan ha påverkat politikens investeringsvilja i positiv riktning. Politiken var i huvudsak positiv till projektet redan från början men när det efter hand visat sig att det blivit ett så lyckosamt projekt har det fått bredare stöd.

För området finns en gällande detaljplan som anger användningen industri- och handelsverksamhet. I det här fallet ansåg kommunen, vid en prövning av bygglov för ändrad användning till idrott och föreningsverksamhet, att det utgjorde en mindre planavvikelse vilket innebar att det inte behövde göras en ny detaljplan för att kunna bevilja bygglovet.

Bild 14. Trampolin. I den gamla industribyggnaden finns möjlighet till träningslokaler med högt i tak, här en hall för trampolinträning. Foto: Mirja Ranesköld/Boverket.

UTFORMNING AV LOKALERNA

Funktion möter fabriksmiljö

För att kunna förverkliga projektet vände kommunen sig till en arkitekt som ansvarade för framtagande av handlingar för en totalentreprenad. I samarbete med arkitekten togs det fram ett program som grund för fortsatt arbete.

Eftersom huset fanns och budgeten var begränsad var arkitektens arbete övergripande och fokuserade på att få till en fungerande logistik och att arbeta fram en planlösning där alla önskade verksamheter fick plats.

Utöver detta krävdes att byggnaden anpassades för att följa regelverket angående exempelvis ljud, brand och tillgänglighet. Tillgänglighetenskravet innebar bland annat att ramper byggdes inuti huset samt att en invändig trapphiss fick installeras.

Bild 15. Sociala ytor
Till vänster: En del av caféet riktat mot de yngsta besökarna. Till höger: En ände på en korridor kan bli ett mysigt krypin. Foton: Mirja Ranesköld/Boverket.

Den rustika fabriksmiljön behölls till största del, framför allt för att hålla ner kostnaderna. Ytskikten på väggarna i lokalerna utfördes neutrala inom totalentreprenaden för att möjliggöra för verksamheterna att utforma dessa i senare skede, tillsammans med deltagare i verksamheterna samt externa konstnärer. Det var både den tekniska förvaltningen och kultur- och fritidsförvaltningen som var intressenter i detta arbete. Kultur- och fritidsförvaltningen hade önskat en gestaltning som ännu mer anknöt till den industriella känslan. Budgeten och det faktum att de olika förvaltningarna hade olika fokus här gjorde att man inte nådde riktigt så långt som kultur- och fritidsförvaltningen önskat.

Plats för möten

I Sågen har kommunen valt att koncentrera gestaltningen av lokalerna på den grundläggande funktionaliteten för verksamheterna och för att skapa plats för att ge människor möjlighet att mötas. Klippans kommun ser möten som en viktig del i kommunens arbete med trygghet och trivsel i kommunen och det är ett prioriterat mål i Sågen. I Sågen ska människor kunna mötas, kända och okända, över generationsgränser, nationaliteter, olika intressen och över fysiska och personliga olikheter. En central punkt för möten är caféet med bibliotek.

Det finns också andra mötesplatser beroende på de skiftande behoven som finns på olika platser i huset. Det kan vara en plats där föräldrar samlas och väntar på barn som ska bli klara med en aktivitet, läshörnor eller bara platser där man kan ”hänga”.

En entré blev två

Huset är stort men den ursprungliga idén var ändå att det bara skulle finnas en entré för hela huset. En anledning till det var bland annat att alla skulle känna sig sedda, en viktig del för att skapa ett gemensamt förhållningssätt och för att skapa en trygghet i huset. Idag används huvudentrén av majoriteten av besökarna men fler entréer har öppnats upp. Rent logistiskt krävdes även ytterligare en entré för att nå vissa lokaler utan att störa friidrottsträningen när den pågår. Det har även gjorts en anpassning av parkering och en

mer lättillgänglig entré för äldre med begränsad rörlighet i närheten av pensionärsorganisationernas lokaler. Även fritidsverksamheten har en egen ingång. Till grund för det senare ligger dock inte några logistiska förutsättningar av lokalerna utan är ett medvetet val utifrån verksamheten och ungdomarnas upplevda trygghet.

Kontakten mellan ute och inne en viktig faktor

En annan plats som det jobbades extra med var kontakten med den angränsande aktivitetssytan utomhus. Denna plats ligger mellan Sågen och den intilliggande gymnasieskolan och innehåller skatepark, boulebana, pumptrackbana, ytor för fotboll och gymnastik med permanent musikanläggning, en kombinerad beachvolleyboll- och beachhandbollplan, nedgrävda studsmattor, parkouranläggning, graffitivägg, grillplats, sitttytor och hängmattor, gungor och lekställning för de minsta. Intentionen var att kopplingen mellan inne och ute skulle kännas naturlig. Här upplever kommunen att ytorna hänger ihop på ett lyckat sätt och verksamheterna kan enkelt flyttas ut under den varmare delen av året. Utifrån gällande förutsättningar fungerar det bra, men kommunen vill jobba vidare och utveckla det ytterligare genom bland annat förändring av gaturummet mellan huset och parken, men det är ett mer långsiktigt projekt.

En plats för alla

I Sågen eftersträvas en tillåtande miljö där olikheter respekteras. Några exempel på hur detta har lyfts i utformningen av Sågen är att det inte bara skapades dam- och herromklädningsrum utan även könsneutrala sådana. Eftersom Sågen används för funktisverksamhet både i form av föreningsverksamhet och i kommunal regi har kommunen även satsat extra på tillgängligheten. Det finns taktila skyltar och det byggs bland annat hygienutrymme med duschbrits för de med nedsatt rörelseförmåga. När det gäller funktisverksamheten satsar nu kommunen på att öka verksamheten för och kunskapen om funktionshinder i alla föreningarna.

KONSTEN PÅ SÅGEN

Konsten är viktig och prioriterad i Klippan och under de senaste åren har Klippans kommun gjort ökade satsningar på offentliga utsmyckningar, gestaltningsuppdrag och inköp av konst. Filosofin runt konsten är att den är viktig för den berör och skapar harmoni men den är också en möjlighet att stanna upp, ifrågasätta och börja prata och ännu ett sätt att skapa ett möte. Det finns en långsiktig strategi för att utveckla konsten för hela kommunen.

På Sågen märks kommunens konstfokus tydligt genom all konst som finns både utanpå och inuti huset. Konsten är en betydelsefull del i huset och fylls på hela tiden. Det finns en kontinuerlig planering för var och vilken typ av konst som byggnaden ska kompletteras med. Någon långsiktig budget finns dock inte preciserat för just konsten på Sågen, därmed inte heller någon tidsplan, men när medel avsätts så finns en plan att falla tillbaka på.

Genom det nära samarbetet mellan föreningarna och kommunen har även konsten blivit en gemensam nämnare. Ett exempel på detta är att släktforskarföreningen har förslagit att anlita en konstnär och pryda en vägg med ett släktträd. Släkten som föreningen vill använda är bröderna Ottossons, det vill säga de som tidigare ägde och brukade byggnaden för sin mekaniska industri. På detta vis knyts den historiska och den nutida verksamheten i huset ihop på ett, för alla, tillgängligt sätt.

På byggnadens fasad finns flera stora muralmålningar.

Inuti byggnaden finns ytterligare färgstarka muralmålningar, men även konst som är lokalt förankrad som till exempel porträtt av personer som satt Klippan på kartan genom sin musik.

FÖRVALTNING OCH DRIFT

Alla som kommer till Sågen välkomnas av någon av husvärdarna. Deras närvaro är viktig både för att vägleda besökare till olika aktiviteter i huset, som är stort och kan upplevas som svåröverskådligt, och för att skapa trygghet. Husvärdarna stöttar även föreningar som vill starta verksamheter och personer som vill aktivera sig.

Bild 16. Konst bredvid ansatsen till stav- och längdhopp. Konstnär Irene Lopez Leons med verket "The kingfisher". Foto: Mirja Ranesköld/Boverket.

Bild 17. Fondmålning Streetytan med en fantasifylld muralmålning "Den mystiska skogen". Konstnär Henrietta Kozica. Foto: Yvonne Egnér/Boverket.

Bild 18. Skyttelokal och boulebana. Till vänster: Exempel på renovering av skyttelokal som genomförs av en medlem i skytteklubben där materialet tillhandahålls av kommunen. Till höger: Boulehallen och streetytan ansluter till varandra och möjliggör spännande möten. Foto till vänster: Mirja Ranesköld/Boverket. Foto till höger: Yvonne Egnér/Boverket.

Som besökare på Sågen möts du av den öppna frågan: "Vad vill du göra?" Förutom husvärdarna så är även cafépersonalen och driftpersonalen en del av värdskapet även personal från Ung fritid, Aktivitet förebygger och Fritidsbanken bidrar också till detta.

Från början var visionen att kommunen och föreningarna skulle driva och utveckla huset gemensamt, ha ett gemensamt ansvar och en gemensam värdegrund genom en paraplyorganisation. Det har dock visat sig att det inte varit möjligt för dagens föreningsliv att även engagera sig i en sådan tänkt förvaltning, utan det har blivit så att husets förvaltning sköts av kommunen men i samspel med föreningarna. Själva föreningslokalerna sköts i princip helt av föreningarna även om kommunen ofta är med som möjliggörare. Ett exempel på detta kan vara att en förening själv målar om lokalen men att kommunen står för färgen.

Kommunen sköter och stöttar inte bara förvaltningen av huset utan hjälper ofta även till i bakgrunden när en förening ska ha ett arrangemang. Vid sådana tillfällen brukar även de olika föreningarna ställa upp och hjälpa varandra.

ANLÄGGNINGENS ROLL I SAMHÄLLET

Lägre kostnader och bra lokaler har resulterat i fler aktiva

Idag rymmer Sågen runt 35 föreningar med organiserad verksamhet men ger även möjlighet till exempelvis spontanidrott och kulturupplevelser av olika slag. På Sågen finns även Fritidsbanken som lånar ut sport- och fritidsutrustning gratis och på så sätt möjliggör att många kan prova på olika aktiviteter utan att det kostar något.

Sågen har bidragit till att föreningarna har fått bättre lokaler och fler medlemmar. Ett exempel på detta är dansföreningen som hade relativt hög hyra, vilket ledde till hög medlemsavgift, och dessutom var lokalerna dåliga. Dessa förutsättningar resulterade i att föreningen hade svårt att behålla sina medlemmar. När föreningen flyttade till Sågen så har lokalerna blivit bättre och genom att kostnaderna har minskat har föreningen även kunnat sänka medlemsavgifterna vilket har lett till att trösklarna har sänkts så att fler har råd att vara med och medlemsantalet har skjutit i höjden.

Bild 19. Sal för dans.
Foto: Mirja Ranesköld/
Boverket.

Varierande verksamheter ger oväntade möten

Genom Sågen har även föreningarna synliggjorts på ett sätt som inte var möjligt när de låg utspridda runt om i staden. När någon väljer att besöka en förening eller ett evenemang i huset ser hen även andra verksamheter som den kan bli nyfiken på och välja att besöka. Släktforskarföreningen är ett exempel på detta. De vittnar om många nyfikna som har tittat in när de haft vägarna förbi och dessa hade de inte nått fram till tidigare. Det kan vara till exempel föräldrar som kommer förbi under tiden barnet idrottar men det kan också vara barn, både av svensk och utländsk härkomst, som är nyfikna på vad det går att hitta om just deras bakgrund. Släktforskning är en verksamhet som ofta utövas av personer som är lite äldre. Mötena med barn och ungdomar med olika etnicitet är viktiga då de ger möjlighet att bygga broar och skapa förståelse mellan grupper som annars sällan möts.

På Sågen får föreningarna gärna använda de gemensamma ytorna för sin verksamhet och på så sätt visa upp sin verksamhet ytterligare. Schackklubben är en förening som gjort just detta och som nu växer eftersom de blivit mer synliga.

I Sågen finns även verksamheter i kommunal regi exempelvis en del av kulturskolans verksamhet men även Ung Fritid som är en öppen fritidsverksamhet för högstadiet och gymnasiet. På Sågen arrangerar kommunen även föreläsningar, ofta ihop med föreningar, i olika aktuella ämnen. Ett exempel på detta är de veckovisa, fullsatta, seniorcaféer som blivit en uppskattad mötesplats för kommunens äldre. Inte sällan är Sågen också platsen för teater, konserter och andra arrangemang som kan vara utställningar, galor, mässor med mera. Detta möjliggörs bland annat i den större arrangemangsalen som finns i anslutning till streetytan.

Lokalerna som är anpassade för de olika föreningarna är naturligtvis främst till för dessa men i hyresavtalet med kommunen framhålls det att man gärna ser att lokalerna, om möjligt, hyrs ut när föreningen inte använder dem. Kommunen har också rätt att använda föreningarnas lokaler i sin verksamhet. De mötes- och arrangemangshoteller som finns på Sågen är tillgängliga för alla att boka, liksom friidrotts- och boulehallen.

ÄR VISIONEN MED SÅGENS UPPFYLLD?

Idag anser kommunen att de fått en fantastisk, flexibel och behovsanpassad arena. Huset är öppet sju dagar i veckan från tidig morgon till sen kväll där allmänheten och föreningslivet har företräde på kvällar och helger men övriga kommunala verksamheter använder huset för bland annat idrottslektioner, möten och utbildningar. För tillfället har Sågen cirka 2000 besökare i veckan. Man menar att det är mångfalden och bredden av föreningar som ger vinsten och som skapar förutsättningar för en meningsfull fritid för alla samtidigt som föreningarna stödjer varandra.

Sågen rymmer många verksamheter och dessa har en sådan bredd att var och en som kommer in borde kunna hitta något som fångar ens intresse. Kommunen ser gärna att Sågen ska bli en plats som den, som passerar utanför, spontant tittar in i för att se vad som händer. Än så länge har man dock inte riktigt nått ända fram med visionen om sådana spontana besök.

Allt eftersom huset och verksamheterna där i kommer på plats utvecklas även visionen. Nu vill kommunen att Sågen skall kunna vara en plats där personer som står långt från arbetsmarknaden kan ges möjlighet att växa. Man vill gärna se en gemensam organisation med olika funktioner som kan erbjuda en bred palett av arbetsträning eller praktik. En vision är att det ska finnas en städresurs, vaktmästare, café, eventkoordinator som alla bidrar som handledare för att utveckla människor.

LÄRANDE ERFARENHETER

När tjänstepersonerna från kultur- och fritidsförvaltningen får skicka med sina bästa tips säger de ”Mod”, ” Våga vara modig”. De menar att anledningen till att de kommit så här långt och att det blivit så bra är att de vågat, trots på sin vision, satsat stort och sett möjligheterna i allt. När det varit motigt har de satsat ännu mer och det har gett resultat.

En annan parameter som lyfts är vikten av att föra en dialog och lyssna på föreningarna. Genom att lyssna och gå föreningarna till mötes på det sätt som gjordes i detta projekt har en god kontakt med föreningarna skapats. I Sågenprojektet anser förvaltningen att de varit väldigt generösa mot föreningarna och att man i efterhand insett att vissa investeringar kanske inte varit riktigt befogade, till exempel utifrån verksamhetens storlek och att lokalerna kunde effektiviserats bättre. Trots detta framhålls dialogen med föreningarna som väsentlig, men de lägger till att man bör lyssna ”lagom” och även ifrågasätta föreningarnas önskemål för att kunna göra bättre avvägningar vid utformning av och investeringar i lokalerna.

En annan framgångsfaktor är att vara snabbfotad. För att förverkliga behov och skapa de möten och den utveckling som efterfrågas krävs att kommunens tjänstepersoner är tillgängliga och har förmåga att ta snabba beslut. Det gäller allt från att köpa in papper till att förändra strukturer.

Knivsta Centrum för idrott och kultur

Knivsta Centrum för Idrott och Kultur (CIK) är en mötesplats där idrotten och kulturen förenas under samma tak. Anläggningen, som utgör Sveriges största passivhus, vänder sig till människor med olika intressen, bakgrunder och åldrar. Kommunen beskriver själva att "På CIK kan du "bara vara" eller verka – du bestämmer!".

Bild 20. Knivsta Centrum för idrott och kultur. Foto: Knivsta kommun.

Bild 21. Lokaliseringskarta. Bild: Boverket.

Kommun:

Knivsta

Anläggning:

Allaktivitetshus

Byggnadstyp:

Nybyggnad

Byggnadsår:

2017–2019

Bruttoarea:

Cirka 15 000 kvm

Kostnad:

Cirka 400 miljoner

Arkitekt:

Norconsult

Planprocess:

Ny detaljplan behövde tas fram

Varför är det här exemplet intressant?

- CIK visar hur idrott och kultur kan förenas och skapa mervärden för varandra.
- Anläggningens multifunktionalitet, med många aktiviteter under samma tak, bidrar till en mötesplats där olika åldrar, intressen och kulturer möts.
- Konsten är ständigt närvarande och har integrerats på ett genomtänkt sätt.
- Hållbart byggande och universell utformning har varit viktiga utgångspunkter i utformningen av CIK.

//Boverket

BAKGRUND

Processen bakom Knivsta Centrum för Idrott och Kultur

Knivsta Centrum för Idrott och Kultur är en anläggning som under flera års tid efterfrågats av både föreningar och Knivsta kommun. Efter valet 2010 beslutade kommunen att bilda en bred politisk grupp med ledamöter från kommunstyrelsen, fritid- och kulturnämnden samt bygg- och miljönämnden. Gruppen syftade till att arbeta för en ny arena. 2012 beslutades att Knivsta Arena, idag CIK, skulle innehålla ishall, fullstor sporthall med plats för åskådare, lokaler för fritidsklubben och ungdomsverksamheten samt flexibla lokaler för fritids- och kulturändamål. Det kommunala bostadsbolaget, Kommunfastigheter i Knivsta AB, fick kort därefter i uppdrag att upphandla en arkitekt som skulle ta fram förslagsskisser som beslutsunderlag för fortsatt projektering av den planerade anläggningen.

Arkitektupphandlingen blev klar i september 2012 och den valda arkitekten anlitas för att ta fram underlag till ny detaljplan samt lokal- och byggnadsprogram med tillhörande markanläggningar och förslagsskisser. Arkitekten har varit involverad från projektets början till slut och bistår fortfarande med efterföljande rådgivning och hyresgästanpassningar.

Utgångspunkter i projektet

Tidigt i projektet formulerades en gemensam målbild för CIK - att skapa en ny anläggning där lokaler för idrott, fritid och kultur kan kombineras och främja möten mellan människor och intressen. En annan viktig utgångspunkt var att anläggningen skulle vara långsiktigt hållbar och planerad med hänsyn till miljö och energi. CIK är, liksom flera av kommunens nya byggnader, uppförd som passivhus. Mer om passivhus under "Byggskede".

PROCESS OCH PLANERING

Planförutsättningar för aktuellt planområde

I den då gällande översiktsplanen för Knivsta kommun (beslutad 2006) lyftes behovet av fler idrottsanläggningar i kommunen. Kommunens målsättning var att det skulle finnas ändamålsenliga anläggningar för föreningslivets behov i lägen som är lättillgängliga för stora delar av kommunens invånare. Det aktuella detaljplanområdet utgjordes i huvudsak av Hälsohuset, en grusad bollplan och grönområden. Hälsohuset är ett aktivitets- och idrottshus som bland annat innehåller simhall, sporthall, gym och möjligheter till gruppträning. Hälsohuset var och är även idag en målpunkt för unga och äldre i Knivsta.

Detaljplanens syfte landade i "att möjliggöra uppförandet av ytterligare lokaler och ytor för kultur- och fritidsändamål. Tillgängligheten till området och trafiksäkerheten kring detta förbättras genom att Centralvägen tillåts förlängas mot söder och binds samman med Södervägen." I samrådshandlingarna redovisades tre alternativ till utformning och placering av anläggningen. Eftersom studier av anläggningens innehåll och utformning pågick parallellt med arbetet att upprätta en ny detaljplan, preciserades utformningen vidare efter hand under projektets gång. Det som detaljplanen reglerade kopplat till utformning var största byggnadsarea och högsta nockhöjd i meter över nollplan.

Upphandling av byggtreprenader efter egen samverkansmodell

Inför byggnationen av CIK utgick Knivsta kommun från det kommunala fastighetsbolagets egen samverkansmodell, Knivstamodellen. Modellen har visat sig vara framgångsrik när det kommer till att bygga energieffektiva hus till lägre kostnader. Ledorden för Knivstamodellen är förtroende, samsyn och gemensam målbild. Utvecklingen i projektet styrs med slutkostnadspriser, en överenskommen budget där alla kostnader redovisas öppet. Det är därmed viktigt att målbilden kommuniceras tydligt och att samtliga aktörer är medvetna om sina respektive ansvar kopplat till tid och kostnad.

Det som utmärker Knivstamodellen från andra samverkansmodeller är hur entreprenören lämnar sina priser i upphandlingen, samt hur kostnader och risker hanteras. I upphandlingen beskrivs bland annat förutsättningar för samverkan, vad som ska ingå i de fasta respektive rörliga kostnaderna samt vilka ersättningsregler som ska gälla. Det finns en fast del i entreprenaden, kostnader som avser projektering och planering, samt en rörlig del som täcker material och arbetskostnader. Ersättning sker enligt löpande räkning vilket innebär att entreprenören fakturerar för sina faktiska utgifter, som granskas och godkänns av beställaren. Entreprenören får enbart betalt för sina faktiska kostnader, utan att kunna tjäna extra på ändrings- och tilläggsarbeten. Sammantaget syftar Knivstamodellen till att skapa ökad transparens, mindre konflikter och att båda parter strävar mot bästa möjliga slutresultat till rätt kostnad.

Arkitektens uppdrag

Som nämnts har arkitektfirman varit ansvariga för att ta fram en ny detaljplan för aktuellt planområde. Detaljplanearbetet fortlöpte parallellt med övriga skeden i planeringsfasen, vilket inneburit att planen vuxit fram samtidigt som diskussioner om behov och gestaltning pågått. Arkitekter och landskapsarkitekter har ansvarat för gestaltningen av byggnaden, både invändigt och utvändigt. Gestaltningen av scenkonstlokalen i trä har genomförts i ett samarbete mellan arkitekter och akustiker, där arkitekterna har formgivit lokalen utifrån de krav akustikerna angett. De akustiska utmaningarna i projektet har ofta handlat om samspelet mellan byggnadens olika funktioner, som när scenkonstlokalen ligger vägg i vägg med ishallen. Genom att involvera många olika kompetenser har en gestaltad helhet skapats som tar hänsyn till det som sker både innanför och utanför byggnadens väggar.

Sveriges största passivhus

Grundtanken med passivhus är att minimera värmeförluster och samtidigt ta vara på gratisvärme, huvudsakligen i form av intern spillvärme samt solinstrålning. Låga värmeförluster uppnås genom att skapa en lufttät och välisolerad konstruktion, inklusive minimering av köldbryggor, samt genom mekaniska ventilationssystem med värmeåtervinning. CIK är tack vare denna metod en energieffektiv byggnad som kräver lite energi för både uppvärmning och kylning. Passivhustekniken, i kombination med materialvalet trä, bidrar även till ett behagligt inomhusklimat året om. Detta beror dels på byggnadens goda isolering, dels på avancerade ventilationssystem med värmeåtervinning.

Den ursprungliga idén var att använda trä i så stor utsträckning som möjligt, med undantag från bottenplattan som skulle göras i betong. På grund av olika faktorer, som vibrationer från den närliggande järnvägen, fick även bottenvåningen och bjälklaget under scenkonstlokalen uppföras med betongväggar. Ovanpå denna grund har sedan

Bild 22. Idrottshall med läktare samt scenkonsthallen i CIK. Foton: Norconsult.

en stomme av limträ och väggar av korslimmat trä uppförts. Trots att byggnaden utgörs av mer betong än planerat består anläggningen ändå till 95 procent av trä. CIK är i skrivande stund Sveriges största passivhus.

Ishallen i CIK är en av världens första som byggts enligt passivhusteknik. Centralt i idrottsanläggningen är att den värme som genereras vid kylning av isen återanvänds för att värma byggnaden. Eftersom kondens lätt uppstår i ishallar, är massiva träväggar särskilt fördelaktiga då de besitter egenskaper som kan ta upp, lagra och återge fukt från omgivningen.

Å andra sidan tillkommer flera utmaningar i att få kylanläggningen att samverka med passivhustekniken. CIK har bland annat upplevt att det under sommarhalvåret bildats kondens som gjort att vatten droppar ner från taket på isen. Dropparna har sedan fryst och skapat ojämnheter på isen. Dessutom har den höga luftfuktigheten gjort att mikroorganismer, troligen ofarlig mögelsvamp, börjat växa på de obehandlade takstolarna av trä. Tillsammans med experter har Kommunfastigheter grundligt undersökt problemen och hittat den avfuktare som inte fungerat korrekt. Ishallen har därmed varit stängd för underhållsarbete under en kortare period för att problematiken inte ska upprepas på nytt.

Bild 23. Ishallen i CIK har byggts enligt passivhusteknik. Foton: Norconsult.

Bild 24. Behandlad fasad.

Foto: Norconsult.

En anmärkningsvärd fasad

Fasaden på CIK består av en stående träpanel av värmebehandlad och brandimpregnerade furu. Träpanelen monteras med överlapp och är med tiden tänkt att övergå från en varm brun färg till en ljusgrå nyans. Dessvärre har träets åldrande väckt stort missnöje bland invånarna i Knivsta kommun. Idag, drygt sex år efter att byggnaden invigdes, skiftar stora partier av fasaden i svart och grått. Efter provtagning har det konstaterats att fasaden är drabbad av en ytlig mikrobiell påväxt, vilket sannolikt orsakats av föroreningar. Det finns dock inget som tyder på att träet är skadat, eller att hållfastigheten på något sätt har påverkats. Knivsta kommun har under hösten 2025 påbörjat en fasadrengöring för att behandla fasadens ytskikt. Enligt det kommunala fastighetsbolaget kommer fasaden att vara helt åtgärdad inom ett år.

Ändring av detaljplan

Detaljplanen som togs fram i samband med planeringen av CIK har vid ett senare tillfälle genomgått en ändring. Syftet med ändringen var att göra planen mer flexibel och möjliggöra kompletterande verksamheter genom att lägga till användningsbestämmelsen C, Centrum. Vidare korrigerades en användningsgräns mellan kvartersmark och gata, så att denna överensstämmer med färdigbyggd befintlig gata. Ändringen innebär ingen förändring gällande byggnaden eller exploateringsgraden i området. Anledningen till ändringen av detaljplanen baseras på önskemål från fastighetsägaren som haft svårt att hitta hyresgäster till delar av byggnaden, som idag utgörs av öppna kontorslandskap, och som är planlagda med användningen R, Kultur och fritid. Genom ett möjliggörande av centrumändamål har fler verksamheter möjlighet att nyttja byggnaden.

Bild 25. Utomhusmiljön. Bär- och rosträdgården bjuder in till ett välkomnande möte innan man når entrén på CIK. Foto: Sanna Hansson/Boverket.

GESTALTNING OCH UTFORMNING

Utgångspunkter i gestaltningen

Gestaltningen av CIK tar utgångspunkt i att byggnadens form följer konstruktionen. Den konsekventa användningen av trä har varit genomgående i både materialval och utformning. Andra viktiga gestaltningskriterium har varit universell utformning, överblickbarhet och flexibilitet. Samtliga större rum erbjuder god sikt och orienterbarhet, en aspekt som kan vara betydelsefull för både utövare och besökare. Samtidigt är flexibiliteten integrerad i byggnaden genom att större rum även kan delas av till mindre enheter vid behov, vilket möjliggör att lokalerna kan anpassas efter olika typer av verksamheter och evenemang.

Omklädningsrummen har utformats med särskild omsorg för att alla, även barn och unga med behov av assistans, ska kunna nyttja dem. Tillgänglighetsanpassade utrymmen är integrerade på ett sådant sätt att ungdomarna inte behöver lämna gruppen under omklädningen. På så vis kan känslan av gemenskap bibehållas. Sammantaget har gestaltningen av CIK resulterat i en hållbar, flexibel och inkluderande miljö som möter både dagens och framtidens behov.

Genom hela processen har det funnits en bärande idé om att undvika efterhandskonstruktioner. Därför har en part som ansvarat för att samordna och leda tekniska installationer (ventilation, el, VVS och så vidare) varit involverad under hela projektets gång. Planlösningen är tydligt organiserad i tre olika delar, med varsin publikkapacitet. Entréhallen utgör själva hjärtat i huset och är utformad för att fungera som en central mötesplats för såväl utövare som besökare.

Utemiljön

Några år efter att CIK stod färdig lades stor vikt vid gestaltningen av utemiljön på entrésidan. Projektet gjordes tillsammans med Leader och Upplandsbygd, som tillsammans med parkenheten anlade en ros- och bärträdgård. Trädgården sköts av den lokala trädgårdsföreningen och bidrar till en trivsamt plats intill CIK:s entrétorg.

Bild 26. Skulpturen Halvlek.
Konstnär Cecilia Ömalm.
Foto: Knivsta kommun.

Konsten i projektet

En annan central del i gestaltningen av CIK är den offentliga konsten, som på flera sätt bidrar till kulturens närvaro i byggnaden. Konstprojektet, med en budget på drygt 2,7 miljoner kronor, är kommunens hittills största satsning på konst.¹ Det finns fyra stora konstnärliga gestaltningar, Torget, Luftrummet, Golvet och Akustikväggen. Utöver dessa verk finns en konstkollektion som utgörs av 26 verk från kommunens konstsamling. Samtliga verk i konstsamlingen har köpts in under tiden som CIK har byggts och bidrar med en fin årsring till byggnaden – ett slags konstnärligt tidsdokument.

De fyra gestaltningsuppdragen utlystes på Konstpool där 120 konstnärer ansökte. Efter ett första urval på åtta kandidater, som vidare följdes av en jurybedömning valdes fyra konstnärer ut. Konstbudgeten i projektet fördelades på följande sätt. I uppdragen för Torget och Luftrummet ansvarade konstnärerna för samtliga kostnader relaterade till verken, medan Golvet och Akustikväggen utformades som byggnadsintegrerade konstverk och bekostades av byggprojektet. Konstnärernas budget täckte i dessa fall kostnaderna för deras arbete och arvodet för de konstnärliga verken.

”Vi ser massa synergier till att barn under skoltid får möta konst utan att behöva ta sig till en konsthall eller ett museum. Det är såklart svårt att mäta sådana värden, men vi tror väldigt starkt på att barn som möts av både idrott och kultur gynnas av det under tid.” (Fritids- och kulturchef, Knivsta kommun)

³ Knivsta kommun, Konstnärlig gestaltning Knivsta Centrum för idrott & kultur, 2019, s. 1.

Bild 27. Konstverket Moves. Konstnär Liva Isakson Lundin. Foto: Knivsta kommun.

Torget, Halvlek

På entrétorget utanför huvudingången till CIK ligger skulpturen Halvlek. Verket består av två betongskulpturer som symboliserar mötet mellan idrott och kultur, en bandyklubba med boll och en pensel med färg. Verkets titel anspelar dessutom på balansen mellan lek och allvar, både i sportens och i kulturens värld.

Luftrummet, Moves

Konstverket Moves består av fem rostfria stålband, vardera 20 meter långa, som hänger från taket uppspända i stålvajrar. Banden slingrar sig runt varandra och sträcker sig i olika riktningar. Verket är placerat i byggnadens foajé och utgör en central mötesplats för besökare. Moves illustrerar tankerörelsen, antingen i en kreativ process eller i en atletisk prestation.

Golvet, Ett användbart foajégolv

Konstverket Ett användbart foajégolv sträcker sig över stora delar av plan två och är uppfört i tekniken terrazzo. I golvet har konstnären lyckats integrera idrott, kultur och berättelser från Knivsta i olika mönster och figurer. Genomförandet av golvkunstverket medförde flera utmaningar kopplat till tillgänglighetskrav, färg- och materialval samt att fysiskt och ekonomiskt få plats med konstverkets olika mönster.

Akustikväggen, Ivor to Ebon

I korridoren på plan två sträcker sig konstverket Ivor to Ebon genom hela byggnaden, från öst till väst. Verket är en 600 kvadratmeter stor målning, eller trärelief, som består av 70 formmoduler. Varje modul skiftar i lika många nyanser i övergången från ofärgat till mörkt. Färgskalan relaterar till, och binder samman, husets olika funktioner – från sporthallarnas ljusa trä till scenkonstlokalens svarta inredning.

Bild 28. Konstverket Ett användbart foajégolv. Konstnär Susanne Vollmer. Foto: Knivsta kommun.

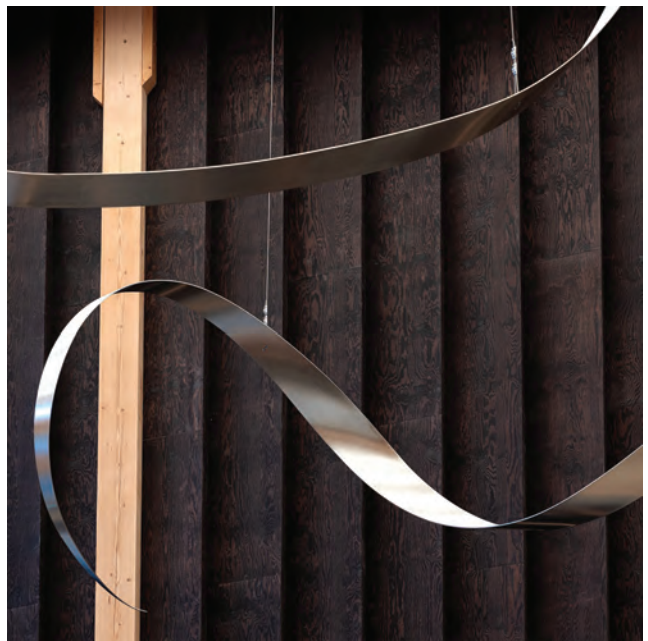

Bild 29. Akustikväggen. Konstnär och foton: Juri Markkula.

ANLÄGGNINGENS ROLL I SAMHÄLLET

Knivsta Centrum för idrott och kultur är en viktig samlingsplats i Knivsta. Anläggningen är strategiskt placerad i direkt anslutning till tågstationen i centralorten vilket möjliggör för goda kommunikationer. Genom att kombinera idrott och kultur i samma byggnad når anläggningen ut till många olika åldrar och grupper i samhället. Med sina fyra våningsplan rymmer två fullstora sporthallar, kampsportslokal, ishall, scenkonstlokal samt gemensamma kommunikationsytor med restaurang, förråd, kontor och konferensrum. Dessutom utgör de fyra konstnärliga gestaltningarna och konstsamlingen en stor del av byggnaden, vilket lockar många konstintresserade besökare.

En central tanke som formulerades redan i den gemensamma målbilden var att CIK skulle vända sig till många och tillgodose olika typer av intressen. Fritids- och kulturkontoret har personal på plats vars uppgift är att möjliggöra både föreningsverksamhet och spontanverksamhet, som verksamhet för barn, unga, vuxna och seniorer. I CIK finns även Fritidsbanken som möjliggör att alla kan låna utrustning gratis. Kommunen beskriver själva att ”På CIK kan du ”bara vara” eller verka – du bestämmer!”.

För byggnaden vann arkitekten ett arkitekturpris i ”Mixed Use Architecture”, en kategori inom europeiska delen av International Property Awards.⁴ Priset innebär att olika funktioner har kombinerats i en och samma byggnad på ett väl avvägt sätt, med målet är att skapa livfulla målpunkter som bidrar till mindre transporter och möten mellan olika samhällsgrupper.

LÄRANDE ERFARENHETER

Att bygga med trä kommer med flera fördelar, men även vissa nackdelar. Hur väl en träfasad kommer att åldras är ingenting som går att förutse. En lärdom som Knivsta kommun vill förmedla till andra kommuner är att vara medveten om att trä är ett levande material. I CIK:s fall, där fasaden drabbats av en yttlig mikrobiell påväxt, har det varit viktigt att gå till kärnan med problemet och vara transparent mot invånarna. Även när det kommer till de utmaningar som uppstått i ishallen har det varit viktigt att kommunicera bakomliggande orsaker till allmänheten.

Knivsta kommun framhåller även vikten av att tidigt förstå behovet av utrymmen som kommer med idrotts- och kulturverksamheten, så som förråd, omklädningsrum och parkeringar. Ett medskick är att ha kontinuerliga dialoger med föreningslivet för att säkerställa att deras behov tillgodoses.

⁴ Knivsta kommun, CIK prisas i arkitekturtävling, 2022-10-10.

Kristinebergs IP, Stockholm

Kristinebergs idrottsplats har renoverats med omsorg för att ta tillvara dess arkitektoniska och kulturhistoriska värden. Idrottsplatsens historiska byggnader har renoverats varsamt med hänsyn till kulturhistoriska och arkitektoniska värden. Anläggningens ursprungliga funktion har bibehållits utan att dess arkitektoniska kvaliteter har försummats och där funktionalismens färg- och formspråk lyfts fram.

Bild 30. Entré till Kristinebergs IP. Foto: Johan Eldrot/Ahrbom & Partner

Bild 31. Lokaliseringskarta. Bild: Boverket.

Varför är det här exemplet intressant?

- Anläggningen är varsamt renoverad (och delvis återställd), vilket resulterat i en modern idrottsplats som möter dagens krav och behov.
- Stor omsorg har lagts vid att bevara och lyfta fram arkitektoniska och kulturhistoriska värden.
- Dess kollektivtrafiknära läge gör anläggningen tillgänglig för besökare från hela staden.
- Anläggningen är välbesökt och vänder sig till både motionärer och organiserad föreningsverksamhet.

//Boverket

Kommun:

Stockholms stad

Anläggning:

Fotbolls- och friidrottsanläggning

Byggnadstyp:

Renovering, upprustning och tillgänglighetsanpassning

Byggnadsår:

1933

Renovering:

2023–2025.

Kapacitet

1500 publikplatser, varav cirka 930 sittplatser.

Kostnad:

Cirka 240 miljoner kronor

Arkitekter:

Paul Hedqvist och Helge Zimdahl (1933), Ahrbom & Partner, Wilund arkitekter & antikvarier AB, Cedervall Arkitekter

Planprocess:

Byggd med ny detaljplan

Bild 32. Biljettkiosker.

De parställda biljettkioskerna placerades med Kristinebergs slott som fondmotiv. Foton: Johan Eldrot/Ahrbom & Partner.

BAKGRUND

Från velodrom till idrottsplats

Kristinebergs idrottsplats, ofta kallad Krillan, har använts för sportaktiviteter sedan 1920, då en velodrom för bland annat cykeltävlingar uppfördes. Velodromen ersattes under 1930-talet med dagens idrottsplats, efter ritningar av arkitekterna Paul Hedqvist och Helge Zimdahl. Dessa arkitekter hade även ritat flera andra idrottsanläggningar i Stockholm under dåvarande tid. Idrottsanläggningens entré med två små biljettkiosker placerades med en siktlinje upp mot Kristinebergs slott medan den modernistiska läktarbyggnaden och fotbollsplanen följde velodromens tidigare riktning. I läktarbyggnadens markplan ritades två stora omklädningsrum för herrar samt ett mindre för damer, vaktmästarbostad, expedition, två klubbрум med gemensamt kök och serveringsrum samt pannrum i en liten källardel.

På 1980-talet genomfördes en större ombyggnad av läktarbyggnadens entréplan samt en mindre tillbyggnad av läktaren. Ett måldomartorn placerades vid löparbanornas mållinje, varifrån tidtagning utfördes. Det genomfördes också ombyggnad av läktarbyggnaden genom att de stora omklädningsrummen byggdes om till flera mindre omklädningsrum, nya toaletter tillkom samt en ny toalett anpassad för rullstol (RWC). Den före detta vaktmästarbostaden ändrades till personal- och omklädningsrum för driftspersonalen. Fönster sattes igen i det långa fönsterbandet mot fotbollsplanen liksom entrén ut mot planen från damomklädningsrummet. En ny entré togs också upp på gaveln för direktgång till funktionärsrum.

Anläggningen är främst anpassad som en arena för damallsvenskan, hemmaarena för Djurgårdens IF:s damer, samt för friidrott. Anläggningen används av fotbolls- och friidrottsföreningar med rundbana och ytor för teknikrenar som längdhopp, stavhopp,

höjdhopp och kulstötning. Idrottsplatsen nyttjas också som skolidrottsanläggning för innerstadens skolor. Den kan också användas av allmänheten när inte anläggningen är bokad. Anläggningen kan användas fram till klockan 22.

PLANERING OCH PROCESS

I översiktsplanen för Stockholm, antagen 2018, är planområdet Hornsbergskvarteren, där Kristinebergs IP är belägen, utpekad som ett större stadsutvecklingsområde med bland annat bostäder, service, parker och idrott.

Exploateringen av Stadshagen innebär att befintliga idrottsytor behöver komprimeras och disponeras om på Stadshagens idrottsplats till förmån för bland annat bostäder. Den planerade stadsutvecklingen innebär att delar av idrottsplatsens funktioner behöver inrymmas på andra platser på Kungsholmen. Till Kristinebergs IP har bland annat driftsutrymmen, ytor för skolidrott samt konstgräsplanens värmepist flyttats.

I Stockholms stads program för idrott, motion och friluftsliv framgår att i ett Stockholm som växer behöver staden se till att tillgången och närheten till idrottsanläggningar säkerställs. I stadsutvecklingen och exploateringen av stadens mark ska ytor för rekreation och idrottsutövande finnas med i samhällsplaneringen redan från början. Ett viktigt verktyg i det arbetet är Stockholms stads strategi för idrottsanläggningar som beskriver stadens behov av idrottsanläggningar. Då anläggningen var i stort behov av upprustning, utveckling och tillgänglighetsanpassning påbörjades projektet.

Dialog med föreningslivet och stadens funktionshinderråd

Inför upprustningen hade idrottsförvaltningen dialog med bland annat damlaget i Djurgården IF, friidrottsföreningar och andra användare samt stadens funktionshinderråd. Efter dialogen gjordes anpassningar för damfotbollen, särskilt för Djurgårdens IF:s elitverksamhet, vad gäller såväl ytor utomhus som faciliteter inomhus. Något som ytterligare kom fram i dialogen var önskemålet om att behålla de sex löparbanorna i stället för att minska till fyra.

En ny detaljplan tas fram

En ny detaljplan togs fram för Hornsbergskvarteren, där Kristinebergs IP ingår. Planen fick laga kraft 2022-12-22. Av planbeskrivningen framgår att den grundläggande stadsbyggnadsidéen är att bygga ut stenstaden i modern tappning med integrerade stads-kvarter med bostäder, kontor, idrott och service. Syftet är också att bevara och utveckla Kristinebergs IP samt skapa ny park som en del av Kristinebergs Slottspark. Det har inneburit att ytan för Kristinebergs IP har minskat något. I anslutning till idrottsplatsen ligger Kristinebergs slott som uppfördes omkring 1750 och ägs idag av Stockholms stad. Slottet och dess flygel används idag som bostäder och skolverksamhet.

Skyddsbestämmelser i detaljplanen omfattar läktarbyggnaden, biljettkioskerna, måldomartornet samt träd och markplanering. Byggnaderna på idrottsanläggningen har högt kulturhistoriskt värde och är grönklassade (särskilt värdefull från kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt) enligt en klassificering av Stockholms Stadsmuseum. Syftet med skyddsbestämmelserna är att skydda byggnadernas kulturhistoriska värden och karaktärsdrag, men samtidigt medge en funktionell användning av anläggningen.

Bild 33. Ny garage- och förrådsbyggnad. Den nya garage- och förrådsbyggnaden. Fasaden i betong knyter samman betongmurarna. Foto: Johan Eldrot/Ahrbom & Partner.

Idrottsplatsens nordöstra långsida samt nordvästra kortsida kantas av lindar. Lindarna har också en påverkan på ljusförhållanden, där träden jämnar ut kontraster mellan arenan och omgivningen. Av detaljplanens skyddsbestämmelser framgår bland annat att träd inte får fällas annat än av säkerhetsrisk och av dokumenterade sjukdomsskäl. Fällda träd ska ersättas av likvärdiga. År 2018 togs en trädstrategi fram till detaljplanen. Fri siktlinje mot slottet och bevarandet av allén har varit ett krav i detaljplanen.

UPPRUSTNING, NYBYGGNAD OCH TILLGÄNGLIGHETSANPASSNING

Anläggningen var i stort behov av renovering samt tillgänglighetsanpassning, och med nya krav för anpassning till Damallsvenskan, beslutade Stockholms stad att genomföra ett omfattande ombyggnadsprojekt och inte vänta in övriga projekt inom detaljplanen. För att idrottsplatsen även i framtiden ska vara en plats för elit- och breddfotboll, friidrott och skolidrott har den fått en rejäl upprustning. Processen har även följt Stockholms stads beslutprocess med utrednings-, inriktnings- och genomförandebeslut. Programarbetet startades 2018 och byggnadsarbetena pågick under 2023–2025. Nedan följer en beskrivning om vad som har genomförts i projektet.

Nybyggnad av garage, personalrum och förråd

En ny garage- och personalbyggnad med tillhörande upplagsytor för att klara den dagliga driften av idrottsplatsen har byggts. Denna byggnad är belägen i linje parallellt med Kristinebergs slott och är uppförd i souterräng sydost om läktarbyggnaden, där taket binds samman med bakomliggande parkmark. Fasaden är av betong och knyter an till de stödmurar som finns i direkt anslutning till förrådet.

Renoverings- och upprustningsåtgärder

Måldomartorn

En renovering av måldomartornet har genomförts med bland annat en ny förlängd trappa, men även en hiss har installerats. Dess övre plan har mögelsanerats och ytskiktssanerats. Speakerbåset har rivits för att öppna upp måldomartornets planlösning för att tillskapa ett större mötesrum. En utjämning av markförhållandet har också skett.

Läktarbyggnaden

Läktaren är uppförd i tidstypisk funktionalistisk arkitektur. Omläggning av tak har skett, som senare har utrustats med solceller anpassade till byggnadens antikvariska krav och färgsättning. Det visade sig att tak och fasad var mer skadat än vad man inledningsvis hade befarat. Fasaden har putsats om i ursprunglig putskulör och sockelputs. Rötskadad panel fick ersättas. Fasadens eternitplattor på plan två har bytts ut mot fibercementskivor i grå kulör. Nya och befintliga dörrar har målats i grågrön kulör. På entréplan har gamla fönster med galler bytts mot nya fönster med säkerhetsglas. De nya fönstren och ytterdörrarna har utformats så nära originalutförande som möjligt med mindre ändringar för att uppfylla dagens standarder. De igensatta fönsteröppningarna har återställts med nya fönster.

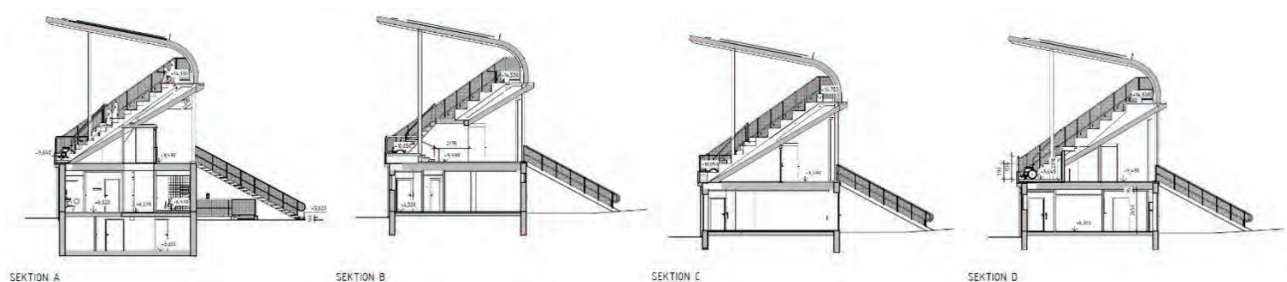

Bild 34. Sektionsritning över läktaren. Bild: Ahrbom & Partner.

Bild 35. Läktaren och måldomartornet. Foto: Sanna Hansson/Boverket

Bild 36. Korridor med fönster. Här har fönsterna öppnats upp och befintliga fönster har bytts ut med originalfönstren som förlaga. En utjämning av golvnivån har också gjorts. Foto: Mirja Ranesköld/Boverket.

Bild 37. Till vänster: Läktarens sittplatser under tak. Till höger: Gaveln på läktaren. Foton: Mirja Ranesköld/Boverket

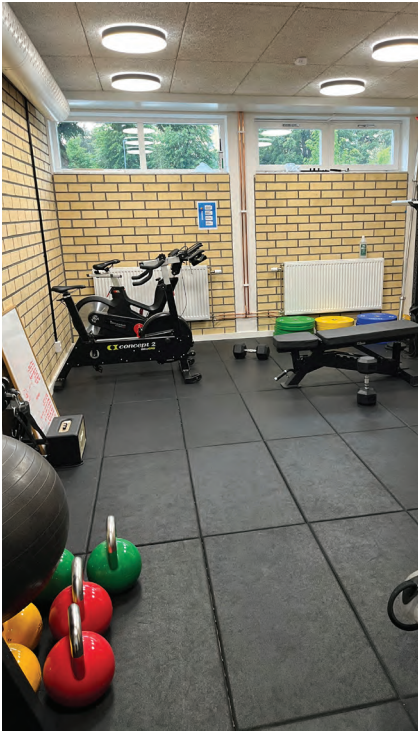
Bild 38. Baksidan av läktaren. På baksidans högra sidan finns toaletter och längre fram finns caféet som är tidstypiskt från tiden då byggnaden byggdes. Foto: Johan Eldrot/Ahrbom & Partner.

Kafékioskens fönster och dörr har renoverats. De ursprungliga fönsterramarna har bevarats. Sittgradängerna har tillgänglighetsanpassats med ny hiss till terrassen och flera tillgängliga sittplatser. Den befintliga träläktaren har byggts om, rengjorts och oljats in och kompletterats med nytt ryggstöd i trä. Trappor upp till terrassen har bytts ut i sin helhet med nya stålagnstycken och trätrappsteg som anpassats till nya marknivåer med ett utförande så likt ursprungligt som möjligt och kompletterats med fallskyddsräcken som uppfyller dagens byggbstandard.

På sidogaveln mot nordväst har två nya dörröppningar öppnats upp varav en är en tillgänglig hissentré till läktaren samt en ingång till RWC. För att möjliggöra ett jämnt och tillgänglighetsanpassat golv i hela byggnaden bilades den befintliga betongen bort och ny gjutning gjordes. Det är nu en fri passage genom byggnaden, från den ena gaveln till den andra.

Ombyggnad av omklädningsrum har skett för att möta arenakravet. Förutom omklädningsrum för Djurgårdens IF damers hemmalag anordnades ett omklädningsrum för bortalaget samt ytterligare fyra omklädningsrum för övriga behov på idrottsplatsen. Till hemmalaget finns också tvättstuga och massageutrymme. Även ett gym samt ledarrum med wc och dusch, sjukvårds- och dopingrum har anordnats. Många utrymmen har numera dubbel funktion. Omklädningsrum kan exempelvis även användas som ledarrum eller pressrum. Närmast anläggningens huvudentré har en RWC samt en hiss till läktaren installerats. Förutom sittplatser för publik har det gjorts i ordning ett antal VIP-platser, platser för media och platser för utvisade ledare.

För att öka säkerheten för spelarna när de lämnar omklädningsrummen har en justerbar specialbyggd spelartunnel för trappa byggts. Kulören på spelartunneln är anpassad för att färgmässigt passa in. En annan säkerhetsåtgärd har varit att höja räckena för att undvika fallrisk.

Andra tekniska utmaningar har varit att samordna stora rördragningar under läktaren och ta hand om regnvattnet utanför huset. Det har också installerats ett fläktstyrt till- och frånluftssystem med värmeåtervinning.

Bild 39. Till vänster och mitten: Omklädningsrum. Till höger: Skylt med punktskrift. Foton: Mirja Ranesköld/Boverket.

Bild 40. En justerbar spelartunnel. Foto: Mirja Ranesköld/Boverket.

Bild 41. Till vänster:
Fotbollsplanen. Till höger:
Löparbanan. Foton: Mirja
Ranesköld/Boverket.

Fotbolls- och friidrottsplanen

I stället för den gamla naturgräsplanen har en ny 11-spelplan med konstgräs och värmepist anlagts, dessutom har planen breddats. Spelmåttet på fotbollsplanen är 105 x 65 meter. Runt spelplanen finns granulatfällor i brunnarna för att fånga upp mikroplaster så att dessa inte når dagvattenssystemet. Planen har utrustats med ny belysning och master, med högre prestanda, för att klara fotbollens arenamanual. Ny allvädersbeläggning på löparbanorna har genomförts. Nya teknikytor är skapade för längdhopp, höjd, stav och kula som ersätter de tidigare. Anläggandet av konstgräs och värmepist har medfört att det ej längre går att utöva kastgrenar på idrottsplatsen, det vill säga spjut, diskus och slägga.

Fotbollsplanen är testad och godkänd enligt FIFA Quality Pro. Däremot har det inte varit möjligt att tillmötesgå alla krav som ställs i arenamanualen för damallsvenskan med hänsyn till platsens förutsättningar och kulturmiljö. Detta var dock en förutsättning som var känd när projektet startades. En dispens gavs av Svenska Fotbollförbundet innan projektets genomförande för att säkerställa att arenan skulle kunna godkännas för spel. Det kan noteras att arenamanualen uppdateras kontinuerligt, vilket behöver beaktas vid den här typen av projekt med långa ledtider och är en försvårande faktor. Även publiktillströmningen kan förändras, vilket påverkar behoven. Då arenan inte fullt ut är anpassad efter matcher med större publik spelas dessa på andra planer i staden.

Bild 42. Läktaren.

Foto: Johan Eldrot/Ahrbom & Partner.

Utomhusmiljön

Innan markarbetena påbörjades var marken inom idrottsplatsen kuperad och höjdskillnaderna gav särskilda förutsättningar för idrottsplatsen. Marken lutade längs idrottsplanens långsidor vilket var en utmaning för tillgänglighetsanpassningen. Projektet har arbetat med Byggvarubedömningen för att minska användningen av bygg- och anläggningsvaror som innehåller miljö- och hälsofarliga ämnen. Brandkåren har haft övningsområde bredvid idrottsplatsen, något som har föranlett markföroreningar. Dessa var ett större problem än vad man inledningsvis trodde. Stora mängder schaktmassor är borttransporterade och ersatta med massor av bättre kvalitet och mindre miljöavtryck. Markarbetena gick på cirka 30 miljoner kronor, en betydligt större summa än den var budgeterad för.

Kommunen tog år 2019 fram en dagvattenutredning, som projektet har arbetat utifrån och ett nytt dagvattensystem har tillförts området. Laddstolpar för stadens eldrivna drift- och arbetsfordon har installerats. Även ny belysning har tillförts.

Övrigt

Material och installationer som innehöll miljöfarliga ämnen har tagits bort ur byggnaderna och de nya tekniska installationerna i byggnaderna är mer effektiva. Läktarbyggnaden till exempel har blivit omkring 35 procent mer energieffektiv än tidigare. Anläggningen är nu anpassad för elitfotboll. Godkänd slutbesiktning utfördes 2024-10-18. En invigning ägde rum den 23 mars 2025, då också premiärmatchen i damallsvenskan spelades på Kristinebergs IP.

Bild 43. Till vänster: Konstverket Plank Konstnär: Juri Markkula. Till höger: Cykelparkering. Cykelparkering finns såväl utanför som inom anläggningen. Löparbanan. Foton: Mirja Ranesköld/Boverket.

GESTALTNING

Gestaltningsprogram

Som ett underlag i arbetet med detaljplanen och som stöd för bygglovsprövningen har ett gestaltningsprogram från 2007 använts. Gestaltningsprogrammet är framtaget i ett samarbete mellan Stockholms stad och byggaktörerna.

Arkitektbyrån har bland annat tagit fram programhandling. Arkitekten har också varit delaktig under hela byggprocessen.

Funktionell konst – konstverk och funktion

I samband med idrottsplatsens upprustning tilldelades konstnären Juri Markkula uppdraget, av Stockholm konst, att skapa en konstnärlig gestaltning på den upprustade idrottsplatsen. Juri Markkula skapade då den konstnärliga gestaltningen Plank. Gestaltningen Plank tar sitt avstamp i den tradition av bevarande och omvårdnad som renoveringen av idrottsplatsen har genomsträckt. Konstnären har utgått från det plank som kringgärdar idrottsplatsen. Genom att sandblästra träet fick det en reliefverkan. Planket har sedan målats i olika lager och riktningar. På nära håll framträder en individuell trä mönstring. På insidan mot idrottsplatsen är konstverket däremot monokromt svart. Verket är cirka 140 meter långt och 2,25 meter högt.

Nominerad till olika priser

Kristinebergs IP var en av tio finalister i Stockholms stads tävling Årets Stockholmsbyggnad 2025 och där kom anläggningen på femte plats. Anläggning var också nominerad till ROT-priset för 2025. ROT-priset instiftades av Stockholms Byggmästareförening 1990 och är ett årligt pris som tillkommit för att främja ombyggnation i Stockholm. Priset ges till det projekt där beställare, arkitekt och byggtreprenör bäst tillvaratagit byggnadens särdrag och kvaliteter.

ANLÄGGNINGENS ROLL I SAMHÄLLET

Projektet ligger i linje med att uppfylla kommunfullmäktiges verksamhetsmål om att Stockholm är en modern kultur- och evenemangsstad med stark besöksnäring, bland annat att genom att anpassa idrottsanläggningen för damallsvenskan.

Upprustningen av idrottsplatsen möjliggör ett mer aktivt utnyttjande av idrottsplatsens olika delar och kan därmed medföra att fler får möjlighet till idrott och rörelse. Att idrottsplatsen också ligger i direkt anslutning till Kristinebergs slottspark ökar rekreativsmöjligheterna, som innehåller bland annat upplevelsevärdena naturlek, bollspel, naturmark, backåkning, promenad, lekplats.

Kollektivnära läge

Det finns goda kollektivtrafikanslutningar till idrottsplatsen. Tunnelbanestationen, Kristineberg, ligger cirka 300 meter från idrottsplatsen. I direkt anslutning till idrottsplatsen finns också bussanslutning. Det finns dessutom god tillgång till goda gång- och cykelvägar till idrottsplatsen, med cykelparkeringar såväl utanför idrottsplatsen som inne på idrottsplatsen.

Jämställdhet

Många upplever Kristinebergs IP som en trygg plats, eftersom den oftast är bemannad med personal men också att andra befinner sig där. Utöver det finns en god belysning över anläggningen.

UTMANINGAR I PROJEKTET

Idrottsplatsens storlek medför begränsningar och att miljön är kulturhistorisk värdefull har medfört utmaningar i projektet. Ytor från idrottsplatsen har tagits i anspråk för parkmark. Att uppfylla kravet på fri sikt mot slottet har utgjort en begränsning i projektet.

Det hade också varit bra med separata entréer för de olika lagen. Den exploatering som pågår i området utanför idrottsplatsen samt att området är kulturminnesmärkt gör också att ytan för idrottsplatsen inte går att utvidga. För att undvika att bollar fastnar i trädkronorna eller skjuts in i det angränsande område som nu byggs och exploateras, har kommunen varit kreativ och satt upp nät mellan flaggstängerna innan den permanenta lösningen kan komma på plats.

Det blev också en stor kostnadsökning och omtag kring budgeten har skett. Orsaken till de ökade utgifterna var bland annat den överklagade detaljplanen, som försenade projektstarten. Detta har i sin tur påverkat inkomna anbud utifrån omvärldsläget med krig och handelshinder samt ökade energi- och materialpriser.

Projektet har pågått under flera år. Och under den tiden har också damfotbollen utvecklats. Det i sin tur har föranlett att utökade behov för Djurgårdens IFs damer har uppstått. De var trångbodda redan när anläggningen invigdes.

LÄRANDE ERFARENHETER

Ett medskick från kommunen har varit att dokumentera överenskommelser i dialogen med föreningar eftersom personal och verksamma byts ut efter hand. Det är viktigt att tänka långsiktigt och att behov, förutsättningar och krav förändras. Till exempel har behovet av förråd aktualiserats. Det är också viktigt att veta den tekniska statusen på byggnaderna så tidigt som möjligt.

Nya klubbhus vid Hägerstensåsens bollplan, Stockholm

Hägerstensåsens bollplan har fått två nya efterlängtrade klubbhus som gjort bollplanen till en mer komplett och inbjudande plats för idrott och föreningsliv. Både klubbhusen och utemiljön präglas av omsorgsfull gestaltning och god funktionalitet, vilket skapat en trygg och social samlingsplats. Byggnaderna är också väl anpassade för personer med funktionsnedsättning, vilket gör anläggningen tillgänglig för alla.

Bild 44. Byggnaden rakt fram har samlingsrum, café, kansli, förråd samt toaletter. Till vänster den separata omklädningsbyggnaden. Foto: Yvonne Egnér/Boverket.

Bild 45. Lokaliseringskarta. Bild: Boverket.

Kommun:

Stockholm

Anläggning:

Bollplan med klubbhus

Byggnadstyp:

Nybyggnad

Byggnadsår:

Färdigställt 2025

Bruttoarea:

424 kvm

Arkitekt:

Tengbom

Varför är det här exemplet intressant?

- Nya klubbhus som utformats i nära dialog med berörda fotbollsföreningar.
- Genomtänkt utformning och omsorgsfull gestaltning har skapat en trygg och inbjudande miljö och mötesplats.
- En tydlig gestaltningsidé, som man kom överens om tidigt och har hållit genom hela processen.
- Lekfullt formspråk.
- Fokus på tillgänglighet och universell utformning.

//Boverket

BAKGRUND

Hägerstensåsens idrottsplats har en lång historia och har under många år erbjudit bollplaner samt en traditionell servicebyggnad med omklädningsrum och toaletter, uppförd på 1970-talet. År 2019 inkom ett medborgarförslag till stadsdelsförvaltningen med önskemål om ett nytt, mer funktionellt klubbhus. Förslaget kom från föräldrar till pojkar som spelade i Hägerstens SK. Bland annat önskade föreningen att klubbhuset skulle innehålla kansliytor.

I samband med budgetprocessen fick idrottsförvaltningen i uppdrag att utveckla servicefunktionerna på stadens idrottsplatser, med särskilt fokus på att skapa en trygg miljö. För Hägerstensåsens BP var uppdraget från början att komplettera med de funktioner som saknades. Men det visade sig att den befintliga originalbyggnaden var i så pass dåligt skick att beslut fattades om rivning och nybyggnation. Målet med det nya klubbhuset var att både ersätta de tidigare funktionerna och tillföra nya, såsom café, kansli och mötesplatser för föreningslivet.

Bild 46. De gamla servicebyggnaderna.

Foto: Bättre Stadsdel, www.battrestadsdel.se

PROCESS OCH PLANERING

En nära dialog fördes med de berörda fotbollsföreningarna, som bland annat framförde önskemål om utökade funktioner, som behov av kansliyta. Stadsbyggnadskontoret och exploateringskontoret var involverade, särskilt i frågor om placering och långsiktig planering.

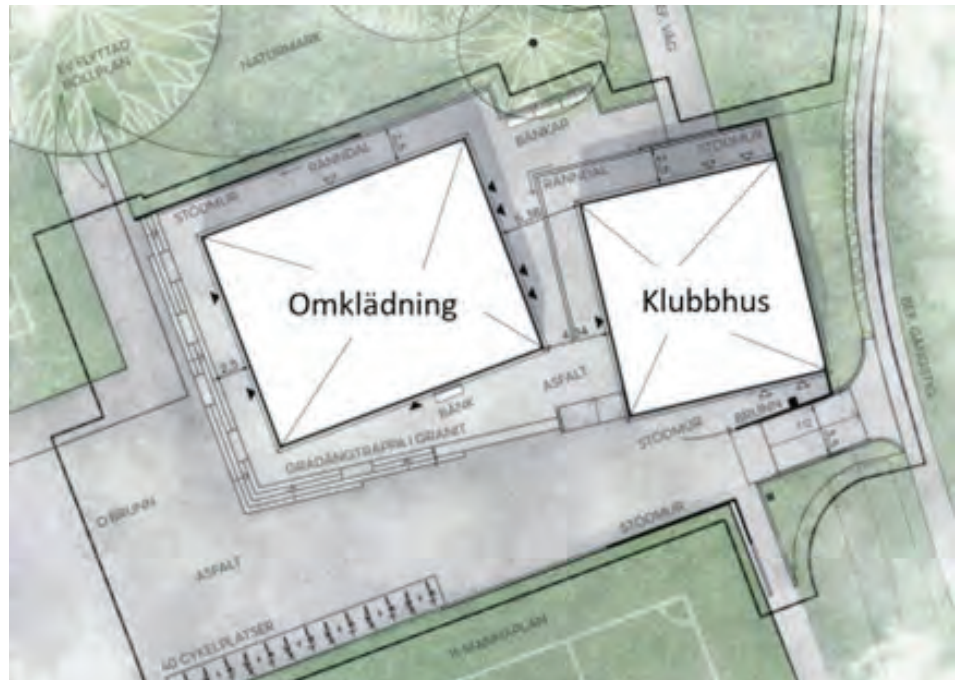
Klubbhusen kunde uppföras inom ramen för gällande detaljplan, men projektet komplicerades av att det samtidigt pågick ett arbete med ett nytt planprogram för det gröna stråket där bollplanen ligger, Mellanbergsstråket. Syftet med programmet är bland annat att området fortsatt ska vara en grön mötesplats för flera stadsdelar och att parkytan ska bibehållas och utvecklas. Detta fördröjde projektet avsevärt och innebar ökade kostnader, men genom att anpassa byggnadernas placering efter framtida planering kunde en lösning nås.

GESTALTNING

Gestaltning av både klubbhusen och utemiljön var centralt

Arkitektkontoret fick uppdraget att gestalta byggnaderna, från de första skisserna till färdiga bygghandlingar. När arkitekterna tog fram de första volymskisserna kom de fram till att genom att dela upp byggnaden på två mindre volymer kunde flera positiva effekter uppnås, bland annat skapades möjligheter till rörelse mellan byggnaderna. De två byggnaderna fick funktionerna klubbhus respektive omklädningsrum.

Bild 47. Situationsplan. Byggnadernas placering anpassades efter platsens och landskapets förutsättningar. Omklädningsbyggnaden möter fotbollsplanernas raka linjer och naturmarken i bakkant. Klubbhuset följer topografins kurvor samtidigt som huset öppnar upp siktlinjen upp till blindbollsplanen i norr. Platån omges av gradängstrappor i granit. Bild: Tengbom.

Det var viktigt att placera och utforma byggnaderna så att det också gick att skapa en trevlig och trygg omgivning. För att uppnå det ville arkitekterna få bort alla baksidor genom att få flera fasader aktiva med entréer och belysning, och det underlättades med de två lite mindre volymerna och torgbildningen.

Bild 48. Till vänster: Ytan mellan byggnaderna. Till höger: Gångbanan till blindfotbollsplanen, utförd med gräsarmering. Foton: Yvonne Egnér/Boverket.

Arkitektkontorets uppdrag omfattade såväl utformningen av byggnaderna som av den kringliggande marken och kontorets landskapsarkitekter hade en stor roll i att gestalta ytorna runt klubbhusen och att göra dem tillgängliga.

När projektet gick in i genomförandefasen tog byggtreprenören över ansvaret för att ta fram bygghandlingar. Byggnadernas utformning och gestaltning säkerställdes genom en kontinuerlig dialog mellan arkitekt, entreprenör, förvaltning och blivande hyresgäster.

En utgångspunkt var att bygga i trä och använda mycket naturmaterial och arkitekterna har jobbat med få material och ganska enkel färgsättning. Fasaden är av värmebehandlad furu, med en grön kulör på dörrar och fönsterbågar. Taket är i grön falsad plåt, och alla plåtdetaljer har samma färg. Invändigt är det beige och gröna toner. Att arbeta med få material kommer igen i utemiljön, där landskapsarkitekterna jobbat med betongplattor, granit, asfalt samt stål i räckena.

I bygglovet konstaterades att ”Byggnaderna är väl utformade och bidrar till en god form-, färg- och materialverkan.” Den nya byggnaden har fått ett ljus och inbjudande utseende, till skillnad från de tidigare, mer slutna och mörka lokalerna. Stor omsorg har lagts vid materialval och utformning, både interiört och exteriört.

Arkitekterna ville hitta ett lekfullt formspråk, och valde därför att göra lite välvda former i plåt ovanför de större fönstren. De mindre fönstren har försetts med ”ögonlock” av fasadpanel som går ner i en konvex båge i fönstrens överkant. Takformen, en form av mansardtak, och utformningen av fönster gör att volymerna känns trevliga och lekfulla.

Bild 49. ”Ögonlock” över de mindre fönstren i omklädningsbyggnaden.
Foto: Yvonne Egnér/Boverket.

Bild 50. Välvd grön plåt, liknande ”plåtmarkiser”, över de stora fönstren i klubbhuset. Foto: Yvonne Egnér/Boverket.

Omklädningsbyggnaden innehåller sex omklädningsrum, inklusive ett flexomklädningsrum som ökar tillgängligheten och tryggheten för alla användare.

Arkitekterna jobbade mycket med rumsbildning och mellan byggnaderna har en inbjudande yta skapats med sittplatser och belysning, vilket tillsammans med klubbhusets stora glaspartier ger en öppen och trygg atmosfär. Det finns fasadbelysning på alla sidor, så man lättare kan röra sig runt byggnaderna.

Det blev en knepig höjdsättning kring byggnaderna eftersom det fanns en större lutning och nivåskillnad där de skulle placeras. Man ville ändå hålla allt på samma plan och därför anlades en platå som stärker platsbildningen och ramar in byggnadernas placering i landskapet. Platån omges av gradängtrappor i granit i söder och väster, samt en ramp. Trapporna kan fungera som både kommunikationsyta och läktare. Det var ett bra samarbete mellan hus- och landskapsarkitekterna, och landskapsarkitekterna fick fundera mycket kring trappans utformning, stödmurar, vattenavrinning mot brunnar etcetera.

Bild 51. Bred trappa.
Den breda trappan blev ett lyckat tillskott, där man även kan sitta och titta på match. Foto: Yvonne Egnér/Boverket.

Stockholms stad har en princip om att byggprojekt ska försöka sikta mot Miljöbyggnad silver, vilket man gjort även i detta projekt. Tanken är inte att byggnaderna ska certifieras, för det är en helt annan process, men att försöka hålla sig till det som det gäller enligt Miljöbyggnad silver i projekteringen.

TILLGÄNGLIGHET OCH UNIVERSELL UTFORMNING

Byggnaderna är väl anpassade för personer med funktionsnedsättning, vilket gör anläggningen tillgänglig för alla.

Bild 52. Ramp in till byggnaden med gemensamhetslokaler. Foto: Yvonne Egnér/Boverket.

Anläggningen omfattar tre konstgräsplaner med belysning: en fullstor plan för 11-mannospel, en plan för 7-mannospel samt en 5-mannaplan med sarg för blindfotboll.

Bild 53. Tillgänglighet. Till vänster: Blindfotbollplanen. Till höger: Ramp ner till den fullstora planen. Foto: Yvonne Egnér/Boverket.

Den minsta av de tre som är särskilt utformad för blindfotboll är utrustad med sarg, vilket gör den tillgänglig för personer med synnedsättning. Byggnaden är också anpassad med tillgänglighetsfunktioner, och stadsdelsförvaltningen har ambitionen att komplettera området med handikapparkering.

Eftersom flera föreningar använder idrottsplatsen och behoven kan förändras över tid, har klubbhuset fått en flexibel utformning. Lokalerna är bokningsbara, skåpen är låsbara och både caféet och kansli lokalerna kan delas av olika föreningar.

Klubbhusen är strategiskt placerade cirka 200 meter från tunnelbanestation Hägerstensåsen, vilket gör området lättillgängligt för besökare och aktiva.

DRIFT

Fastighetskontoret förvaltar och hyr ut anläggningen i sin helhet till idrottsförvaltningen. Idrottsförvaltningen i sin tur ansvarar för bokningen av anläggningen till föreningar och allmänhet.

Driftansvaret delas mellan fastighetskontoret och idrottsförvaltningen enligt en gränsdragningslista. Den visar respektive förvaltnings ansvar och åtagande gällande inventarier och material när det gäller idrottsanläggningar till exempel vem som ska anskaffa, utföra och reparera. Idrottsförvaltningen betalar en självkostnadshyra till fastighetskontoret som inkluderar kostnader för drift och underhåll.

ANLÄGGNINGENS ROLL I SAMHÄLLET

Byggnaderna har bidragit till ökad trygghet och blivit en uppskattad mötesplats. Tack vare den öppna och välkomnande arkitekturen, samt de synliga och inbjudande cafédelarna, har närvaron och tryggheten på platsen ökat avsevärt. De tre föreningarna Mälarhöjdens IK, Mälarhöjden-Hägerstens FF och Hägerstens SK har nu fått en riktigt hemvist som de länge saknat, och kan nu spela alla sina hemmamatcher här. Det finns förhoppningar om att det kommer stärka samarbetet mellan föreningarna.

LÄRANDE ERFARENHETER

Arkitekten vill trycka på vikten av att ha en tydlig gestaltningsidé, som man kommer överens om ganska tidigt, och att man försöker hålla den genom hela processen. På så sätt kan man undvika att ändringar görs senare i processen, till exempel att inte något material byts ut, och att byggnaden plötsligt blir någonting annat. Att arkitekterna har fått vara med hela tiden tror de har varit ganska avgörande för att den här kvaliteten på projektet har kunnat hållas.

Med dessa nya byggnader har Hägerstensåsens bollplan blivit en mer komplett och inbjudande plats för idrott, föreningsliv och gemenskap.

Toaletterna är av stål med svart ram och valdes för att de är hållbara, men de har visat sig att de inte är så bekväma att sitta på.

Klagshamns ridanläggning, Malmö

På Klagshamns udde i Malmö finns idag ett luftigt ridhus med utsikt över Öresund, ett rymligt stall med 48 boxar och fina ridstigar längs stranden. Platsens unika karaktär gjorde att ridklubben ville finnas kvar, trots sina då mycket nedgångna byggnader. Arkitekten har inspirerats av de stora volymerna av dåtidens fabrik och återanvänt material i de nya byggnaderna.

Bild 54. Ridhuset. Foto: Mirja Ranesköld/Boverket.

Bild 55. Lokaliseringskarta. Bild: Boverket.

Kommun:

Malmö

Anläggning:

Ridhus inklusive kontor, undervisningslokal, personalutrymmen och café. Stall, hölada och gödselhus. Total byggnadsarea, 4 500 kvm. Ridbanor i ridhuset: 60x20 m i vinkel med 40x20 m. Utomhus 60x20 m

Byggnadstyp:

Nybyggnad

Byggnadsår:

Färdigställt 2015

Kostnad:

48,5 miljoner

Arkitekt:

Fojab

Planprocess:

Ny detaljplan behövdes tas fram

Varför är det här exemplet intressant?

- Platsen har en spännande lokal industrihistoria, där material från den tiden återbrukats i de nya byggnaderna.
- Med hästens välmående i fokus har utformning och material valts som också har gett byggnaden en genomtänkt gestaltning – samtidigt som den är funktionell och användbar för ryttare och personal.
- Genom konceptet hus-i-hus har energiåtgången kunnat hållas nere.
- Det valda fasadmaterialet bidrar till att gränsen mellan ute- och innemiljön nära på suddas ut.
- Med anläggningen har platsen förvandlats från en otrygg och avskild plats till en social mötesplats.

//Boverket

Bild 56. Illustrationsplan.
Bild: Malmö stad.

PROCESS OCH BAKGRUND

I Malmö fanns ett politiskt intresse av att se över kommunens ridskolor. Frågan hade aktualiserats av att två ridskoleanläggningar, som ägdes av privata fastighetsägare, var i mycket dåligt skick. En av dessa var Klagshamn ryttaförening, som var inrymd i en gammal cementfabrik. För att ta ett helhetsgrepp om alla ridskolorna gjorde fritidsförvaltningen en ridskoleutredning på uppdrag av politiken. Kommunen hade också gjort en jämställdhetsgenomlysning av hur mycket resurser som satsades på de olika idrotterna hockey respektive ridning. Ridningen är den andra största sporten bland flickor i kommunen. På Klagshamns ridanläggning fanns en toalett, men inga duschar, omklädningsrum eller personalrum. Ridskolehästarna ska dessutom bo i stallar som uppfyller djurskyddslagens krav och ridskolorna behöver kunna verka under sunda förhållande när det gäller arbetsmiljö.

Utredningen visade att bland annat Klagshamn Ryttaförening var i akut behov av ny ridanläggning. Kommunen lämnade i utredningen också förslag på lämplig lokalisering för ny anläggning. Ryttaföreningen ville dock helst vara kvar på Klagshamns udde där de bedrivit sin verksamhet sedan 1986. Mycket på grund av att där fanns fina ridvägar längs havet och bra hagar till hästarna. Föreningen hade ett hyresavtal med Peab, som då ägde marken.

Ridskoleutredningen ledde fram till att Malmö stad förvärvade fastigheterna med de privata anläggningarna så att även nu Klagshamns ridanläggning låg på kommunal mark. Det medförde ett avtalsförhållande enligt följande:

- Fastighets- och gatukontoret är förvaltare, hyresvärd (och byggherre)
- Fritidsförvaltningen är hyresgäst och upplåter till föreningen
- Ridskolorna är hyresgäst och bedriver verksamheten

Den kalkrika marken på Klagshamns udde har bidragit till ett speciellt natur- och djurliv på platsen. Bland annat trivs orkidéer samt andra sällsynta blommor och örter. Området är en populär plats för fågelskådning och rörligt friluftsliv. För att värna dessa

värden bildades ett naturreservat år 2019. I samband med det anlades det särskilda ridvägar för att skydda marken. Hästarnas hagar har fått flyttas flera gånger för att skydda orkidéerna på udden.

EN DETALJPLAN BEHÖVDE TAS FRAM

Området var inte planlagt tidigare utan en detaljplan behövde tas fram. Den syftade till att befästa området vid cementfabriken som ridanläggning samtidigt som det kulturhistoriska sammanhanget och de biologiska värdena skulle tillvaratas.

Detaljplanen innehåller förhållandevis få begränsningar. Det som regleras är högsta totalhöjd på ny byggnad (nockhöjd 15 meter) samt att kulturhistorisk byggnad och kulturhistorisk anläggning inte får rivas. Ridanläggningen uppförs på kvartermark, märkt R1. I planen markeras även ruinområde.

I den tillhörande planbeskrivningen lyfts det fram att det är viktigt att de nya byggnadernas utformning ges särskild bearbetning, särskilt mot de öppna och publika områdena. Som exempel ges att återanvändning av material från de rivna byggnaderna och inspiration från gestaltungsuttryck i de gamla fabriksbyggnaderna kan skapa tilltalande byggnader och en koppling till platsens historia.

Med tanke på platsens speciella natur- och djurliv var det viktigt att belysningen från anläggningen inte skulle påverka insektslivet i omkringliggande områden negativt. I planbeskrivningen anges därför att byggnader bör förses med och släppa ut belysning i begränsad omfattning. Där belysning behövs, bör den riktas nedåt och vara i sådana våglängder som ger så lite störning som möjligt för insektslivet. När det inte pågår någon ridverksamhet ska anläggningen vara nedsläckt. Kommunen lyfter dock fram i samma dokument att det är viktigt att ridanläggningen och vägen dit uppfattas som trygg.

Parallellt med att detaljplanen togs fram, påbörjades sanering av marken.

Bild 57. Ruinen efter cementfabriken. Foto: Mats Molén/Fojab.

GESTALTNING AV RIDHUS OCH STALL

Med kommunens önskan om en flexibel detaljplan, som gestaltningsmässigt egentligen inte reglerar mer än nockhöjd på byggnaden, var bygglovsavdelningen intresserad av att ha en nära dialog med arkitekten om utformningen. Malmö stad har ett arkitekturprogram där nio teser beskrivs och fungerar som verktyg för att identifiera hur varje byggprojekt kan tillföra värden. Till exempel att arkitekturen ska vara inbjudande och tillgänglig, gestaltas i relation till sin omgivning eller ge sinnliga upplevelser. Bygglovsavdelningen var mån om att ridhuset skulle få en fin gestaltning. Det fanns en oro över att det skulle uppföras en korrigerad plåtlåda. Som inspirationsunderlag studerades ritningar från olika internationella arenor och genom hela processen fanns ett bra samarbete mellan arkitektens team (inklusive hög kompetens om stallbyggnader) och kommunen. Föreningen fick sedan i dialog lämna synpunkter på förslag som arbetades fram.

Bild 58. Stallet och dess omgivning. Ljuset sprider sig utanför på stallbacken från fönster och genom den perforerade väggplåten. Ruinerna är numera borta.
Foto: Felix Gerlach.

Bild 59. Stallet till vänster och ridhuset i mitten av bilden. Tanken är att naturen ska ta över ruinmassorna, medan murarna av stålkonstruktion ska visa var fabriken en gång stod. Foto: Mirja Ranesköld/Boverket.

Bild 60. Den långa stallbyggnaden till höger och förrådshuset till vänster förbinds med taket. Öppen passage däremellan. Foton: Mirja Ranesköld/Boverket.

Arkitekten berättar att när han besökte platsen i Klagshamn så beskriver han det som en spännande plats.

”Byggnaderna var delvis rivna men det var pelare som stod kvar med armeringsjärn som spretade hit och dit så att de var ju riktiga konstverk skulle jag säga...”

Kommunen ville bevara dessa ruiner som ett kulturminnesmärke över den verksamhet som bedrivits på platsen. Arkitekten valde därför att placera det nya huset intill, så att det blev en fin kontrast. Betongfabriken var en mycket lång och stor byggnadskropp och det inspirerade till att rita en lång stallbyggnad. Ridhuset, som är markant högre, placerades som en separat byggnad. Anläggningen har också ridbana utomhus.

Bärande tanke

Arkitekten var mån om att förhålla sig till platsen; ruinerna, udden och havet, och ritade stora byggnader med grova material som plåt och tegel. Det var väsentligt att skapa något formmässigt bra, med rytm och proportion samt att använda de funktionella elementen till att bli något attraktivt att se och uppleva. Med inspiration från stora lantbruksbyggnader kom idén om att uppföra ett klimatskal, en oisolerad skalkonstruktion ladan, där taket är det starkaste formelementet. Uppvärmade utrymmen blir gestaltade som mindre byggnader inom skalkonstruktionen hus-i-hus.

Hästens välmående samt personalens arbetsmiljö

Att bygga en anläggning för ridsport innebär en extra dimension. Hästens välfärd och personalens arbetsmiljö är något som behöver vara med i skiss, konstruktion och vilka material som är lämpliga att använda. Hästar är kraftfulla djur så det är viktigt att materialvalen klarar den belastningen, men det är även viktigt att tänka på god ventilation. Bäddar och hö, foder, material i gångar och ridbanor dammar, vilket kan påverka hästens välmående. Hästens välmående är i centrum – det är deras hem dygnet runt. Arbetsmiljön i stallet är viktigt för personalen. Mockning är tungt och därför var det

Bild 61. Stallgången.

Rymliga stallgångar med plats för häst och ryttare samt för vagnar som gödseln transporterats ut i. Foto till vänster: Mirja Ranesköld/Boverket. Foto till höger: Yvonne Egnér/Boverket.

väsentligt att de vagnar som används i stället för skottkärror fick plats i stallgångarna. Mellanväggarna i boxarna är dessutom möjliga att dra ut. Det är smidigt eftersom personalen då kan mocka ut större volymer med traktor, till exempel inför sommaren när det är dags för hästarna att ha semester.

Bild 62. Stallet. Ytterväggar av betong, så högt som hästarna når. Däröver perforerad plåt för ventilation. Fönster i varje box. Tak av fibercement. Foto: Mirja Ranesköld/Boverket.

Bild 63. Förråd med stor port för att kunna köra in och ut tunga laster med traktor. Foto: Mirja Ranesköld/Boverket.

Anläggningens utformning och material

Att det ska vara lätt att förflytta sig mellan inne och ute samt mellan stall och ridhus var en viktig utgångspunkt för arkitekten. Både för att underlätta för ryttare och häst, men också för att kunna köra in material till ridbanan i ridhuset med mera. Det finns en stor jaluport som häst och ryttare går in genom. Gången mot ridbanan har en svag lutning mot den nedsänkta ridbanan.

Känslan av att vara ute fast man är inne var något som fanns med tidigt som designidé. Valet av ridhusets fasad och väggmaterial föll därför på perforerad plåt. Det skapar en unik upplevelse genom att när du är inne, kan du se ut som genom ett fönster genom väggen. Du får en möjlighet att uppleva miljön utanför, väderskiftningar, liksom att man kan dra nytta av dagsljuset. För att få den effekten behöver det vara en perforering på 30 procent och hålarea på 3 millimeter, så det är noga uträknat. Med perforerad plåt sker det en stor luftväxling för att ventileras bort överskottsfukt i byggnaden som annars är skadlig för träkonstruktionen. Man slipper också mekaniska ventilationssystem för ridhushallen. Nackdelen är dock att allt ljud utanför ridhushuset hörs väl in.

Bild 64. Perforerad fasad i ridhuset. Foto: Mirja Ranesköld/Boverket.

Den bärande konstruktionen i ridhuset är pelare och balkar i limträ, medan det i stallet är bärande betongväggar i kombination med limträpelare och limträbalkar i taket. Taket på både stall och ridhus utgörs av fibercementtak. Det materialet används vanligen på lantbruksfastigheter och har bättre ljudegenskaper än vanligt plåttak. Till exempel blir ljudet av regn mindre stressande för hästarna och eleverna kan fortfarande höra ridlärarens instruktioner. Dessutom är det takmaterialet inte lika kostsamt vilket är positivt när det handlar om stora takvolymmer. I och med att taket till denna typ av byggnader är enkelt, det vill säga enbart yttertak utan underliggande isolering, uppstår vanligen takdropp från kondens i ridhus och stall med plåttak. Med fibercementtak förhindras detta på grund av materialets egenskaper.

Ridbanan har ett bevattningssystem underifrån. Med ett sådant system är det enklare att få en jämn fuktighet i banan. Det ger även bättre grepp och dämpning för hästen under ridningen. Andra positiva effekter är att det blir mindre damm som virvlar runt samt att vattenförbrukningen för att hålla banan fuktig blir lägre.

Hus i hus

När cementfabriken revs, togs delar av teglet till vara. Det är ett lokalt tegel från Limhamn av hög kvalitet. Detta tegel användes sedan till delar av stallet men också till det teknikrum som finns inne i ridhuset. Inne i ridhuset är utrymmen för personal och elever uppvärmda. Arkitekten beskriver det som uppvärmda kuber. Dessa ”hus i hus” i skalbyggnaden är uppförda i två våningar med svartmålade träfasader.

Bild 65. Teknikhus.

Limträbalkar till konstruktionen, återbrukat tegel från cementfabriken till teknikhuset samt tak av fibercement. I teknikhuset finns ventilationsaggregat som betjänar personalhuset, elcentral och förråd samt ett rum för ryttare att förvara sina saker i låsta skåp. Foto: Mirja Ranesköld/Boverket.

Bild 66. Ridbanan.

Ridbanan har system för bevattning underifrån. Det gör att spridare i taket inte behövs. Den perforerade plåtväggen försvinner nästan och naturen utanför syns tydligt. Foto: Yvonne Egnér/Boverket.

På ovanvåningen finns kafé med utsikt över både ridbanor och Öresund. På nedanvåningen finns kontor, toalett och mötesrum. Hiss finns upp till ovanvåningen med utgång till läktaren. Mot väggen till det uppvärmda huset finns läktaren som vetter mot ridbanan.

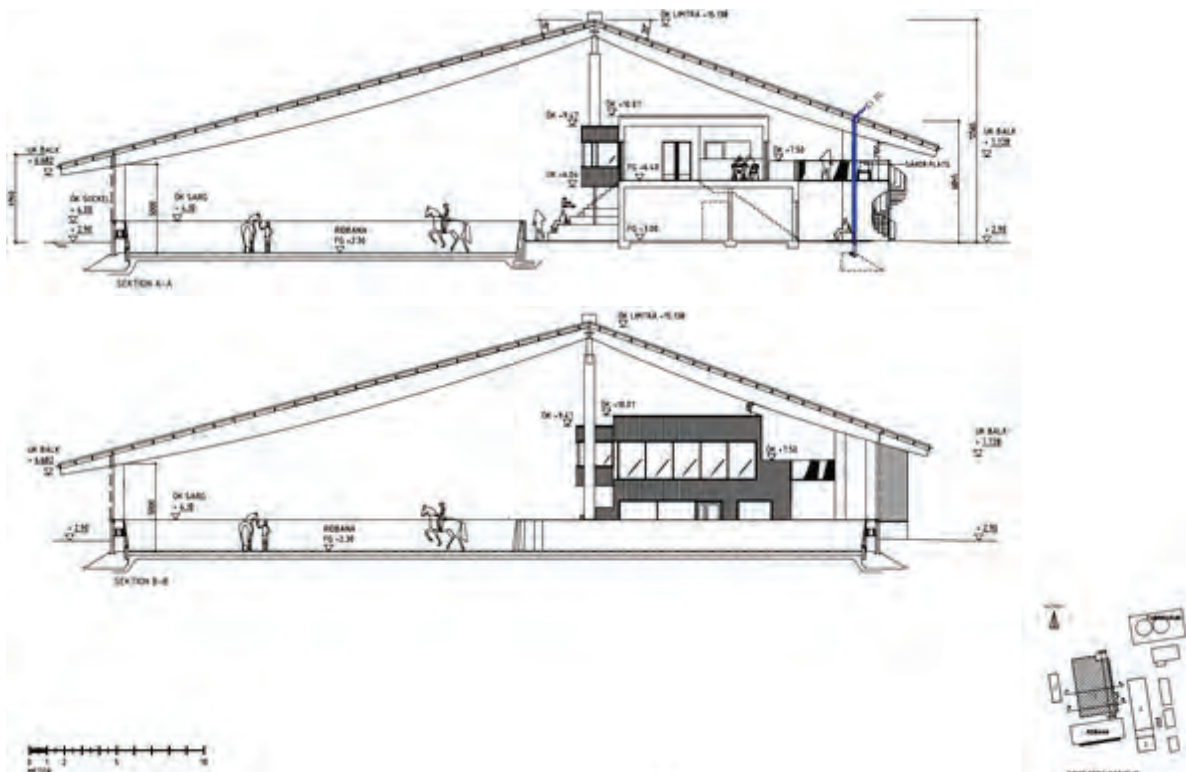

Bild 67. Sektioner. Bild: Mats Molén/Fojab.

Bild 68. Utrymme för personal och elever. Foton: Mirja Ranesköld/Boverket.

Bild 69. Utrymme för personal och elever. Foton: Mirja Ranesköld/Boverket.

Bild 70. Gången mot ridbanan har en svag lutning mot den nedsänkta ridbanan och är belagd med tråkubb. Tidigare var det grus, men det dammade för mycket och byttes till tråkubb. Ridbanan är nedsänkt för att publiken ska få en bättre överblick. Foto: Mirja Ranesköld/Boverket.

Bild 71. Gaveln på stallet. Återbrukat tegel i kombination med betongelement och stora fönsterpartier över dörrarna. Foto: Mirja Ranesköld/Boverket.

ANLÄGGNINGENS ROLL I SAMHÄLLET

En viktig utgångspunkt för Malmö stad är att det inte ska kosta så mycket att rida i Malmö, utan att så många som möjligt ska ha råd att hålla på med sporten. För att hålla nere ridskolornas avgifter betalar fritidsförvaltningen hela hyran på alla ridskoleanläggningar.

Ridning är en sport som kan utövas av olika åldrar och anpassas för olika individers förutsättningar. Utöver ridskoleverksamheten för barn och ungdomar bedriver föreningen även verksamhet för pensionärer samt rehab-ridningar för de som inte orkar rida ett helt pass. De har även funkis-ridning för de som inte kan rida i ordinarie grupper.

Bild 72. Café. Sittplatser i caféet med utsikt över ridbanorna. Foto: Yvonne Egnér/Boverket.

Ett stall eller ridanläggning är också en plats att hänga på, även om du inte själv rider. Det är flera som mår bra av att vara i närheten av djur, att klappa eller att pyssla om utan att för den delen själv rida. Ridhuset i Klagshamn har kafé på ovanvåningen med möjlighet att hänga tillsammans med kompisar innan eller efter ridlektionen. Från kaféet har man en överblick ner mot ridbanan och ridlektioner som pågår.

Till stallet är det möjligt att gå och cykla för de som bor nära. Det finns en upplyst gång- och cykelväg. Från närmsta busshållplatsen tar det ungefär femton minuter att gå. Sommartid går det en busslinje ner till hamnen som passerar ridskolan, men då har den kontinuerliga ridverksamheten sommaruppehåll. Det vanligaste är att föräldrar och barn kommer med bil till ridskolan. Föreningen har under loven även ridläger som engagerar ridskolans elever, både som deltagare och som ledare.

LÄRANDE ERFARENHETER

Arkitekten framhåller att det är viktigt att tänka igenom vilket material som lämpar sig var, både efter funktion och estetik, men även vad som är klimatsmart och kostnadseffektivt. Personalytor har trä, stallarna har betong så långt upp hästarna kan nå. Först därefter annat material. Återbruka gärna lokalt material. Finns det inte så det räcker till hela byggnaden, kanske det går att använda till delar. Byggnaderna skall vara enkla, byggda med homogena material som tål att utsättas för hårda väderförhållanden och slitage. Gestaltningen och arkitekturen uppstår i det mötet mellan byggnadsfysiken och funktionen. Minimera mekaniska lösningar som kräver skötsel och underhåll. Planera för flexibilitet så att ombyggnader och tillbyggnader blir naturliga. Markmaterialet runt byggnader skall vara väl dränerade grusytor.

Kommunen nämner att det är en framgångsfaktor att kommunens ridskolor nu har samma hyresavtal - som ett resultat av ridskoleutredningen som politikerna beställde. I hyran ingår el, vatten och sopor samt planerade underhållskostnader. Även byte av ridbaneunderlag med ett visst intervall. Det gör att föreningarna inte har några kostnader förutom hästarna och sin personal. De ansvarar för den dagliga skötseln av banor, men den planerade kostnaden står kommunen för. I och med att de själva ska sköta banorna och anläggningen får de ett driftsbidrag varje år, på ungefär 1,2 miljoner per år. Kommunen har anläggningsråd med ridskolan två gånger per år. Det är ett bra sätt att ses regelbundet och diskutera saker som kommer upp.

Kvibergs Park is- och sporthall, Göteborg

Kvibergs Parks is- och sporthall är en mötesplats med en unik gestaltning. Byggnadens böljande form tar avstamp i en relativt styrd detaljplan, vars begränsningar resulterat i kreativa och genomtänka lösningar.

Bild 73. Kvibergs Park is- och sporthall. Foto: James Silverman.

Bild 74. Lokaliseringskarta. Bild: Boverket.

Kommun:

Göteborgs stad

Anläggning:

Is- och sporthall

Byggnadstyp:

Nybyggnad

Byggnadsår:

2020–2023

Bruttoarea:

11 860 kvm

Kostnad:

305 miljoner (ca 26 000 kr/kvm)

Arkitekt:

Wahlström & Steijner

Varför är det här exemplet intressant?

- Projektet visar hur god samverkan och kreativitet kan omvandla begränsningar till möjligheter.
- Detaljplanens styrda ramar resulterade i att byggnaden fått en särpräglad gestaltning.
- Projektet utmärks av ett väl genomtänkt samspel mellan den yttre och inre miljön.
- Byggnadens utformning, med entré från båda långsidorna, gör att anläggningen inte har någon otrygg baksida.
- Planlösningen är genomtänkt och har en enkelhet som bidrar till orienterbarhet och ett naturligt flöde genom hela byggnaden.

//Boverket

Bild 75. Sporthallen.

Sporthallen har en upphöjd läktare som ger en god överblick över det som pågår på planen. Foto: James Silverman.

BEHOV OCH VISION

En modern mötesplats för idrott och gemenskap

Idrotts- och föreningsförvaltningen fick 2019 i uppdrag att planera för en ny sport- och ishall i Kvibergs Park i östra Göteborg. Kvibergs Park var fram till 1994 ett regementsområde, men under 2000-talet har området utvecklats till en mötesplats för idrott, hälsa, kultur och utbildning. Idag finns utöver den nya is- och sporthallen ett flertal fotbollsplaner, klätteranläggning, inomhushall för beachvolleyboll, motionsspår, utegym, hinderbana, skolor, föreningslokaler och kulturaktörer. Här finns även multisportanläggningen Prioritet Serneke Arena som bland annat innehåller en skidanläggning, idrotts- och fotbollshallar, gym, konferens, hotell och skolor.

Till en början planerade Serneke att vidareutveckla sin verksamhet på fastigheten där is- och sporthallen ligger, efter det att arenan stod färdig 2015. Det fanns bland annat förslag på att bygga padelhallar eller cykelvelodromer. Dessa förslag mötte dock kritik från politiskt håll, då de inte svarade mot behovet av anläggningar för barn och unga – den breda målgrupp som idrottsrörelsen vilar på. Därför breddades uppdraget i syfte att skapa en anläggning som skulle bli en samlingspunkt för såväl föreningsliv som spontanidrott. Med en byggrätt på 8000 kvm tog visionen form: att skapa en modern och inkluderande sport- och ishall med fokus på rörelse och gemenskap.

Anläggningens innehåll

Kvibergs is- och sporthall omfattar en ishall och två fullstora sporthallar. Ishallen används både av föreningar inom hockey och konståkning samt av allmänheten. I ishallens tak finns ett så kallat fallskydd, eller ”No-Fall-system”, vilket är en säkerhetsanordning där en sele fästs i en skena för att ge åkaren extra stabilitet. Systemet är särskilt värdefullt för konståkare som vill träna avancerade övningar eller har svårt med balansen, men kan även ge personer med funktionsnedsättningar chansen att uppleva skridskoåkning.

Sporthallen består av två fullstora planer med läktare på tre sidor. Hallen kan delas av på mitten och användas för olika sporter, exempelvis basket, innebandy, gymnastik och fäktning. Vid behov kan sporthallarna slås ihop till en arena med plats för 1500 åskådare vid idrottsevenemang och 2500 åskådare vid kulturevenemang.

I byggnadens mittdel, mellan de bägge hallarna, ligger entréer och foajé. På byggnadens ena långsida går idrottsutövarna in, vilka når hallarna via en korridor med omklädningsrum. Den andra entrén nås på den motsatta sidan via parkeringen. Detta är den publika ingången där besökare möts av en reception och disk för uthyrning av skridskor till allmänheten. En trappa upp finns en öppen, generös yta som fungerar som en social mötesplats med kafé och sittplatser. Mot ishallen är väggen glasad vilket möjliggör för åskådare att titta på utövarna utan att själva behöva vistas i kylan.

PROCESS OCH PLANERING

Faktorerna bakom is- och sporthallens lokalisering

Lokaliseringen av den nya is- och sporthallen beslutades med grund i flera samverkande faktorer. Kviberg Parks status som etablerat centrum för idrott och hälsa motiverade starkt en vidareutveckling av området. Beslutet att placera anläggningen på den aktuella fastigheten stärktes dessutom av att Isdala ishäll i Kortedala, en stadsdel direkt norr om Kviberg, skulle rivas för att ge plats åt en ny simhall. Isdalas verksamhet har i och med den nya ishallen kunnat flytta till Kvibergs Park där övrig idrottsaktivitet finns samlad.

Bild 76. Limträbalkar i konstruktionen. Nästintill var man än befinner sig i anläggningen skådas de massiva, böljande limträbalkarna. Foton: Sanna Hansson/Boverket.

En annan aspekt som påverkade lokaliseringen var rådande planförhållanden. Den tänkta utvecklingen var både förenlig med den då gällande översiktsplanen, samt den detaljplan som gäller för området än idag. I detaljplanen pekas den aktuella fastigheten ut med användningen Y, Verksamheter med inriktning på idrott, friskvård, fritidsaktiviteter, rehabilitering samt kultur.⁵ Genom dialoger med det lokala föreningslivet, förbunden och skolorna tydliggjordes vilka behov och önskemål som skulle tillgodoses. På så vis tog visionen om den nya is- och sporthallen form.

Entreprenadform och val av arkitekt

Kvibergs is- och sporthall uppfördes med en utförandentreprenad. Beställaren, i det här fallet Idrotts- och föreningsförvaltningen, upphandlade konsulter mot ett fast pris med ambitionen att säkerställa hög kompetens i projektet. I upphandlingsprocessen användes checklistor och handböcker i syfte att specificera leveransen, ett tillvägagångssätt som Göteborgs stad upplever ger kompetenta konsulter till ett rimligt pris. De upphandlade konsulterna tog fram utförandehandlingar i nära dialog med beställaren, och var delaktiga i hela processen. Eventuella ändringar och tillägg hanterades som ÄTA-arbeten (ändrings-, tilläggs- och avgående arbeten).

Arkitektkontoret hade några år tidigare ritat Landamäreskolan i Länsmansgården, vilket beställaren såg som ett bra referensprojekt. Eftersom detaljplanen för den nya byggnaden innehöll flera begränsningar, värdesatte beställaren arkitektens tidigare erfarenhet. Detaljplanen medgav en maximal byggnadshöjd på 12 meter och en byggnadsyta på 8000 kvadratmeter. Dessutom skulle byggnaden uppföras i trä enligt stadens klimatvision. Mer om hur arkitekten löste beställarens krav under ”Gestaltning och utformning”.

Omfattande förarbete med sanering och markberedning

Till följd av tidigare militär verksamhet var fastighetens mark till viss del förorenad. Innan byggnationen påbörjades gjordes därmed en omfattande sanering. Eftersom marken till stor del bestod av lera, påbörjades efter sanering en process med pålning för att skapa en stabil grund. Sammanfattningsvis krävdes ett omfattande förarbete innan byggstart, men när dessa moment var klara fortlöpte arbetet utan större hinder. Den smidiga processen har till stor del möjliggjorts genom ett nära samarbete och kontinuerlig dialog mellan beställare, arkitekt och utförare.

Hållbara byggmaterial

Byggnadens konstruktion utgörs av limträbalkar av furu. Limträbågarna levererades i tre delar på långtradare och sammanfogades på plats med stålförband. Eftersom grundplattan och betongfundamenten stod klara när bågarna levererades, tog det bara några dagar att förankra och lyfta dem på plats, samt få byggnaden under tak.

Yttertaket är tillverkat av prefabricerade lättelelement som består av träskivor på ovan- och undersida, med mineralull emellan. Dessa element är böjbara vilket gör dem särskilt lämpliga för former som skiljer sig från ett traditionellt sadeltak. Träskivorna täcks av ett sedumtak, och på taket mot söder finns solceller som försörjer en del av byggnadens maskiner. Ytterfasaden är klädd med värmebehandlat trä. Den kraftiga lockpanelen har varierade bredd som ger fasaden ett livfullt uttryck.

⁵ Göteborgs stad, Detaljplan för idrott och skola i Kviberg inom stadsdelen Kviberg i Göteborg, 2012, s. 1.

Bild 77. Anläggning i byggskede. Foton: Jürgen Wahlström.

En trivsam miljö att vistas i

Byggnadens interiör kännetecknas av trä i varierande former och strukturer. Väggarna är klädda med slittålig perforerad björkplywood som är brandimpregnerande och svagt vitlaserade för att inte gulna. Bakom skivorna sitter ljudabsorberad mineralull i syfte att dämpa ljudnivån. Innertaket består av fururibbor i olika dimensioner, där varje mellanrum utgör en spalt med bakomliggande mörk mineralull. Variationen i ribborna skapar en akustikvägg, där ljudet slås sönder samtidigt som det absorberas av mellanrummen.

Interiörval som främjar en hållbar förvaltning

Golvet består av hårdvaxolja industriparkett i ask, ett tåligt material som lämpar sig i offentliga byggnader. Ur ett städ- och underhållsperspektiv är det fördelaktigt att välja samma golvtyp överallt, eftersom städmaskiner som är anpassade för just det materialet kan användas. Projektledaren på Idrotts- och föreningsförvaltningen lyfter att industriparkett i ask har varit ett lyckat val, men påpekar samtidigt att vaxolja i kombination med handbollsklister är problematiskt när det kommer till städning. Kommunen planerar därför att testa en lackad lösning som är lättare att rengöra.

GESTALTNING OCH UTFORMNING

Detaljplanens begränsningar ledde till unik byggnad

Som tidigare nämnts behövde arkitekten ta hänsyn till tre centrala parametrar; byggnadens höjd, area och materialval. Det blev tidigt tydligt att detaljplanens tillåtna maxhöjd stod i konflikt med den rumshöjd som krävs för en is- och sporthall. Lösningen på denna utmaning blev att använda en konstruktion med limträbalkar. Dessutom har byggnaden fått schaktats ned två meter i syfte att komma under maxhöjden.

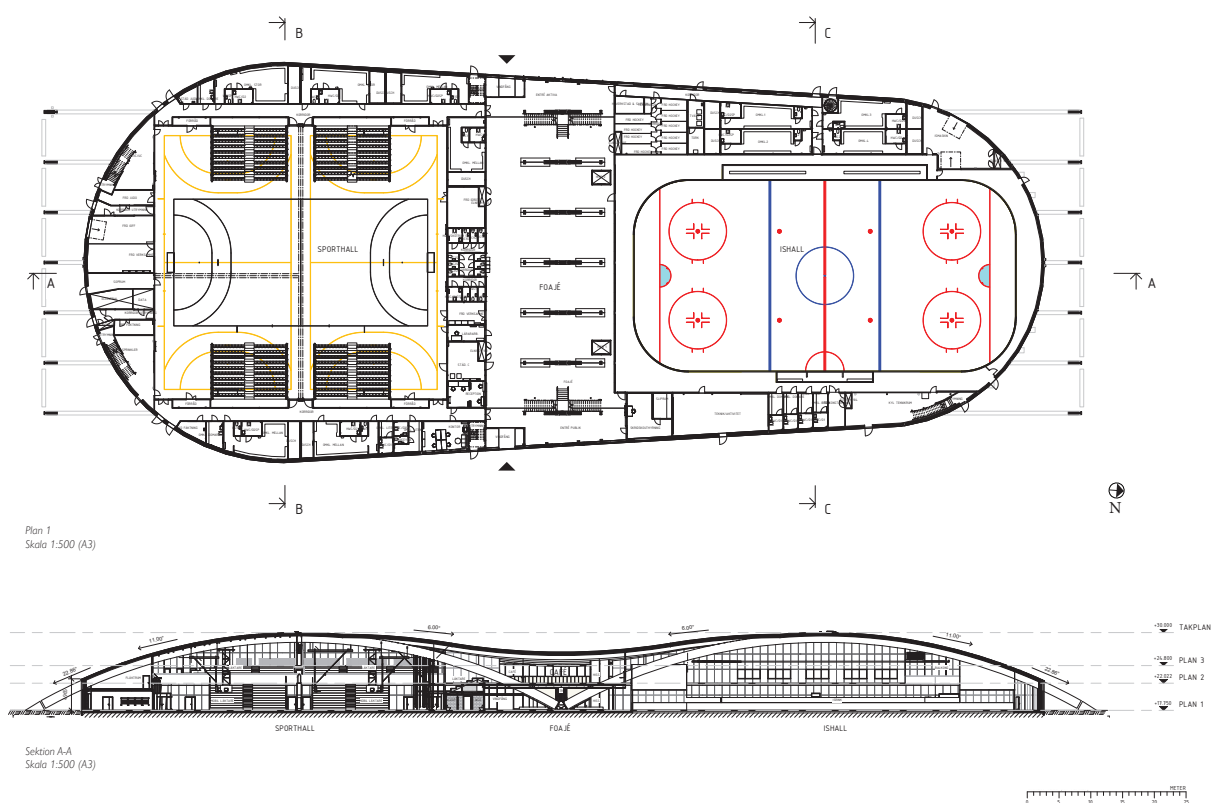
Arkitekten skissade fram ett förslag, som efter dialog med konstruktören, resulterade i sju rader med vardera två limträbågar som spänner över varsin hall. I mitten av byggnaden samt i varje ände finns ett triangelformat betongfundament som tar emot kraften

från bågarna. Bågarna löper i motsatta riktningar, samtidigt som en uppåtvänd båge sträcker sig över mittdelen. Resultatet är en vågform som bidrar till byggnadens unika karaktär. Bågarna är 1,5 meter höga, 0,5 meter breda och 80 meter långa.

Utformningen av byggnaden begränsades även av detaljplanens maximalt tillåtna byggnadsarea, vilket krävde ännu en kreativ lösning, men som förstärkt byggnadens unika uttryck. Eftersom bågarnas längd täcker mer än 8000 kvadratmeter, har de fått fortsätta utanför själva huskroppen. Genom att runda av hörnen på byggnaden landade dess fotavtryck på 7999 kvadratmeter. Formen för is- och sporthallen har således vuxit fram ur konstruktion och funktion, där detaljplanens begränsningar ligger till grund för byggnadens gestaltning och unika karaktär.

Bild 78. Bågarna sträcker sig utanför byggnaden. Foton: Sanna Hansson/Boverket.

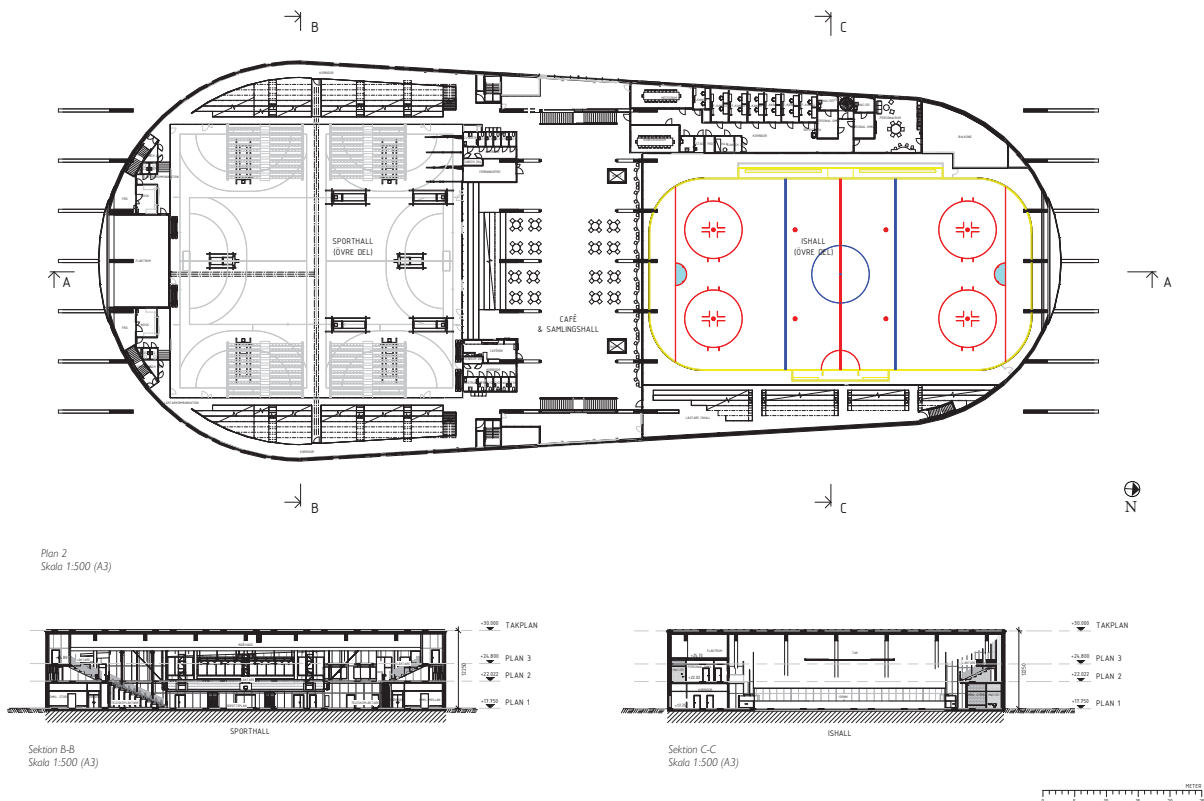

Bild 79. Ritningar. Bild: Wahlström & Steijner.

Samspel mellan ute- och innemiljön

En viktig utgångspunkt för arkitekten har varit att skapa ett samspel mellan byggnadens ute- och innemiljö. Genom att placera stora glaspartier på långsidornas mittdel vid entrén, skapas ett inbjudande intryck för besökare utifrån, och en tydlig kontakt med omgivningen för de som vistas inne i byggnaden. Det bildas även ett vackert ljusinsläpp i foajén. Kvällstid sprider sig ljuset från foajén och skapar ett upplyst och välkomnade intryck vid entréerna.

Bild 80. Samspel mellan ute- och innemiljön. Foton: James Silverman.

Strategiskt läge med god tillgänglighet

Kviberg is- och sporthalls strategiska läge har goda kopplingar med sin omgivning vilket gör det smidigt att ta sig till platsen. Från centrala Göteborg till Kviberg går det att åka spårvagn till hållplatsen Kviberg, alternativt buss till hållplatsen Kvibergsskolan. Båda alternativen tar cirka 15 minuter. Det finns även välutvecklade gång- och cykelstråk till närliggande bostadsområden vilket möjliggör för barn och unga att på ett säkert sätt ta sig till träningen. Öster om Kvibergs is- och sporthall finns en parkering som samutnyttjas av olika idrottsverksamheter i området. Utanför den östra entrén finns även parkering för cyklar.

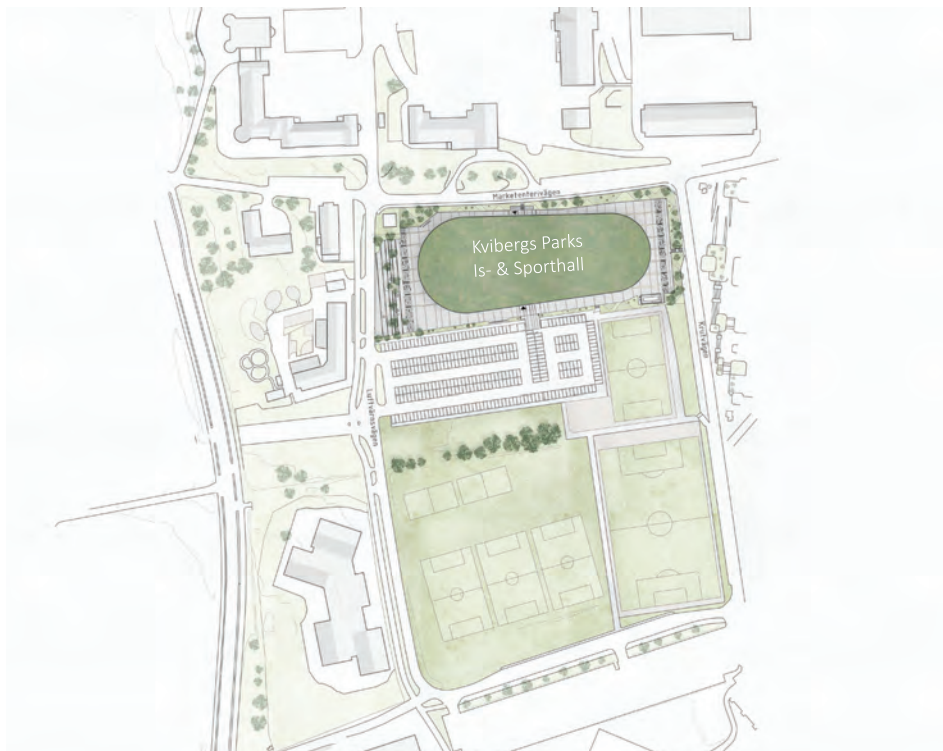

Bild 81. Situationsplan.
Bild: Wahlström & Steijner.

ANLÄGGNINGENS ROLL I SAMHÄLLET

Kvibergs is- och sporthall utgör ett starkt tillskott till Kvibergs Park, och har på flera sätt bidragit till att området blivit en ännu tydligare mötesplats för barn och unga. På dagtid används hallarna främst av närliggande skolor och på kvällstid nyttjar olika föreningar anläggningen. Under helger fylls byggnaden med utövare och besökare till matcher, turneringar och större cuper. Även om byggnaden främst nyttjas för idrottsverksamhet, finns även möjligheten att anordna kulturevenemang.

Flera dagar i veckan ges allmänheten möjlighet att åka skridskor, något som uppskattas av många invånare i staden. För de som inte äger egna skridskor erbjuder Göteborgs stad uthyrning av skridskor i anslutning till foajén. Sammantaget är såväl is- som sporthallen välanvänd och bidrar till ökad rörelse i området, både dag- och kvällstid. Detta kan i sin tur resultera i att den upplevda tryggheten i området ökar, vilket är fördelaktigt ur flera aspekter.

Bild 82. Fojén utgör en viktig samlingsplats i anläggningen.
Foto: James Silverman.

LÄRANDE ERFARENHETER

Projektet har inneburit både utmaningar som andra kan ta lärdom av, men även positiva erfarenheter att inspireras av. En lärdom är att vaxolja på golv i kombination med handbollsklister fungerar mindre bra då det är väldigt svårt att få bort klistret. Göteborgs stad har från tidigare projekt tagit lärdom av att använda rännor i stället för brunnar i duschar, eftersom det ger bättre fall och därmed förbättrad funktion.

Det finns flera positiva aspekter att lyfta fram kopplat till Kvibergs is- och sporthall. Många ytor har hanterats på ett genomtänkt sätt, exempelvis kafédelen vid ishallen där föräldrar kan sitta och titta på sina barn när de spelar utan att behöva frysa. Dessutom anses flödena i bygganden, mycket tack vare enkelheten och den effektiva planlösningen, vara uppskattade av både utövare, besökare och personal.

”Det finns en effektivitet i flödena i det här huset, arkitekten löste det på ett fint sätt.”
(Projektledare, Idrotts- och föreningsförvaltningen, Göteborgs stad)

Tack vare en effektiv konstruktion, samt att varje kvadratmeter är väl nyttjad, kunde projektet genomföras till en rimlig kostnad. Göteborgs stad lyfter dessutom att konceptet kan skalas ned och anpassas för mindre kommuner.

Eva Lisa Holtz Arena och Sola Arena, Solstadens sportcenter i Karlstad

Solstadens sportcenter är ett resultat av kommunens långsiktiga planering och utveckling av sitt arenaudbud. Här har två arenor skapats, som har fokus på både bredd och elit. Projektet är ett fint exempel på en stor satsning med hållbarhetsprofil och som präglas av både omsorgsfull planering och gestaltning. Resultatet är en funktionell och välkomnande miljö som skapar goda förutsättningar för träning, tävling och möten för såväl aktiva som publik. Stor vikt har lagts vid att använda trä som byggmaterial, och Eva Lisa Holtz Arena är den tredje största inomhusarenan i sitt slag i Europa och unik med sina bärande limträbalkar.

Bild 83. Eva Lisa Holtz Arena. Foto: Yvonne Egnér/Boverket.

Bild 84. Lokaliseringskarta. Bild: Boverket.

Kommun:

Karlstad

Anläggning:

Inomhusarena för friidrott samt fysträning för övriga sporter och motion för allmänheten. En utomhusarena för friidrott samt match- arena för fotboll och amerikansk fotboll. En uppvärmd konstgräsplan för amerikansk fotboll och en kastplan.

Byggnadstyp:

Nybyggnad

Byggnadsår:

Färdigställt 2022

Bruttoarea:

Inomhusarena 9 000 kvm, utomhusarena 17 300 kvm och en uppvärmd konstgräsplan 2 300 kvm.

Kostnad:

310 miljoner

Arkitekt:

Sweco Architects

Landskapsarkitekt:

Gestaltningssprogram 2014: Tengbom arkitektkontor

Varför är det här exemplet intressant?

- Här har kommunen tagit ett helhetsgrepp över utvecklingsbehovet av stadens arenor, och bland annat tagit fram en Arenautredning.
- Fokus på både bredd och elit.
- En stor satsning på att bygga i trä. Unik inomhusarena med sina bärande limträbalkar. Bjälklag, innerväggar, räcken, läktare och trappor i korslimmat trä.
- Anläggningen är planerad och utrustad för radio- och tv-sändningar.
- Sveriges första friidrottsarena med hybridgräs.
- Kommunen har både byggt, äger och förvaltar anläggningen.
- Dialogen med föreningar och grannar har varit avgörande för ett bra resultat.
- Ett komplext projekt där partnering som samverkansform har fungerat bra.
- Inomhusarenan är öppen för allmänheten vissa tider på dygnet

//Boverket

BAKGRUND

Helhetsgrepp för nytt idrottsområde

Karlstads kommun har en hög ambition att vara en av Sveriges främsta evenemangsstäder, och en stad av Karlstads storlek förväntas ha ett visst utbud och standard på sina arenor, för både elit- och breddidrott. Kommunen har många idrottsanläggningar, men de har legat spritt och flera har varit i behov av upprustning eller omfattande renoveringar.

Redan år 2019 fattade kommunen beslut om att riva den gamla idrottsanläggningen Tingvalla IP, för att bygga bostäder och en förskola. Genomförandet har dock fördröjts och anläggningen har ännu inte rivits.

Inomhusarenan Eva Lisa Holtz Arena kom också att ersätta Våxnäshallen som 2019 fick kraftiga skador i takkonstruktionen efter stora snöfall, och fick rivas.

PROCESS OCH PLANERING

Detaljplan och översiktsplan

Tankar om att göra en översyn och ombyggnationer av kommunens idrottsanläggningar har alltså funnits länge och planeringen för Sannafältet (numera Solstadens Sportcenter) tog sin början när Regementet I2 lades ner 1994. Kommunen tog då över stora delar av den marken, och började titta på att bygga bostäder i området Södra Råtorp, som ligger norr om Sannafältet. Kommunen var förutseende och insåg redan då att bostadsområdet behöver kompletteras med område för idrott. Kommunen ville säkerställa omfattning och innehåll på idrottsområdet innan bostäderna i angränsande Södra Råtorp började byggas, så 2004 planlades Sannafältet för idrott i en detaljplan. På så sätt ville kommunen minimera risken för överklaganden, och framtida klagomål. Detaljplanen var framsynt, och det man då såg att området skulle kunna innehålla överensstämmer med hur det är idag.

I översiktsplanen från 1997 nämns endast nya stråk och kopplingar till I2-området och ett cykelstråk genom Råtorp. Idrottsområdet fördes in i översiktsplanen som kom 2006.

Uppdrag från kommunfullmäktige

År 2012 var det nära att ett projekt med en överbyggnad på Tingvalla isstadion och utbyggnad av Sannafältet startades upp, men kommunfullmäktige gjorde då bedömningen att det var för omfattande och för kostsamt.

I Strategisk plan för 2013–2015 beslutade kommunfullmäktige att ge i uppdrag till kultur- och fritidsnämnden att göra en samlad utredning av arenabehovet i Karlstad, utifrån idrottsrörelsens önskemål och ekonomiska förutsättningar. En utgångspunkt var också att behovet av attraktiv mark i Karlstad kommun ökat och att bland annat Tingvalla IP var eftertraktad för exploatering av staden.

Arenautredning

På uppdrag av kultur- och fritidsnämnden togs en Arenautredning fram, med syfte att utifrån en helhetssyn lägga fast en långsiktig inriktning, prioritering och ambitionsnivå för arenor utifrån idrottsrörelsens önskemål och behov. Utredningen skulle visa det samlade arenabehovet och specifikt presentera alternativa lokaliseringsförslag för de idrotter som bedrev verksamhet på Tingvalla IP och Tingvalla isstadion.

I den färdiga utredningen från 2014 konstaterades att om kommunen inte fattar beslut om att investera i nya och befintliga anläggningar måste omfattande renoveringar av befintliga arenor påbörjas under nästkommande år. Det skulle innebära att kommunen gör så kallade förgävesinvesteringar, eftersom enbart renoveringar inte skulle lösa situationen. Exempelvis så skulle inte friidrottsföreningen IF Göta längre kunna arrangera mästerskap på nuvarande Tingvalla IP. Svenska Fotbollsförbundet och Svenska Amerikanska fotbollsförbundet har också ökat sina arenakrav vilket gjorde att befintliga arenor inte uppfyllde dagens krav.

Utredningen föreslog att en ny idrottsanläggning skulle lokaliseras till Sannafältet i norra delen av Karlstads tätort. Området ligger nära E18 och är lättillgängligt med både bil, cykel och kollektivtrafik, och det var redan planlagt för idrottsändamål enligt detaljplanen från 2004. I samband med Arenautredningen fick arkitektkontoret i uppdrag att ta fram ett gestaltningsprogram för Sannafältet. Gestaltningsprogrammet ingick som en bilaga till Arenautredningen och användes tillsammans med detaljplanen som ett underlag vid projektering och bygglovhandläggning avseende exploatering och etablering inom området.

Utredningens slutsatser innehöll två huvudspår. Det ena föreslog en utbyggnad av Tingvalla isstadions ispist med en enkel överbyggnad, och det andra att nuvarande Tingvalla IP lämnas och att de idrotter och föreningar som verkat på den (friidrott, amerikansk fotboll och fotboll) flyttas till ett nytt område, Sannafältet (numera Solstadens) sportcenter, som föreslogs etableras ca fem km norr om Karlstad centrum.

Sportcentret föreslogs innehålla:

- En friidrottsarena med åtta löparbanor och läktare, som ersätter Tingvalla IP.
- En kastplan för långa kast (diskus, slägga och spjut) och kula.
- En reserverad yta för en framtida inomhushall för friidrott.
- Ny modern fotbollsarena med konstgräs med möjlighet att även inrymma spel för amerikansk fotboll.
- En B-plan med konstgräs för amerikansk fotboll och fotboll, en motionscentral, en friskvårdanläggning och ett utomhusgym.

Bild 85. Illustrationsplan.
Bild: Tengbom.

SAMORDNAD PROJEKTLEDNING FÖR SANNAFÄLTET OCH TINGVALLA

År 2017 beslutade kommunstyrelsen att anlita två projektledare som kunde hålla ihop projekten Tingvalla och Sannafältet, ta fram en förstudie och detaljerade underlag för innehåll och kvalitet samt en noggrann kalkyl. Projektet innefattade en flytt av de idrotter och föreningar som verkade på Tingvalla IP (friidrott, amerikansk fotboll och fotboll) till Sannafältet och en överbyggnad på Tingvalla ispisst. Ett viktigt medskick från politikerna var att arenorna skulle vara för alla, både bredd och elit.

DETALJERADE PROGRAMHANDLINGAR FÖR SANNAFÄLTET OCH TINGVALLA

Våren 2019 fick Sweco Architects uppdraget att ta fram programhandlingar för Sannafältet och för Tingvalla isstadion. Programhandlingen för Sannafältet innefattade en ny utomhusarena med läktare som skulle ersätta Tingvalla IP, och en flytt av de idrotter och föreningar som verkade där till Sannafältet. Fokus var på att få funktioner och samband på plats.

Uppdraget från kommunen var tydligt, anläggningen ska tillhöra staden. Det symboliseras bland annat av att namnet på arenans olika delar anknyter till ambitionen att marknadsföra Karlstad som ”Solstaden”.

Placeringen av anläggningens olika delar var svår att påverka eftersom man inte räknat med tillräckligt stor yta för inomhusarenan i detaljplaneskedet. Avvikelserna vad gäller längd och bredd gjorde att det blev trångt. Det blev arkitektens roll att fånga in alla önskemål i en form som inte splittras sönder av alla olika behov och krav.

Programhandlingen innehåller bland annat situationsplan, detaljerade illustrationer och en genomlysning av olika möjligheter till stomlösningar.

Bild 86. Vy över Sola Arena.
Bild: Sweco Architects.

MEDBORGARDIALOG

En utmaning var att detaljplanen är från 2004 och kraven och önskemålen på arenornas storlek har ökat sedan dess. Därför behövde avvikelser göras, till exempel för byggnadens längd och höjd. Dialog med grannar, bostadsrättsföreningar och hyresgästföreningar blev därför särskilt viktigt, och det var även avgörande för att hitta lösningar för trafik, belysning, enkelriktning och infart med mera.

Samtal och delaktighet med föreningslivet var också en viktig del, både som politiskt krav och för att projektet skulle bli bra. Berörda idrottsföreningar har fått vara med och lämna synpunkter och önskemål om innehåll utöver grundkraven. För friidrottsklubben var det väldigt viktigt att få till ytor som skulle fungera för träning till vardags, det var prioriterat före optimering för eliten.

De olika föreningarna känner att de fått olika mycket gehör för sina önskemål, men över lag har dialogen varit konstruktiv.

GESTALTNING

Underlag

Redan i detaljplanen ville man ha genomsiktighet mellan byggnaderna och säkerställa att kontakten mellan bostadshusen i Södra Råtorp och naturområdet söder om Sannafältet bevaras. Det gjordes genom en planbestämmelse som reglerade att längsta fasad mot lokalgatan i nordöst får vara max 50 meter, att byggnaderna ska placeras vinkelrätt mot lokalgatan och ha ett släpp på minst 30 meter mellan varje huskropp. Detaljplanen var också hårt styrande med krav på en viss uppdelning av byggnadsvolymen.

Arkitekterna arbetade med program och gestaltningsidé tillsammans med kommunen och föreningarna. Gestaltningsidéen "Arenan i skogen" blev en sammanhållande tanke för de olika arenorna. Den stämde väl överens med intentionerna i gestaltningsprogrammet och kom bland annat till uttryck i en konsekvent användning av värmebehandlad träpanel och synliga limträkonstruktioner. Kontinuerliga avstämningar under processens gång mellan byggherre, arkitekten och plan- och byggavdelningen säkerställde projektets framskridande och förenlighet med gestaltningsprogram samt att god färg-, form och materialverkan uppnåddes.

Gestaltningmässiga utgångspunkter

Gestaltningsprogrammet beskriver alltifrån övergripande strukturer, som att det viktigt att bevara så mycket som möjligt av befintlig vegetation för att skapa identitet och förankra området på platsen och att i hjärtat av området skapa en mötesplats, ner till detaljer i utemiljön som skyltning och belysning. Mycket från gestaltningsprogrammet har genomförts varav kan nämnas att:

- Limträ, träfasader och en färgsättning med naturliga och jordnära färger ska prägla områdets arkitektur.
- Även synliga konstruktioner som läktare och tak kan utföras i limträ.
- Parkeringsplatserna ska vara en del av gestaltningen, där infiltration är möjlig.
- Det ska finnas tak över cykelparkeringarna.
- Så mycket dagvatten som möjligt ska omhändertas lokalt och ledas till Sandbäckstjärnet.
- Gångstråk och torget ska ha en stensättning där mönsterläggning och variation i plattornas storlek, format och färg skapar ett mer livfullt intryck.
- Det är av största vikt att hänsyn tas till befintlig skogsvegetation i så stor utsträckning som möjligt och att träd-, busk- och perennplanteringar som knyter an till platsens ursprungliga vegetation används.

Bild 87. Utomhusmiljöer. Foton: Yvonne Egnér/Boverket.

Bild 88. Utomhusmiljöer. Foton: Yvonne Egnér/Boverket.

Programhandlingen baseras på detaljplanen och på gestaltungsprogrammet. Utformningen av området tar fasta på att skapa ett effektivt utnyttjat sportområde och en social mötesplats för både aktiva, motionärer och åskådare. Programmet innehåller bland annat situationsplan, detaljerade illustrationer av planlösningar, fasader, sektioner, konstruktion och material.

Eva Lisa Holtz Arena

I programhandlingen beskrevs att utgångspunkten för gestaltningen av inomhusarenan var att bryta ner den stora byggnadsvolymen i mindre delar för att svara upp mot detaljplanens krav på uppbruten fasad mot norr och för att få en mer human skala. För de delar som ligger närmast stråk och vistelseområden ökades detaljeringsgraden ytterligare.

Bild 89. Entrésidan av Eva Lisa Holtz Arena visar den uppbrutna fasaden. Foto: Felix Gerlach.

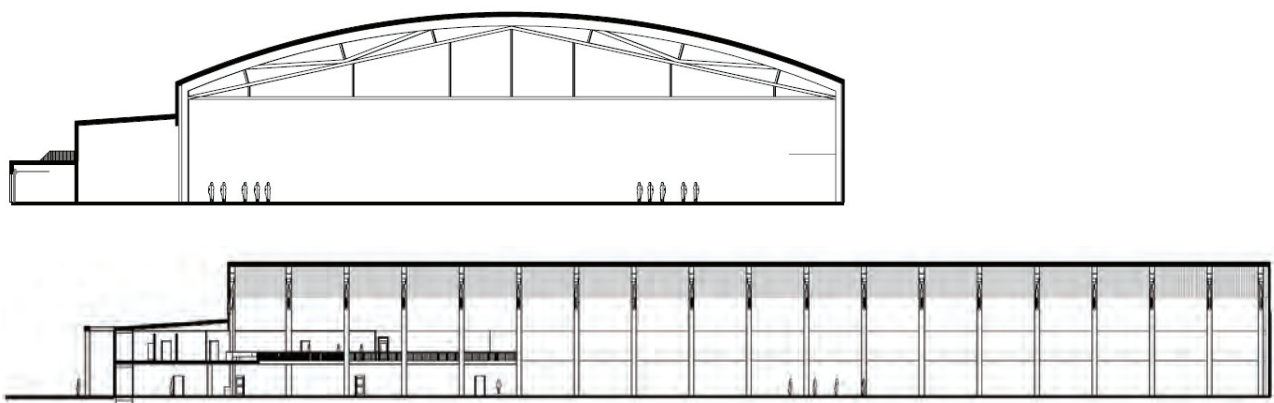

Bild 90. Sektion kortsida och sektion långsida, Eva Lisa Holtz Arena. Bild: Sweco Architects.

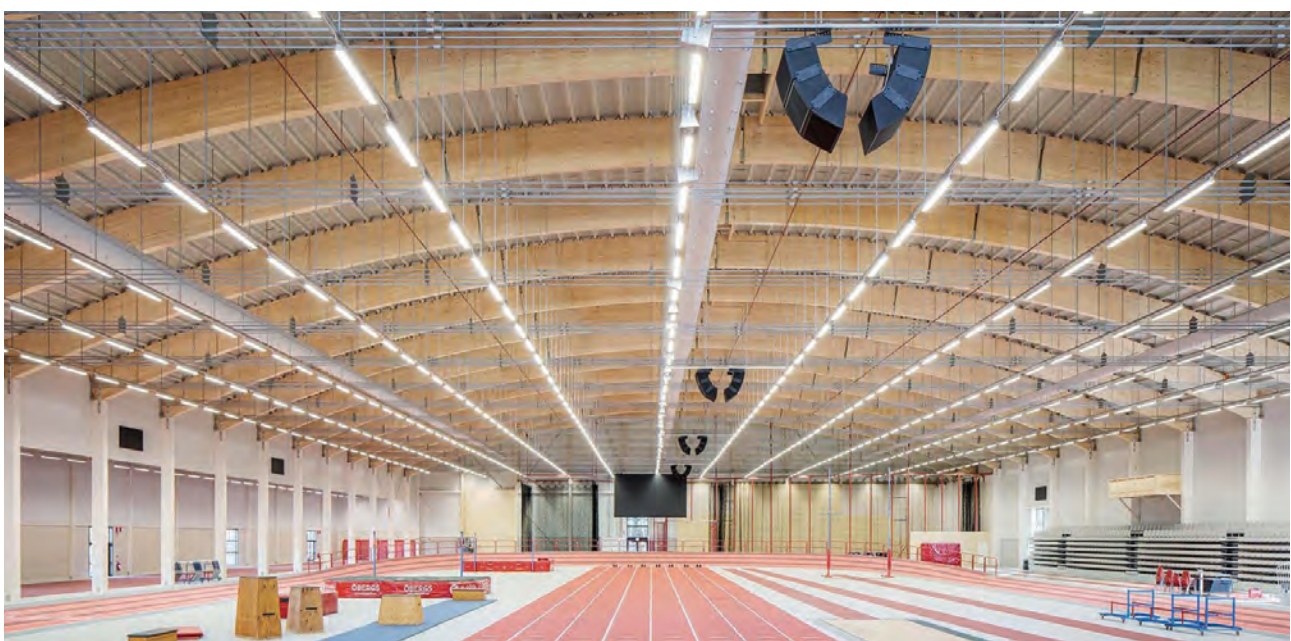

Bild 91. Vålvda limträbalkar .
Foto: Felix Gerlach.

För att få till en ”levande” fasad i symbios med skogen valde arkitekten Thermowood träpanel. Den är värmebehandlad så att träet får möjlighet att åldras till en naturligt grå kulör.

Invändigt återkommer träet men med en vitpigmentering som behövs för att klara brandsäkerhetskraven. Akustikpaneler av trä har använts som ljuddämpare då de är tåliga och har en utmärkt funktion.

”Vi har använt korslimmat trä inte bara i bjälklag och innerväggar utan även till räcken, läktare och trappor. Särskilt nöjda är vi med det massiva träräcke som täcker av bjälklagskanten och avslutas med en glasskiva på inomhusarenans övre plan, säger ansvarig arkitekt. Det krävde en del speciella lösningar och ett samarbete med konstruktör och materialleverantör.”

Bild 92. Läktare. Till vänster: Mindre läktare med sidor och räcke i korslimmat trä och glas. Foto: Yvonne Egnér/Boverket. Till höger: Trappa i korslimmat trä upp till läktaren. Foto: Felix Gerlach.

Färgsättning och entré

Kulörsättningen uttrycker att byggnaderna ska spela med naturen, och en gråpigmenterad olja på panelen blev utgångspunkt för övrig färgsättning. Färgskalan är återhållsam och består förutom oljan av synligt limträ, laserat trä samt grafit svart måleri. Färg- och materialval diskuterades med stadsarkitekten och anpassades efter platsen.

Fasaden vid huvudentrén har fått en varm beige kulör och en speciell utformning med ett glastak i olika varma kulörer. De varma färgerna förstärker det välkomnande intrycket, och även mulna dagar träffar det färgade ljuset från glastaket marken. Den speciella utformningen gör huvudentrén tydlig och lätt att hitta.

Bild 93. Huvudentrén. Foto till vänster: Yvonne Egnér/Boverket. Foto till höger: Mirja Ranesköld/Boverket.

Arkitekterna arbetade också med flera olika förslag för att hitta rätt kulör till sportgolvet i inomhusarenan. Till slut landade man i en röd ton som ger rummet värme och energi. Det röda golvet tillsammans med naturträ blev grunden som övrig interiör färgsättning utgår från.

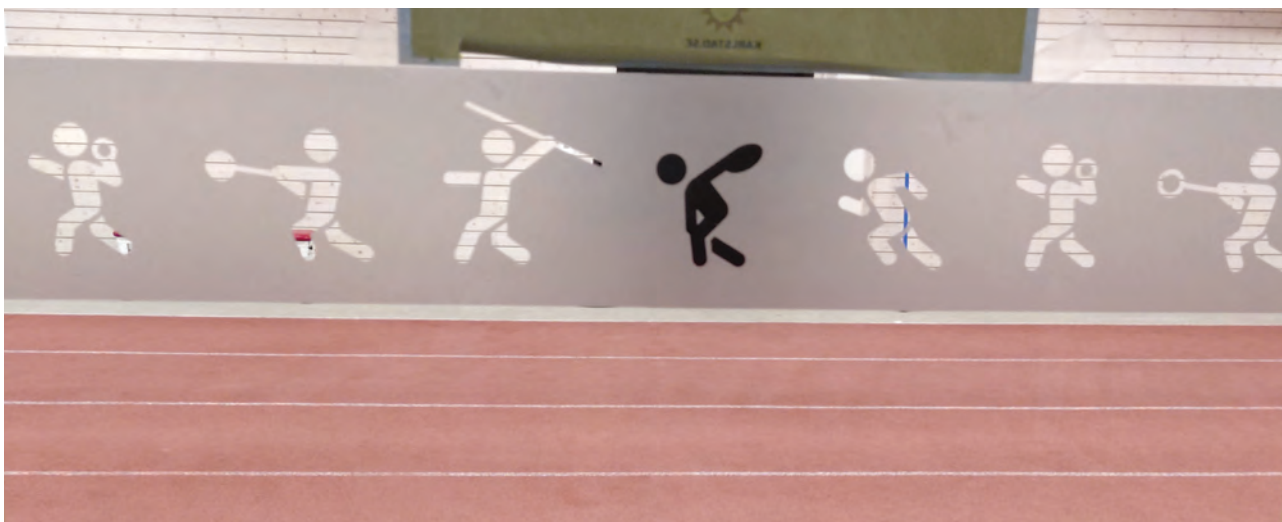

Bild 94. Kontrastmarkering. Specialdesignad kontrastmarkering som markerar större fönsterpartier. Foto: Yvonne Egnér/Boverket.

Bild 95. Sportgolv. Foto: Yvonne Egnér/Boverket.

Samspel mellan ute- och inommiljön

Flera uppglasade partier i Eva Lisa Holtz Arena släpper in dagsljus och möjliggör utblickar mot kastplanerna, naturen och Sola Arena, samtidigt som förbipasserande kan titta in. Några av dem är öppningsbara och används också som extra entréer och för inlastning.

Bild 96. Två av de uppglasade partierna. Foto: Yvonne Egnér/Boverket

Sola Arena

I programhandlingen var visionen för utomhusarenan att skapa en öppen, luftig anläggning som genomsyras av hållbarhet, från funktion till gestaltning. Den öppna designen ger utblickar och ljus. Öppenheten gör att arenan känns mindre och elegantare med sina rytmiserande bärverk i korslimmat trä. Trä är det genomgående synliga materialet i stomme och ytskikt.

Bild 97. Sola Arena. Till vänster: Funktionärs- och spelarentré. Till höger: Läktaren. Foton: Yvonne Egnér/Boverket

Bild 98. Bärverk i korslimmat trä. Foton: Yvonne Egnér/Boverket.

Bild 99. Publika ytor på plan 2. Publiken leds upp via en yttre trappa till ett fördelningsdäck där man sedan kan fördela sig till olika sektioner. Foton: till vänster Yvonne Egnér/Boverket, till höger Mirja Ranesköld/Boverket.

Bild 100. Tak till utomhusarenans läktare i korslimmat trä. Foto: Yvonne Egnér/Boverket.

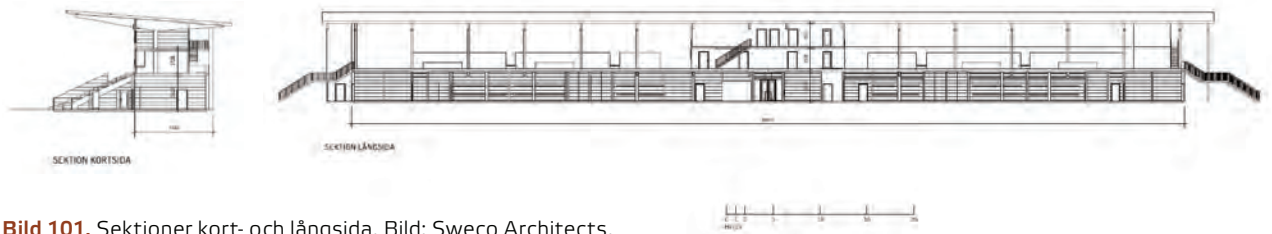

Bild 101. Sektioner kort- och långsida. Bild: Sweco Architects.

Torg

Som föreslogs redan i gestaltungsprogrammet har Sannafältet delats in i fyra olika områden efter idrottstyp. I gestaltungsprogrammet var det tänkt att bli en mötesplats för hela idrottsområdet, men eftersom anläggningarna söder om Friskis & Svettis har bytt plats med varandra har det planerade stora torget inte kunnat skapas. I stället har området fått två mindre torg. Det ena ligger mellan Friskis & Svettis och konstgräsplanen, medan det andra utgör en större torgyta sydost om Sola Arena. Under programarbetet analyserades möjliga publikflöden vid stora evenemang och det konstaterades att en torgbildning sydost om Sola Arena skulle få en mer central placering, med potential att möta stora publikflöden från centrum och planerade parkeringar utanför anläggningen. Detta torg används nu vid större evenemang, och man kan leda stora publikflöden från detta torg direkt till entrén på Sola Arena. SM i friidrott har arrangerats här och ungdoms-EM 2030 väntar. Så det förväntas bli en användbar och nyttjad yta.

Bild 102. Två torg. Till vänster: Djurskulpturer från Lissy Boesen Design på det nya torget sydost om Sola Arena. Foto: Mirja Ranesköld/Boverket Till höger: Torget framför entrén till Friskis & Sveltis. Foton: Yvonne Egnér/Boverket.

Bild 103. Publikentrén till Sola Arena. Foto: Mirja Ranesköld/Boverket.

Konst

Området har fått två nya konstverk, som har finansierats inom ramen för projektet. Båda har placerats i utkanten av området, det ena vid infarten och det andra vid det nya torg som anlagts söder om Sola Arena.

I området finns ett ytterligare konstverk, som har flyttats ifrån Tingvalla IP, och placerats på kastplanen.

Bild 104. Trädstammarna vid det nya torget. Konstnärer: Anna Högberg och Johan Tirén. Foto: Mirja Ranesköld/Boverket

ENTREPRENADFORM OCH ARKITEKTENS ROLL

Kommunen har ett avropsavtal med aktuell arkitektkontor, som också har experter på idrottsanläggningar. De fick ta fram programhandlingen. Programhandlingen knyter an till tankarna i gestaltungsprogrammet om att möta angränsande natur. Arkitektkontoret hade sedan hand om hela arkitektuppdraget, från skiss till färdig bygghandling. När byggprojektet drog igång fanns flera nya idéer och funktioner från verksamheten som arkitekterna fångade upp parallellt med ett systemhandlingsskede.

Vid entreprenadupphandlingen valdes samverkansformen partnering med totalentreprenören ByggDialog, vilket enligt projektledarna var mycket positivt och gav möjlighet till flexibilitet och delaktighet samt att allas kompetenser togs tillvara.

ANLÄGGNINGENS INNEHÅLL OCH KAPACITET

Solstadens Sportcenter innehåller Eva Lisa Holtz Arena - en inomhusarena på 9 000 kvm för friidrott och fysträning, Sola Arena - en utomhusarena för friidrott, fotboll och amerikansk fotboll (17 300 kvm), en uppvärmd konstgräsplan för fotboll och amerikansk fotboll samt en kastplan för friidrott, en Friskis & Sveltis-anläggning samt motionsspår.

Byggnader och faciliteter har anpassats för att möta krav från Svenska Fotbollsförbundet och andra förbund, bland annat omklädningsrum, dopingrum, domarrum, antal urinoarer, säkerhetslösningar och tillgänglighet. Man har också byggt flexibla lösningar med dubbelfunktion. Bland annat finns det en tanke om hur lokalerna på övre plan kan utökas inom skalet vid utökade behov.

Båda arenorna är byggda för att kunna ha tävlingar för friidrottseliten, till exempel SM och Grand Prix-nivå, och även större tävlingar för seniorer, juniorer och yngre, som Nordenkampen. Banorna uppfyller även kraven för ett EM, men publikkapacitet och säkerhet uppfylls inte.

Planen på Sola Arena är en matcharena för Superettan-nivå i fotboll och högsta nivå (Superserien) för amerikansk fotboll. Totalt kan 4000 åskådare vistas på arenan och 1600 åskådare kan sitta på den stora läktaren. Det uppfyller inte kraven på publikkapacitet och säkerhet för Superettan och högre nivåer inom fotboll och andra större arrangemang.

Närheten mellan arenorna ger synergieffekter som underlättar för både personalen och för föreningslivet. Arenorna nyttjas mer över gränserna och över säsongerna, man kan utnyttja att säsongerna går in i varandra.

Bild 105. Matta för spikskor mellan arenorna. Foto: Mirja Ranesköld/Boverket.

Det nedre planet i Eva Lisa Holtz Arena innehåller lokaler för idrottsutövande och omklädningsrum. Övre planet innehåller mötesrum, kansli för friidrottsföreningen och personalrum samt kontor för driftpersonal och arbetsledning. Föreningslokaler för friidrotten samverkar vid tävlingar med utrymme för tidtagning mm vid tävlingar. Övre planet fungerar även som yta för åskådare vid tävlingar och till vardags. Arkitekten ansträngde sig för att få till en lösning där man kommer till det övre planet, utan att komma in i själva träningshallen och vice versa.

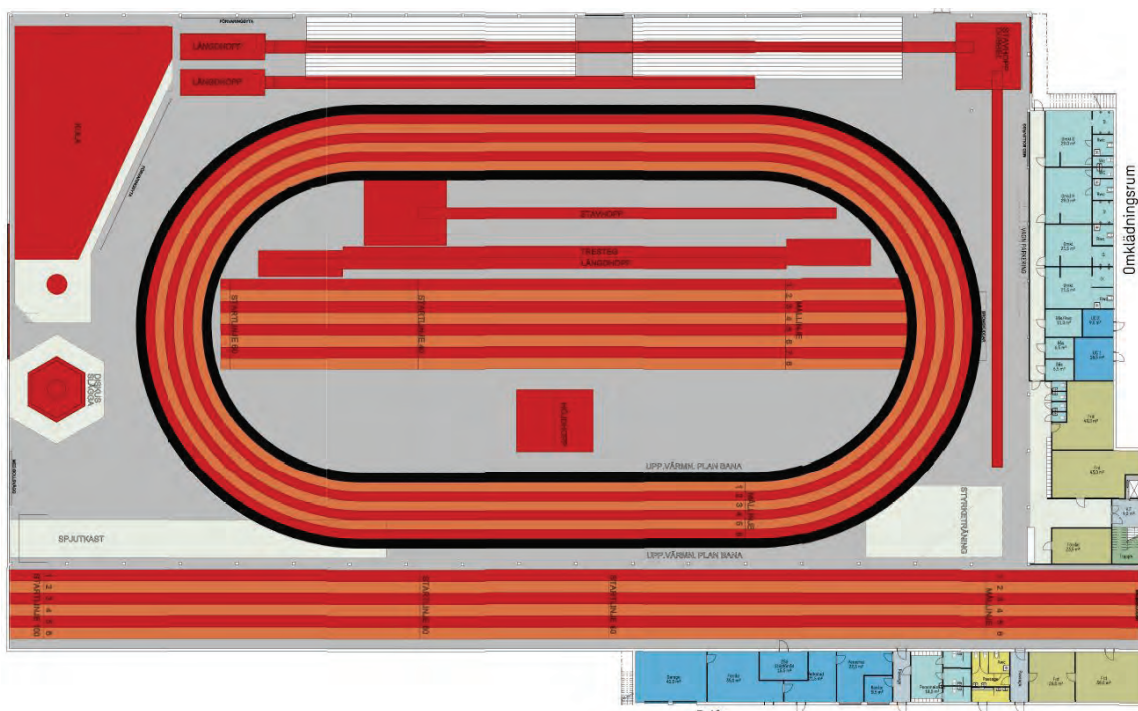

Bild 106. Eva Lisa Holtz
Arena, översikt.
Bild: Sweco Architects.

BYGGSKEDE

Bygglov

Gestaltningprogrammet från Arenautredningen användes tillsammans med detaljplanen och programhandlingen som ett underlag vid projektering och bygglovhandläggning.

En utmaning i bygglovskedet var att kraven och önskemålen på arenornas storlek och funktioner hade ökat sedan detaljplanen antogs 2004, och därför behövde avvikelser för bland annat byggnadens längd och höjd göras. Här hade dialogen med grannarna stor betydelse för att kommunens beslut om mindre avvikelse från detaljplanen inte kom att överklagas.

För att ytterligare minimera risken för att ett bygglov skulle överklagas och hela bygget stanna upp, delades bygglovsansökan upp på nio olika ansökningar. Till det tillkom tre eller fyra bygglovsansökningar från mark- och exploateringsenheten. Den första ansökan från mark- och exploatering som avsåg parkeringsplatser överklagades, men inom två veckor var man överens och överklagan drogs tillbaka. Ingen av de övriga byggloven överklagades.

HÅLLBARHET

Karlstad kommun har ett inriktningsbeslut på att, där det har bäst funktion, ska så mycket som möjligt byggas i trä, och anläggningen har byggts mycket i trä, framför allt i bärande stomme och fasader. Båda arenorna har en limträstomme av balkar och pelare samt ett bjälklag i KL-trä. I ambitionerna att bygga så mycket som möjligt i trä med hållbarhetsambition ingick också om möjligt närtillverkning, och man lyckades få limträbalkar från Töreboda och KL-träet från Grums.

Enligt arkitektkontoret var Eva Lisa Holtz arena när den invigdes 2022 Europas tredje största inomhusarena och den första i sitt slag i världen med en stomme helt i trä. Byggnaden är certifierad enligt miljöbyggnad silver.

Solceller finns på taken för att täcka byggnadernas behov, och det är förberett för eventuell utökning av solceller om Karlstad Energi vill bygga ut. Även 24 laddstolpar för elbilar har installerats.

Dagvattnet omhändertas lokalt via en vattenuppsamlingsdamm och ett dikessystem som leder dagvatten till en tjärn strax utanför området.

För att ytterligare minska översvämningsrisken har byggnaderna placerats utifrån höjdsättningsnivåer. Fördröjning och infiltrering i marken underlättas genom att parkeringsplatser och gångvägar är anlagda med gräsarmering och marksten.

RADIO- OCH TV-SÄNDNINGAR

Det stora sekretariatet har placerats ovanför läktarsektionen på Sola Arena. Sekretariatet har rustats med teknik för att möjliggöra radiosändningar, och här finns två rum för radiokommentatorer. Ytterligare ytor finns för annan media och för olika funktionärer. För att skapa utrymme för publiken att kunna ställa sig upp och jubla på läktaren under sekretariatet, projekterades för en upphöjd golvnivå i sekretariatet. En trappa och enkel hisslösning kompenserar denna nivåskillnad.

Bild 107. Sekretariatet med plats för radiosändning. Foto: Yvonne Egnér/Boverket.

Bild 108. Vy från sekretariatet. Vy från sekretariatet mot planen och Eva Lisa Holtz Arena. Den återbrukade ställläktaren syns till vänster. Foto: Yvonne Egnér/Boverket.

Kameror kan också sättas upp här för alla tillfällen. Men TV-buren är placerad på andra långsidan, för att TV-kameror och TV-kommentatorer ska kunna se och filma publiken. Nära samarbete skedde med TV-produktionsbolag, dels om var kameror skulle placeras, dels hur de ville dra sina ledningar, men också hur många brunnar för el-, TV- och datauttag de behövde.

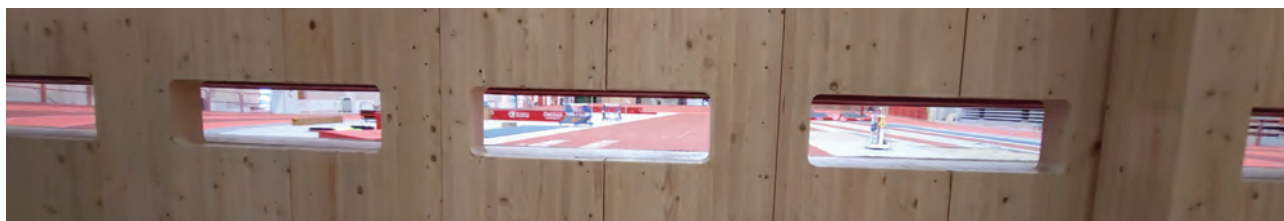

Bild 109. Utrymme för media. Öppningar i en innervägg där fotografer kan filma och fotografera rakt framifrån när 60-meters-löparna kommer i mål. Foton: Yvonne Egnér/Boverket.

EKONOMI

Kalkylen som togs fram av projektledningen låg till grund för kultur- och fritidsförvaltningens budgetansökan. För att få en så tydlig och korrekt kalkyl som möjligt ingick även kostnader för den framtida fastighetsdriften (el, vatten, värme, ventilation) i ansökan. För övrig drift, som personal, inköp etcetera, fick kultur- och fritidsförvaltningen göra en särskild ansökan.

Med stöd av bland annat programhandlingen och den framtagna kalkylen beslutade kommunfullmäktige 2019, med politisk enighet, att genomföra satsningen på nya arenor på Sannafältet och påbyggnad på Tingvalla isstadion. Partierna enades om en budget på ca 500 miljoner kronor, varav cirka 300 miljoner för Sannafältet. För Sannafältet drogs 4 miljoner bort från det ansökta beloppet, vilket innebär att man tvingades göra vissa justeringar, som att sänka innertakshöjden, byta takpappen till en annan med lägre kvalitet och ta bort de dyraste mattorna på löparbanorna.

I slutändan underskreds den totala budgeten med en knapp miljon kronor vilket gjorde att man kunde komplettera med 24 laddstolpar för elbilar (ej för snabbbladning), sekretariatstorn, läktare på konstgräsplanen och en extra kastplan.

Under processens gång beslutades att kommunen både ska bygga, äga och drifta anläggningen, vilket bedömdes bli ekonomiskt mest fördelaktigt.

FÖRVALTNING OCH DRIFT

Störningar till grannar

Arenan ligger granne med ett bostadsområde, och i början inkom klagomål på buller- och ljusstörningar från närboende. Men genom att justera ljudnivåerna vid behov och att rikta om och skärma av strålkastare, har det gått att åtgärda så att störningarna har minimerats och klagomålen upphört.

Sveriges första friidrottsarena med hybridgräs

En av de mest unika delarna av projektet är installationen av hybridgräs. Kombinationen av fotboll, amerikansk fotboll och friidrottens kastgrenar på Sola Arena var en utmaning när underlag skulle väljas. Ett mål var att kunna använda Sola Arena mycket mer än vad man tidigare kunnat på Tingvalla IP. Valet föll på att installera hybridgräs, något som aldrig tidigare gjorts på en friidrottsanläggning i Sverige. En standard som annars bara återfinns på internationella elitarenor som används vid Olympiska spel.

Hybridgräs är en kombination av naturligt gräs förstärkt med fem procent plaststrån, med ett nät i botten. Plaststråna binder samman ytan bättre, vilket motverkar att stora torvor lossnar eller att mattan slits för hårt på vissa ställen.

Utveckling

Solstadens konstgräsplan är på gång att utvecklas med fler omklädningsrum och förbättrade faciliteter för amerikansk fotboll.

Möjligheten att ytterligare öppna upp för allmänheten och anpassa verksamheten efter nya behov ses över.

ANLÄGGNINGENS ROLL I SAMHÄLLET

Teknik- och fastighetsförvaltningen hyr ut till kultur- och fritidsförvaltningen, som i sin tur har olika föreningar som hyresgäster.

Friidrotten har sin hemvist på Eva Lisa Holtz Arena, men även amerikansk fotboll, fotboll, innebandy, orientering, multisport samt slalom- och skidklubbar använder anläggningarna. Skolbokningar är också vanliga. Föreningarna har prioriterade tider, särskilt friidrotten. Efter klockan 19.30 kan andra föreningar boka in sig. Allmänheten erbjuds löpning vintertid på Eva Lisa Holtz Arena, från första oktober till sista april, måndag till fredag klockan 11–14.

LÄRANDE ERFARENHETER

Mest nöjda med

Närheten mellan arenorna ger synergieffekter och det underlättar för både personalen och för föreningslivet. Arenorna nyttjas mer över gränserna och över säsongerna, man kan utnyttja att säsongerna går in i varandra.

Dialogen med föreningar och grannar har varit avgörande för ett bra resultat.

Partnering som samverkansform har fungerat mycket bra i detta komplexa projekt. Det har inneburit stor flexibilitet och möjlighet till anpassningar under resans gång. Den totala transparensen har underlättat styrningen av ekonomin och att kvaliteten bibehåll-

lits. Det är dock viktigt att ha en erfaren projektledare och det krävs att beställaren är aktiv och närvarande. En ytterligare fördel med partnering är om någonting viktigt har missats, då går det att justera in det på ett bra sätt, vilket inte fungerar med en fast upphandling.

Under projektets gång insåg kommunen att det blir billigast om kommunen både bygger, äger och förvaltar anläggningen. Detta har många fördelar förutom de ekonomiska. Ett av de främsta är att kommunen behåller full kontroll av hur anläggningen används.

Ansvarig arkitekt är särskilt nöjd med huvudgreppet med publika ytor på plan 2 tillsammans med läktare i hörn och detaljerna med trä och glas kombinerade både i interiören och skärmtaket vid huvudentrén. Det kulörta glastaket på träkonstruktion vid huvudentrén var långt ifrån en standardlösning men föll väldigt väl ut. Den varma interiören tack vare färgsättning och materialval blev också väldigt lyckat.

Att projektledningen plockade in även driftkostnaderna i budgeten ses som ett lyckat och förutseende tillvägagångssätt.

Utmaning

Det var en utmaning för arkitekten att få trämaterial i interiören att hänga ihop visuellt när en del behövde ytbehandlas för att klara brandkrav.

Till utomhusarenan valdes hybridgräs, som är en kombination av konstgräs och naturgräs. Det kräver särskild skötsel och har inneburit vissa utmaningar med ansamling av organiskt material och mögelpåväxt. Vissa renoveringar och tester har genomförts för att förbättra kvaliteten, och besprutning mot mögel behöver göras. Det tog ett par år att komma igång men nu har kultur- och fritidsförvaltningen fått god kunskap om hur hybridgräset ska skötas, och de ser att hybridgräset ger bättre hållbarhet vid intensiv användning. Matcher kan nu spelas under en längre säsong och de kan ha en fotbollsmatch på lördagen och en amerikansk fotboll på söndagen, eller tvärtom, vilket inte har gått tidigare. Särskilt väl har hybridgräset fungerat för kastgrenarna och amerikansk fotboll.

Lärdomar

För att lyckas behövs ett kreativt klimat under projekteringen, där man får chansen att involvera verksamheten även senare i processen när teknik och produktion gör att man behöver avvika från ursprungsskissen. I detta projekt var det kreativa klimatet en avgörande framgångsfaktor.

Belysningen, särskilt den exteriöra, behöver tas om hand av ljusdesigner. Där nådde projektet inte fram i enlighet med arkitekternas önskemål.

Det hade också varit bra att redan i planeringskedet förbereda mer för eventuella andra evenemang, utöver idrott.

Hertsö badhus, Luleå

Hertsö nya badhus är en relativt liten simhall som präglas av enkelhet och omsorg för såväl besökare som av detaljer. Badet rymmer en 25-meters bassäng med sex banor, en multibassäng med höj- och sänkbar botten, en mindre lekbassäng och ett kafé. Det nya badhuset ersätter en simhall från 1975, som låg i nära anslutning till grundskolan på Hertsön. Placeringen av Hertsö badhus är ett led i Luleå kommuns målsättning att arbeta med bostadsnära placeringar av nya anläggningar.

Bild 110. Hertsö badhus. Foto: Åke E-son Lindman/Liljewall arkitekter.

Bild 111. Lokaliseringskarta. Bild: Boverket.

Kommun:

Luleå kommun

Anläggning:

Simhall

Byggnadstyp:

Nybyggnad

Byggnadsår:

2021–2025

Bruttoarea:

2850 kvm

Kostnad:

ca 200 miljoner

Arkitekt:

Liljewall arkitekter

Planprocess:

Ny detaljplan behövde tas fram

Varför är det här exemplet intressant?

- Hertsö simhall visar hur det lilla formatet blir en styrka snarare än en begränsning.
- Ett tillgängligt bad som har en tydlig orientering samt ett skyltprogram som utmärker sig.
- En tydlig mötesplats i ett område med socio-ekonomiska utmaningar.

//Boverket

BAKGRUND

Luleå kommun äger och driftar tre simhallar i Luleå stad: det renoverade kulturminnesmärkta Pontusbadet byggt 1957; Gammlestads badhus byggt 1976 och Hertsö nya badhus, som ersatte ett tidigare från 1975. Pontusbadet ligger i centrala Luleå, vid älvstranden, de andra två baden är kvartersbad. Utöver dessa äger och driftar kommunen även ett mindre bad i Råneå.

Det första badhuset på Hertsön uppfördes i samband med att stadsdelen, med samma namn, utvecklades på 1970-talet. Simhallen placerades då i anslutning till Hertsö grundskolas sporthall. Efter drygt fyra decennier var simhallens tekniska utrustning uttjänt och den bärande betongkonstruktionen så svårt karbonatiserad att kommunen beslöt att riva badet. Rivningsarbetet stod klart 2017.

Tre simhallar – en resurs

Verksamheterna på samtliga av Luleå kommunala badhus leds av en badhuschef. Att Luleå stad har tre simhallar ses som en strategisk resurs i planeringen av verksamheten. Skolsim, föreningsaktiviteter och allmänhetens tillgång till bassängtider är prioriterade. Målsättningen är att allmänheten ska ha tillträde till banor för motionssim under ordinarie öppettider i minst en av stadens badanläggningar.

Med det nya badhuset på Hertsön har Luleå kommun tre simhallar från tre olika epoker som representerar tre olika årsringar i stadens historia. Anläggningarna utgör en viktig del av kommunens byggnadshistoria.

Politiska beslut för framtida badverksamhet i Luleå

År 2016 gav kommunstyrelsen (KS) fritidsnämnden i uppdrag att utreda hur den framtida badverksamheten skulle bedrivas i Luleå. Fritidsförvaltningen tog i samarbete med stadsbyggnadsförvaltningen fram tre olika vägval: Bostadsnära, Idrottsstad och Koncentrera. Kommunstyrelsen valde att arbeta vidare med förslaget Bostadsnära som bland annat innebar att kommunen i framtiden skulle ha tre till fyra bostadsnära badhus.

Verksamhetens delaktighet i badhusutredningen

Fritidsförvaltningens arbete med att ta fram underlag till utredningen var omfattande. Förutom studiebesök i andra kommuners badhus, genomfördes intervjuer med verksamheter, föreningar och organisationer som nyttjade simanläggningarna i Luleå. Man hämtade även in erfarenheter och kunskap från drifttekniker och ansvariga för förvaltningssidan. De tre huvudinriktningar som lades fram hade tre olika storleksalternativ - small, medium och large - vilket sammanlagt gav nio olika valmöjligheter för KS att ta ställning till. I utredning ingick även beräkningar av driftskostnader.

”Vi har gjort en jätteutredning.” (Avdelningschef för Idrotts- och friluftsliv, Luleå kommun)

Visionen för nya Hertsö badhus – ett tillgängligt bad där alla känner sig välkomna

När Hertsö badhus skulle planeras togs det fram en vision för vad kommunen såg framför sig:

”Det nya badhuset på Hertsön ska stimulera till aktivt liv och sunda levnadsvanor. Simhallen ska utformas så att det ger Luleå ett funktionellt badhus så att fler grupper känner sig välkomna och har möjlighet att nyttja badhuset. Anläggningen bör motsvara behoven de närmaste tjugo till tjugofem åren med ett uppskattat antal besökare på 50 000 – 75 000 per år.

Enligt kommunens jämställdhetsanalys ska badhuset vara tillgängligt för alla, kvinnor, män, flickor, pojkar, unga, gamla, könsneutrala, HBTQ, etniska grupper, personer med funktionsnedsättning med flera. Utformningen ska göras så att alla grupper känner sig välkomna och inkluderade.”

Detta var den centrala utgångspunkterna för visionen. Byggnaden skulle ha en bruttoarea (BTA) på ca 2700 m².

Fritidsförvaltningens förslag till lokalprogram

År 2017 fick stadsbyggnadsnämnden i uppdrag av KS att i samråd med fritidsförvaltningen ta fram ett detaljerat lokalprogram samt en preliminär budget och tidsplan för projektet. I arbetet formulerades bland annat följande projektmål:

- Målet med projektet är att skapa ytterligare en möjlighet för barn, unga och vuxna att utöva simning i en modern och inkluderande miljö.
- Med hjälp av moderna byggnadssätt bygga ett energieffektivt badhus med en kostnadseffektiv driftsekonomi och hög driftsäkerhet.

Vidare presenterades följande effektmål:

- Badet ska bidra till att stärka attraktiviteten för Hertsön och omgivande bostadsområden genom att vara en mötesplats för fysisk aktivitet och hälsa.
- Ökade möjlighet för simundervisning och att utöva simning som motionsform.
- Tillgänglighet för personer med funktionsnedsättningar i en inkluderande miljö.

Förslaget låg till grund för arbetet med programhandlingen för badet som togs fram av beställarorganisationen i samråd med totalentreprenad och arkitektteam 2021.

Anläggningens innehåll

Anläggningens badplan innehåller en 25-metersbassäng med sex banor, en barnbassäng (22 kvm) samt en multibassäng med höj- och sänkbar botten (12,5 m x 5,5 m). Det finns vidare ett herr- respektive ett dam-omklädningsrum, samt så kallade omklädningsrum flex avsedda för personer med funktionsnedsättning med ledsagare, barnfamiljer samt badgäster i behov av könsneutrala omklädningsrum och/eller avskildhet. Även entréhall med reception, kafé, personalrum, städutrymmen och förråd återfinns på detta plan.

Entréplanet utgörs av personalrum med kök och omklädningsrum, hiss, barnvagnsparkering och tekniska utrymmen för vattenrening och driftrum. Plan tre utgörs av ett fläktrum.

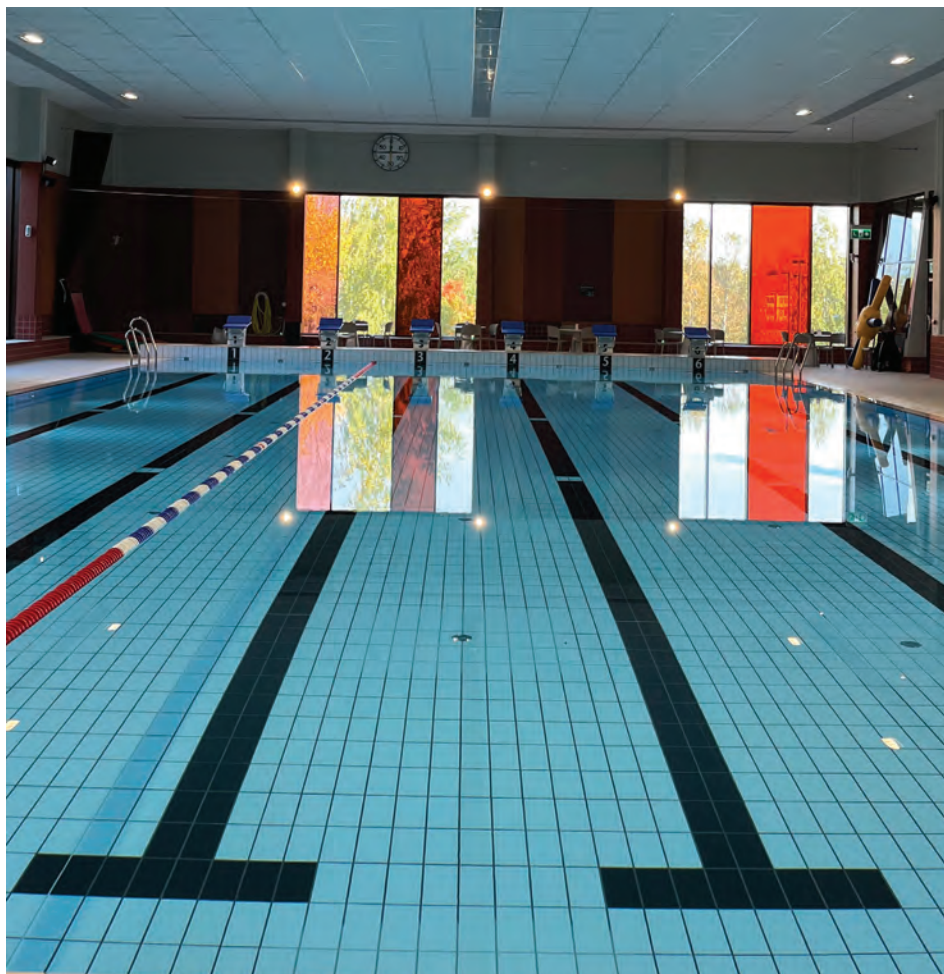

Bild 112. Bassängrum.
Foto: Sanna Hansson/
Boverket.

PROCESS OCH PLANERING

Översikt av processen

2016: Kommunstyrelsen (KS) ger fritidsnämnden i uppdrag att utreda framtida badverksamhet i Luleå. Kommunfullmäktige beslutar om inriktning för det nya badhuset och ger fritidsnämnden i uppdrag ta fram förslag till utformning av ett nytt badhus.

2017: Hertsö gamla badhus rivs. Beslut i KS att bygga ett nytt bad på Hertsön. stadsbyggnadsnämnden ges i uppdrag att i samråd med fritidsförvaltningen föreslå placering av ett nytt badhus på Hertsön. Stadsbyggnadsnämnden ges i uppdrag att ta fram en ny detaljplan, samt besluta om antagande av detaljplanen. Stadsbyggnadsnämnden får i uppdrag att i samråd med fritidsförvaltningen ta fram ett detaljerat lokalprogram, preliminär budget och tidsplan för projektet.

2018: Byggnadsnämnden beslutar att godkänna förslaget till placering av badhuset på Hertsön vid infarten till centrum, vilket ger simhallen en synlig placering i området. Kommunfullmäktige beslutar om en investering på maximalt 140 miljoner kronor för badhuset.

2019: Den nya detaljplanen för Hertsö badhus antas av Stadsbyggnadsnämnden.

2021: Totalentreprenör upphandlas i partnering och arkitekter anlitas. Programhandling för badhuset antas.

2022: Systemhandling antas.

2023: Bygghandling antas.

2025: Hertsö badhus invigdes den 15 februari.

Framtagande av ny detaljplan

Fritidsnämndens förslag till utformning av ett nytt badhus på Hertsön krävde en ny detaljplan. Planområdet omfattar ca 0,7 hektar och avgränsas i öster och väster av en parkering, i norr av Hertsötorget och i söder av en gång- och cykelväg. Principförslag på anpassning, placering och utformning av badhuset togs fram och arbetades in i planhandlingarna. Planprövningen innebar i huvudsak att utreda värdet av de befintliga träden, utreda hanteringen av dagvattnet samt beskriva badhusverksamhetens konsekvenser och omgivningspåverkan på framför allt trafiken.

Tomten ligger norr om centrumbebyggelsen på Hertsön, i nära anslutning till skola, idrottshall, kyrka och dagligvaruhandel. Placeringen skapar, enligt planförslaget, möjlighet att göra badhuset till ett karaktärsfullt bidrag till stadsdelen. Parkeringen öster om tomten har 100 platser som kan användas av besökare till det nya badet. Träd och vegetation på tomtens södra delar bevaras.

Förenligheter med översiktsplanen

I Luleå kommuns översiktsplan (antagen 2021) pekas Hertsöheden ut som ett utvecklingsområde för bostäder och arbetsplatser, med följande rekommendation: Hertsöns karaktär med tät småskalig bebyggelse, grönytor och ytor för lek och fysisk aktivitet ska vara vägledande vid fortsatt planering och utbyggnad av området. Det nya badhuset ses som en värdefull resurs för det nya området om det exploateras enligt planprogrammet för Hertsöheden.

Byggnationen av Hertsö badhus

När byggandet av simhallen startade var såväl den nya detaljplanen som lokalprogrammet klart. Kommunen hade därmed ett väl underbyggt och förankrat beställarunderlag, vilket projektgruppen lyfter fram som en framgångsfaktor.

Byggskedet drevs enligt en så kallad Blue-beam, vilket innebär att beställare och entreprenad samarbetar och hanterar dokument digitalt i en form av PDF-hantering i molnet. Teamet kan kommentera, mäta och granska dokument samtidigt.

En vägledande princip under projekteringen var att prioritera val som i förvaltningskedet skulle ge en god driftsekonomi och lägre underhållskostnader. Det innebar bland annat val av reningssystem där cirkulationen sänks i perioder med låg belastning, minskad förbrukning av kemikalier och installation av gråvattenväxlare som nyttjar befintlig värmeenergi.

Styrgruppen bestod av företrädare från beställarsidan (infrastruktur - och serviceförvaltningen (tidigare stadsbyggnadsförvaltningen) och entreprenaden. Styrgruppen hade mandat att fatta beslut upp till budgetram vilket gav en effektiv organisationsstruktur för projektet.

Investeringskostnader – fördyrande omständigheter

Investeringsramen för projektet på 140 miljoner kronor sattes efter kostnadsuppskattning från 2014. Fördyrande bygg- och materialkostnader på grund av bland annat pandemin och kriget i Ukraina, samt allmän indexuppräkning anges som anledningar till att slutnotan för badet blir totalt ca 200 miljoner kronor.

En långsiktigt hållbar förvaltning

Luleå kommun äger och driftar Hertsö badhus. En av projektets målsättningar var att få en god driftsekonomi i det nya badhuset. Projektgruppen belyser särskilt två faktorer som bidragit till att uppnå målet: dels valet av ett väldimensionerat ventilationsaggregat i relation till anläggningens storlek, dels investeringen av en så kallad gråvattenväxlare, vilken återvinner värmeenergi från gråvatten (vatten från duschar och handfat) för att värma inkommande kallvatten till byggnaden. Detta minskar drastiskt behovet av energi för uppvärmning av tappvarmvatten, vilket sänker energikostnaderna.

Syftet med att satsa på hög driftseffektivitet i kombination med material av hög slitstark kvalitet är att Hertsö ska vara en simhall som håller länge och tål att renoveras.

Hertsö badhus byggdes för att vara en välkommande plats för alla oavsett förutsättningar och behov. Tillgänglighet har därför getts hög prioritet, vilket skapat ett inkluderande badhus.

GESTALTNING OCH UTFORMNING

Byggnadskaraktär

I gestaltningen av badet har arkitekterna utgått från tre grundläggande idéer: ett grönt skal, bassänger och vattenaktiviteter, samt värme och gemenskap.

Exteriört karaktäriseras Hertsö badhus av sin kompakta storlek och gröna fasad, som bryts av ett band av fönsterpartier och paneler i varma toner av rött, rostbrunt, rosa och glödande orange, som sveper runt hela byggnaden. Fasadbandets varma toner återkommer i färgsättningen av akustikpaneler och klinker i interiören, vilket står i kontrast till det turkosblå bassängvattnet. Färgkonceptet utgår, enligt arkitekterna, från den gröna skogen, det blå vattnet och den glödande solen.

Byggnaden har två plan. Entrén är placerad i nära anslutning till bil- och cykelparkering samt gångytor. Trapplopp och hiss förbinder den nedre entréhallen med reception, café, omklädningsrum och bassängrum en våning upp. Fria siktlinjer gör det enkelt att orientera sig i byggnaden.

Färgsättningen och fönstren, varav vissa har färgat glas, skapar en fin koppling mellan inne och ute. Att uppleva trädkoppar och grönska samtidigt som man simmar och leker i bassängerna förhöjer badupplevelsen.

Bild 113. Hertsö badhus. Badhusets entré samt trappan som leder från entréhallen till bassängerna.
Foto: Sanna Hansson/Boverket.

Bild 114. 25-metersbassängen. Foto: Åke E-son Lindman/Liljewall arkitekter.

Genomtänkta materialval

Badhusets fasader är av prefabricerade sandwichelement av målade och mönstergjuten betong. Ytorna mellan glaspartierna i fönsterbandet är av färgad metall. Yttertakets klätt är klätt med takpapp i samma kulör som fasaden. Både bärande och icke-bärande väggar är prefabricerade betongelement.

Reception, kafé och minibibliotek

Entréhallen består av en reception, kafé och servering med ungefär 25 sittplatser. Från kaféet har man utsikt över trädgårdar, grönska, entré och parkering. Servering och kassa har orienterats mot entréhallen och 25-metersbassängen. I anslutning till kaféet finns en lucka för servering i bassängrummet.

I samarbete med biblioteket på Hertsö finns en bokhylla i anslutning till kafé med barnböcker på temat bad och simhallar.

Tillgänglighet med ett tydligt skyltprogram

Målsättningen att skapa ett tillgängligt bad där bokstavligen alla känner sig välkomna kommer främst till uttryck i arbetet med badets omklädningsrum, skyltprogram och goda orienterbarhet.

Utöver två omklädningsrum för damer respektive herrar, med sammanlagt 121 låsbara skåp, sex duschar och en rymlig bastu per rum, har ett så kallat omklädningsrum flex skapats. Det innehåller: ett rum med nio skåp och fem separata rum med hytter för omklädning och dusch varav ett RWC med duschplats; ett rum med taklyft och bänk; ett rum avsett för skolklasser och mindre grupper på max 12 personer med bänkar, kroklistor och två duschar samt två rum som är hytter med duschplats för omklädning i avskildhet. Omklädningsrum flex är avsett för personer med funktionsnedsättning med ledsagare, barnfamiljer samt badgäster i behov av könsneutrala omklädningsrum och/eller avskildhet.

För Hertsö badhus har arkitekterna utvecklat ett unikt, tydligt och taktillt skyltprogram som bidrar till tillgängligheten i anläggningen. Skyltarna har vitt tryck på brun botten. De är relativt stora, vilket bidrar till ökad läsbarhet.

Kollektivtrafiknära och cykelvänligt

Badet ligger cirka 15 minuter med buss från centrala Luleå. Kollektivtrafikanslutning med flera busslinjer ligger i närheten. Cykel- och bilparkering finns i anslutning till badet liksom gångbanor.

ANLÄGGNINGENS ROLL I SAMHÄLLET

Hertsön är beläget fem kilometer öster om Luleå centrum och är det största bostadsområdet i Luleå utanför centrum, både till ytan och till befolkningens mängd. Hertsön byggdes upp under 1970-talet och omfattas idag av cirka 2 500 bostäder. Utöver bostäder består bebyggelsen även av verksamheter som skola, kyrka och dagligvaruhandel.

År 2010 genomfördes en upprustning av Hertsö centrum. 2021 upptäckte Luleå kommun att Hertsöskolan drabbats av omfattande fukt- och mögelskador. Samma år beslutade kommunen att en ny skola skulle byggas på Hertsön, och även ett nytt biblio-

tek, sporthall, fritidsgård samt matsal och kök. Fritidsgård och bibliotek beräknas vara klart samtidigt som skolan, år 2026. Sporthallen beräknas vara klar 2027. Det finns även ett planprogram för utveckling av ett nytt bostadsområde på den närliggande så kallade Hertsöheden, med möjlighet för 2 000 nya bostäder.

Hertsö badhus utgör en viktig mötesplats lokalt samtidigt som det skapar anledningar för föreningsaktiva och allmänheten att besöka stadsdelen.

LÄRANDE ERFARENHETER

Visionen att skapa en tillgänglig, adekvat och driftseffektiv simhall har, enligt kommunen, uppnåtts. Det gamla badet på Hertsön revs 2017, och det nya badhuset invigdes i februari 2025. Att ha ett badhus mindre i Luleå kommun under en så lång tid var en utmaning för verksamheten, men samtidigt gav det förvaltningarna gott om tid att utreda framtida behov.

Att ha tre anläggningar i tre olika stadsdelar i stället för en större centralt belägen anläggning har, enligt badhuschefen, både för- och nackdelar. Tillgängligheten ökar när fler bor nära en simhall och betydelsen av badhuset som lokal mötesplats stärks. Att drifta tre simhallar kan vara mer resurskrävande än att sköta en anläggning, samtidigt som det är mer driftsäkert att ha flera badhus. Den totala bassängytan med tre 25-metersbassänger är relativt stor, samtidigt har simföreningen en förhoppning om en 50-metersbassäng.

Några av framgångsfaktorerna som beställarorganisationen lyfter fram är:

- Betydelsen av att ta fram ett genomarbetat beställningsunderlag/lokalprogram som utgår från verksamheternas behov och tar med erfarenheter och kunskaper från förvaltning- och driftstekniker som arbetar med kommunens badhus.
- Innan totalentreprenad upphandlades hade kommunen tagit fram en detaljerad projektbeskrivning, en ny detaljplan och tydlig budgetram, vilket gav goda och tydliga förutsättningar för entreprenad och beställare att driva projektet.
- Det är viktigt att beställaren bemannar sin organisation med erfarenhet och kunskap och ger projektledaren stöd.
- Ett bra informationsflöde inom projektgruppen och mellan berörda förvaltningar samt snabba beslutsvägar är avgörande för en säker framdrift av projektet.
- Genom aktiv kostnadsstyrning och kontroll kunde beslut tas som möjliggjorde kostnadsbesparingar genom bland annat återbruk av material samt att planerade inköp kunde lagerhållas i en outnyttjad kommunal byggnad.
- Att satsa på att köpa material av hög kvalitet som ger en lång hållbarhet och bidrar till ökad driftssäkerhet är en god investering.
- Slutskedesplaneringen startade ett år innan överlämning vilket bidrog till godkänd entreprenad på utsatt dag samt att fritidsförvaltningen fick tid på sig att trimma in sin organisation.

Lögarängsbadet, Västerås

Nya Lögarängsbadet ligger i ett väletablerat rekreationsstråk vid Mälaren cirka tjugo minuters promenad från centrala Västerås. Det är en stor simanläggning med 50-metersbassäng, läktare med 300 fasta platser, två multibassänger, varav en med hopptorn, en specialritad lekbassäng och gym. Badet är dimensionerat för 310 000 besök per år och invigdes 2019. I direkt anslutning till badhuset ligger ett utomhusbad som nås från en gemensam entréhall. Nya Lögarängsbadet är det enda kommunalt ägda inomhusbadet i Västerås.

Bild 115. Lögarängsbadet. Foto: Åke E-son Lindman/Liljewall arkitekter.

Bild 116. Lokaliseringskarta. Bild: Boverket.

Kommun:

Västerås

Anläggning:

Simhall (50-metersbassäng)

Byggnadstyp:

Nybyggnad

Byggnadsår:

2017–2019

Bruttoarea:

9779 kvm

Kostnad:

395 miljoner (inkl. rivning av gamla badhuset samt del av parkeringsanläggning)

Arkitekt:

Liljewall arkitekter

Planprocess:

Ny detaljplan behövde tas fram

Varför är det här exemplet intressant?

- Lögarängsbadet är ett större bad med flera bassänger som fyller olika syften. Huvudbassängen omges av stora fönsterpartier som skapar ett stort ljusinsläpp.
- Barnbassängen är omsorgsfullt utformad och anpassad för olika åldrar med olika vattendjup.
- Socialt utrymme med hårtorkar och speglar utanför omklädningsrummen.
- Lögarängsbadet visar hur ett förarbete, med ett genomarbetat behovsunderlag är fördelaktigt utifrån både ett tids- och kostnadsperspektiv.

//Boverket

BAKGRUND

Området Lögarängen har i decennier varit en del i Västerås kommuns ambition att föra staden närmare Mälaren och ge plats för fritid och rekreation längs med vattnet. Vid slutet av 1960-talet fick området sitt nuvarande utseende, med småbåtshamn, strandbad och en 50-meters utomhusbassäng, ritat av arkitekt Nils Tesch (1907–1975). 1984 byggdes utomhusbassängen in i en ny simhall som fick namnet Lögarängsbadet. Anläggningen blev ett välkommet komplement till det kommunala Kristiansborgsbadet, en 25-metersbassäng, byggd 1961.

Två gamla badhus blir ett nytt

År 2013 beställde Västerås kommun en badhusutredning av en extern konsult i syfte att utreda statusen på befintliga badanläggningar och kartlägga framtida behov. Utredningen låg till grund för kommunstyrelsens beslut att bygga ett nytt stort bad i Västerås. Den nya anläggningen skulle ersätta det uttjänta Lögarängsbadet och Kristiansborgsbadet som kommunen avsåg att sälja till en privat aktör. Den kapacitet och bassängyta som två anläggningar tillhandahöll skulle därmed bäras av en ny anläggning i kommunal regi.

År 2014 öppnade det privatägda upplevelsebadet Kokpunkten i Västerås. Anläggningen ägs idag av bolaget ESS-group och verksamheten drivs av Actic. Kokpunkten erhåller ett årligt bidrag från Västerås kommun som subventionerar entréavgifterna till badet. Behovet av ett äventyrs- eller familjebad ansågs därmed uppfyllt i Västerås. Kommunen ville inte konkurrera med Kokpunkten, vilket bidrog till valet att inte bygga ett äventyrsbad i Nya Lögarängsbadet. År 2021 sålde Västerås kommun Kristiansborgsbadet till fastighetsbolaget Hemsö. Efter en omfattande renovering öppnade badet för allmänheten 2023. Verksamheten drivs av Actic.

På de två privatägda baden bedrivs varken skolsim eller föreningsaktiviteter.

Nya Lögarängsbadet - ett bad för alla!

Kommunens vision för det nya badhuset var att skapa en simhall som passar alla badgäster, oavsett bakgrund, simvana och fysisk förmåga. Nya Lögarängsbadet ska inspirera och utveckla alla människors behov av vattenvana, motion, träning, tävling och social samvaro. Här skall alla känna sig välkomna och kunna utveckla sina färdigheter i vatten efter egna förutsättningar.

Dialoger och samråd

Badhusutredningens förslag på den nya anläggningens innehåll bearbetades under 2015 i ett funktions- och lokalprogram. I det skedet hölls samråd med en rad aktörer: personal från verksamheten för baden i Västerås, Västerås Simsällskap och övrigt föreningsliv, skolverksamheten, representanter från organisationer för personer med funktionsnedsättning, RFSL, grannar det vill säga närboende till tomten där det nya badet skulle ligga, tekniska kontoret och parkkontoret, fastighetsnämnden (FN), nämnden för idrott-fritid och förebyggande (NIF) och kommunstyrelsen. Under december 2015 och januari 2016 gjordes en uppföljning av funktions- och lokalprogram i form av programskisser, på vilka ovanstående aktörer fick lämna synpunkter. Allmänheten informerades om projektet via kommunens webbplats, bland annat producerades i tidigt skede en film som visade hur badet skulle se ut.

Bild 117. Lögåringsbadet, exteriör mot Mälaren.
Foto: Åke E-son Lindman/
Liljewall arkitekter.

Politiska beslut

Kommunstyrelsen fattade beslut om att starta projektet baserat på Badhusutredningens kalkyl för det nya badet i april 2014. Fastighetsnämnden styrde investeringarna i dialog med verksamheternas nämnder. Tillsammans beslutade nämnderna att byggnaden skulle uppfylla minst Miljöbyggnad silver med ambition mot Miljöbyggnad guld, vilket uppnåddes genom att bland annat att premiera låg energianvändning med liten miljöbelastning, god inomhusmiljö samt miljö- och hälsomässiga materialval.

Anläggningens innehåll

Badplanet innehåller följande funktioner:

- **Tävlingsbassäng** (50 x 25 meter). Mitt i bassängen (efter 25 meter) finns en höj- och sänkbar bom, som även ger möjlighet att använda den ena bassängdelen som en 25-metersbassäng. Bassängen är även anpassad för vattenpolo, kanotpolo och kanotslalom. Dessutom finns infästningar i botten för olika typer av uppblåsbara lekutrustningar. Bassängen har lyftplan, för personer med nedsatt rörelseförmåga, samt en bekväm trappa ner i vattnet.
- **Hopp- och multibassäng** (25 x 12,5 meter) med höj- och sänkbar botten samt en höj- och sänkbar bom och en ridåvägg kan bassängrummet delas upp i två separata rum. Bassängen har lyftplan, samt en rörlig ledad trappa ner i vattnet. Bassängen är också anpassad till undervattensrugby och dykverksamhet.
- **Undervisningsbassäng** (16,7 x 8,5 meter) med en höj- och sänkbar botten avsedd för undervisning och vattengympa. Två grupper kan vara i bassängen samtidigt. Bassängen kan avdelas med draperier och utvändiga vertikalkännetecken för att ge möjlighet till badande i avskildhet. Från omklädningskombi kan man nå bassängrummet direkt.
- **Barnbassäng** indelad i fyra zoner. Attraktionerna är anpassade för barn i åldrarna 0–6 år. I anslutning till barnbassängen finns ett kafé.
- **Entréhall** med kafé.

- **Gym.**
- **Omklädningsrum** uppdelade i fem olika enheter. De två stora omklädningsrummen innehåller vardera 210 platser. I denna del finns också två flexibla rum, med totalt 56 platser. I närheten av undervisnings- och multibassänger finns två något mindre omklädningsrum, främst avsedda för skolor, simundervisning och andra grupper. Det femte omklädningsrummet är ett utrymme med stor flexibilitet, här finns det möjlighet för personer med speciella behov att byta om.
- **Läktare** med 300 fasta sittplatser (kan kompletteras med tillfälliga läktare vid större tävlingar och arrangemang).

PROCESS OCH PLANERING

Upphandlings- och förvaltningsmodell

Projektet drevs som en utförandeentreprenad. Som upphandlingsform valdes generalentreprenad i partnering. Ett arkitektkontor upphandlades för att rita badet.

Nya Lögarängsbadet förvaltas av kommunens teknik- och fastighetsförvaltning som ansvarar för badvattenreningen och fastighetsdriften. Den privata aktören Medley är upphandlad för att sköta driften av verksamheten.

Vikten av ett genomarbetat och förankrat beställningsunderlag

Efter beslut om investeringsram i kommunstyrelsen i april 2014 startade byggprocessen med en förstudie som resulterade i ett funktionsprogram grundat i ett väl genomarbetat behovsunderlag, vilket projektgruppen beskriver som en avgörande framgångsfaktor i projektet.

Arbetet leddes av en extern projektledare, vars erfarenhet och engagemang för badhus generellt lyfts som en nyckel för projektets framdrift. Stort fokus lades på att lyssna på verksamheternas behov och att ta in erfarenheter och kunskap från den kommunala förvaltningens drift av befintliga badanläggningar. En viktig målsättning var att bygga en driftsäker och driftseffektiv anläggning.

Kommunens beställarorganisation hade tack vare det gedigna förstudiearbetet förankrat projektet väl internt och formulerat ett detaljerat underlag för upphandling av entreprenad i projekteringsskedet.

Projektet höll såväl tidsplan som budgetram (efter justering med tillägg av ett gym, vilket ursprungligen valts bort men tillkom som ett krav om privata aktörer skulle upphandlas för drift av verksamheten).

Planeringsskede

Nya Lögarängsbadet är byggd inom befintlig detaljplan, en stadsplan, från 1968. Området var i planen definierat för fritidsändamål. Det ingår i ett rekreationsstråk som enligt Västerås nuvarande översiktsplan ska fortsätta att utvecklas och stärkas. Eftersom det redan låg ett bad på området som det nya skulle ersätta valde kommunen att tolka begreppet fritidsändamål i befintlig detaljplan generellt och frikostigt i syfte att spara projektet tid. Inga överklaganden av bygglovets gjordes.

Process för nya Lögarängsbadet

September 2017

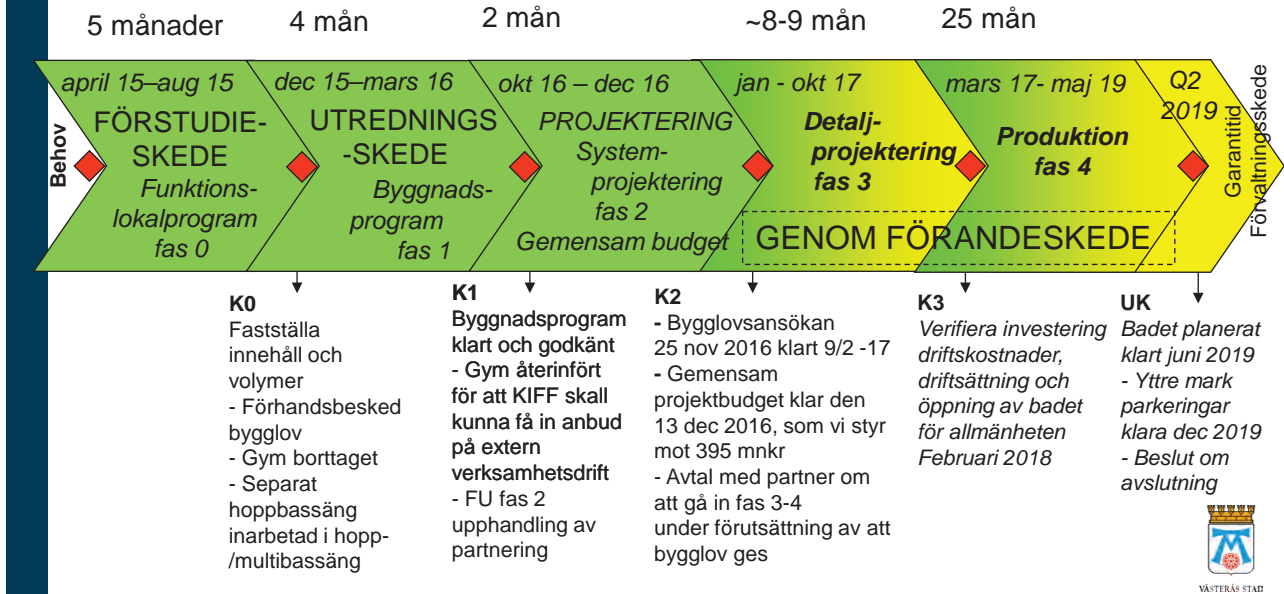

Bild 118. Beslutsprocess. Bild: Västerås stad.

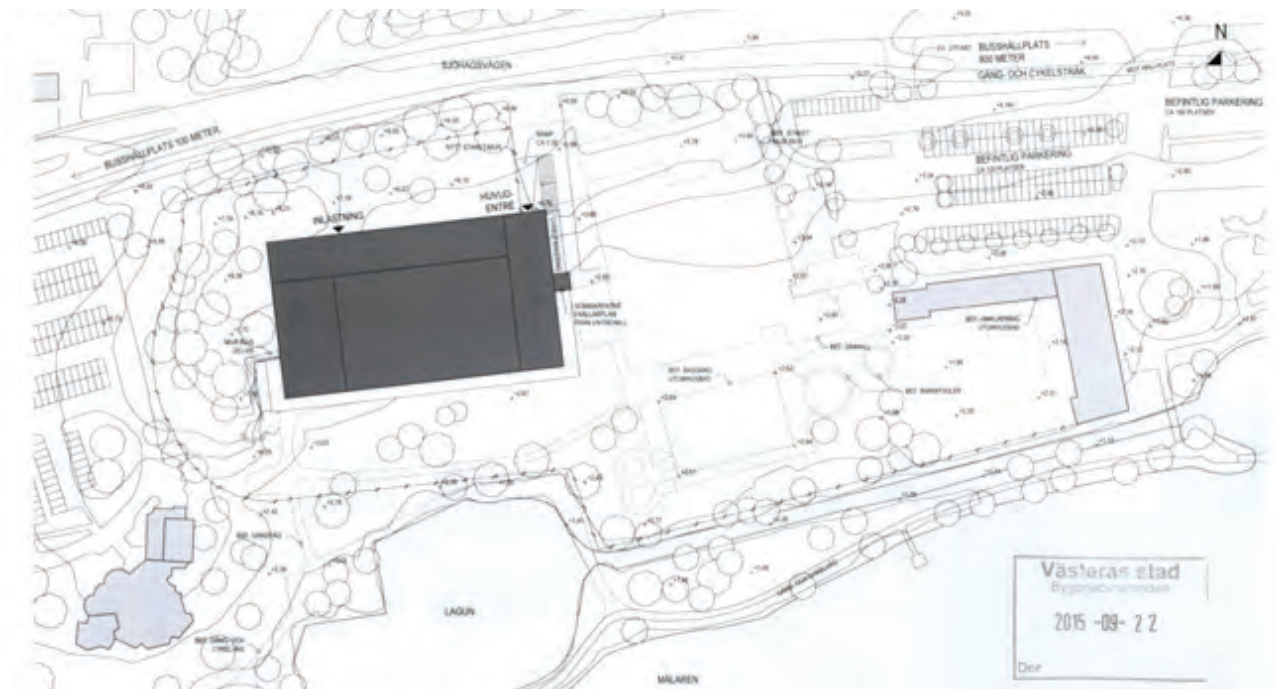

Bild 119. Situationsplan. Bild: Västerås stad.

Bild 120. Lögarängsbadet, interiör 50-metersbassängen, med Catrin Anderssons verk Alignment synlig i taket. Foto: Åke E-son Lindman/Liljewall arkitekter.

Lögarängsbadet blev testbad för det nya badet

Nya Lögarängsbadet uppfördes på en tomt bredvid det befintliga badet. Den gamla simhallen hölls öppen fram tills dess att den nya öppnade, vilket hade flera fördelar. Dels påverkades inte allmänhetens och föreningslivets tillgång till bassängtider av byggprocessen, dels kunde den gamla anläggningen användas för att göra fullskaliga tester av material- och färgval och vissa tekniska lösningar för det nya badet. Detta gav projektgruppen möjlighet att utvärdera och bjuda in till samtal om det nya badets gestaltning. Arbetssättet skapade en ökad trygghet och effektivitet i processen. Det gamla badet revs när Nya Lögarängsbadet öppnade. Rivningstomten används idag som parkeringsyta för Nya Lögarängsbadet.

Tomt i sutteräng ökade tillgängligheten

Visionen för Nya Lögarängsbadet att skapa en simhall som passar alla badgäster, oavsett bakgrund, simvana och fysisk förmåga innebar att stort fokus lades på att skapa en god tillgänglighet genom hela anläggningen. Tack vare att tomten sluttar kraftigt ner mot Mälaren kunde den nya simhallen byggas i sutteräng, vilket möjliggjorde placering av bassängrum i samma plan som entré och omklädningsrum. Detta innebär att besökarna enkelt kan orientera sig i anläggningen utan att passera trappor eller hissar. I suterrängplan finns installations- och driftsutrymmen, samt personallokaler och Västerås simsällskaps lokaler.

En hög ambitionsnivå avseende hållbarhet

Alla installationer och materialval är gjorda med ambitionen att uppnå Miljöbyggnad silver. I fasaden under balkongen som vetter mot Mälaren har till exempel granitsten från en mur som revs på tomten återanvänds. På taket har en solcellsanläggning med 400 kvm solcellsytta installerats.

En driftsäker simhall

Nya Lögarängsbadet har byggts med målsättningen att vara en driftsäker och driftseffektiv anläggning. Fastighetsdriften och badvattenreningen sköts av kommunen, som har en badhusansvarig med ansvar för fyra-fem medarbetare med kontor i anläggningen. Företaget Medley är upphandlat för att driva verksamheten på badet. Medley felanmäler eventuella problem i anläggningen, vilka snabbt kan åtgärdas när badhusansvarig och tekniker sitter i samma byggnad. Detta innebär att längre driftstopp i anläggningen är ovanliga. Genom att prioritera och ansvara för driften själva bygger kommunen kunskap och erfarenhet om anläggningens teknik och fastighetens förutsättningar internt, vilket skapar goda förutsättningar för en långsiktigt hållbar förvaltning av anläggningen.

GESTALTNING OCH UTFORMNING

Byggnadskarakter

Nya Lögarängsbadet har hämtat sitt modernistiska formspråk från utomhusbadet som byggdes här på 1960-talet. Exteriört karaktäriseras byggnaden av skärmtak, balkonger och stora fönsterpartier som ger utsikt över Mälaren. Fasaderna är utförda i ljusmålad betong med inslag av träribbor. Interiört dominerar det stora bassängrummet upplevelsen, med sina sju meter i takhöjd och stora glaspartier ut mot sjön. De större rummen i anläggningen har en färgskala i svart, vitt och värmebehandlad träpanel medan de mindre har ett mer färgstarkt uttryck i randigt blått, grönt och turkost. De färgstarka elementen återkommer vid lekbassängen och hopptornet.

Entréhallen

Huvudentrén ligger i anslutning till kollektivtrafik och parkeringsplats. Entréhallen är stor och luftig och består av ett kafé med 30 platser, en reception och en öppen yta för grupper och andra att samlas på. Från kaféet ser man in i barnbassängen. Från entréhallen når man även ett entresolplan med lite lugnare kaféplatser. På sommaren nås det angränsande utomhusbadet genom entréhallen. Utanför entrén möts besökarna av ett skärmtak där skolklasser och andra grupper kan samlas.

Barnbassängen med tema från platsens historia

Barnbassängen ligger i anslutning till kafé och entréhall med utsikt över Mälaren i ena kortändan. Lekbassängen är specialritad för anläggningen. Den är anpassad för barn i åldern 0–6 år. Anläggningens utformning har hämtat inspiration från den hamn och lastverksamhet som tidigare bedrevs i området kring Lögarängen. Rummet är indelat i fyra zoner. För de yngsta finns en plaskbassäng, en ”strand”, avskild från resten av bassänglandskapet, med ett varierande vattendjup från 0 till 20 centimeter. Vid strandens början finns en ”trädgård” med vattensprutande blommor, en anspelning på den handelsträdgård som fanns i området. Denna bassängdel innehåller en rutschbana, en vattensprutande sjöfågel och vattensprutande stenar att klättra på. Den tredje bassängdelen är en hamn med båtar, kranar och flyttbara ”kolbitar” som inbjuder till lek.

Bild 121. Barnbassäng.
Barnbassäng med tema
från platsens historia. Foto:
Åke E-son Lindman/Liljewall
arkitekter.

Bild 122. Badapan.
Badapan av konstnärerna
Jonas Nobel och Bella Rune
vid torget utanför omkläd-
ningsrummen. Foto: Åke E-son
Lindman/Liljewall arkitekter.

Bassängen har ett djup på 40 centimeter. Den sista bassängdelen innehåller en krypbar lekbåt i form av ångbåten Elba, som en gång trafikerade Mälaren. Allt inramas av väggmotiv som förstärker bassänglandskapet. Upplevelsen höjs med ljuseffekter.

Sociala ytor för och umgänge och häng

Stor vikt har lagts vid att skapa en omklädningsdel där alla kan känna sig bekväma. Sociala ytor, såsom bastu och sminkningsytor, är placerade i könsneutrala utrymmen där alla kan mötas. Ett litet ”torg” bildar en naturlig väntplats vid entrén till de två stora omklädningsrummen och här finns hårtorkar, speglar, sittplatser och eluttag. Det skapar en social yta där man kan vänta eller hänga en stund efter badet.

Konst förhöjer upplevelsen

Ett separat konstprogram togs fram för det nya Lögarängsbadet där möjliga platser, teman, målgrupp och inriktning för konsten angavs samt tankar kring urvals- och skissförfarande. Arbetet projektledes av företaget ArtPlattform i samråd med representanter från Konstmuseet i Västerås, kultur-, idrotts- och fritidsförvaltningen samt fastighetskontoret och ansvariga arkitekter.

Tre nya verk har placerats på badet. Samtliga har kopplingar till badhusets verksamhet, vatten och människans förbindelse till vattnet. I taket över 50-meters bassängen möter ryggsvimmare Catrin Anderssons verk Alignment. Verket består av olika lager av linor, tryck på akustikplattor och runda skivor. Titeln syftar på bassänglinorna som bildar ett mönster i 50 meters bassängen. De cirkulära skivorna bildar olika fokuspunkter längs varje bassänglängd. I undervisningsbassängen fortsätter verket i en samlad form i taket men utan linkonstruktionen. I entréhallen står tre skulpturer i brons som föreställer barn på startpallar redo för en simtävling. Verken har titeln The Race Is Over (figure I, II, III) och är skapade av konstnären Assa Kauppi. Konstnärerna Jonas Nobel och Bella Rune har gjort verket Vattenapan, som är placerad på ”torget” utanför de stora omklädningsrummen. Vattenapan består av ett antal silhuetter i form av apor med tryck av bildkollage med motiv kopplade till konsthistorien och Lögarängsbadets historia.

En simhall för alla

Målet att skapa en simhall för alla genomsyrar hela anläggningen. Tillgänglighetsanpassningar har konsekvent genomförts. Kassadisken är utformad med en lägre del som i höjd passar barn och rullstolsburna. Taktila ledstråk som kontrasterar i ljushet mot omgivande ytor finns utomhus till entré och inomhus från entré till kassa.

Ett av de fem omklädningsrummen har separata omklädningshytter med egen dusch, som fungerar för de som har ledsagare/anhörig med annat kön. En av hytterna har brits och taklyft. Det finns lyftplan och trappor med ledstänger på båda sidor till samtliga bassänger.

Utöver herr- och damavdelningen finns två flexibla rum samt ett kombirum med hytter som erbjuder möjlighet att klä om i avskildhet. I de färgstarka duschrummen har varannan dusch en mellanvägg och det finns även två separata duschar för de som vill duscha individuellt.

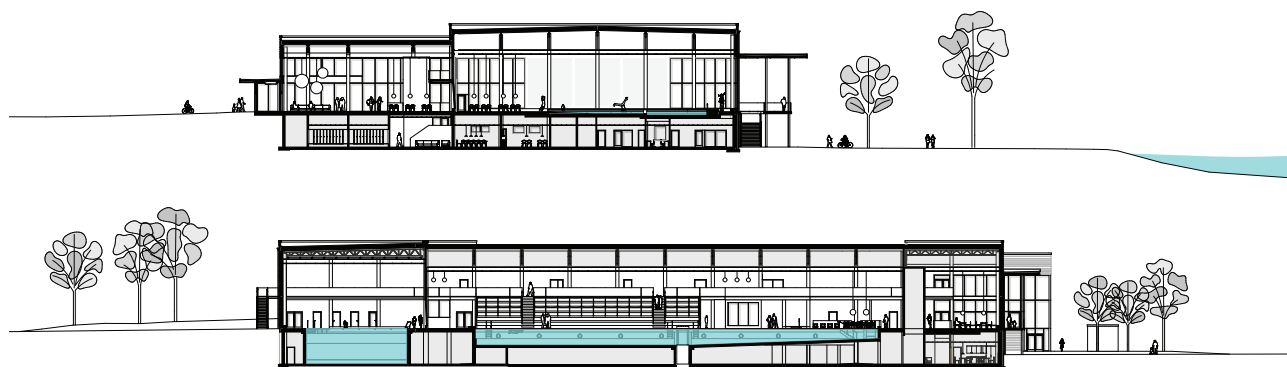

Bild 123. Sektionsritningar.
Bild: Liljewall arkitekter.

Parkering och kollektivtrafikanslutning

Nya Lögarängsbadet ligger inom tio minuters cykelavstånd från centrala Västerås. Cykelparkering finns i anslutning till badets två entréer. Cykelparkeringen vid huvudentrén har plats för 150 cyklar, varav 50 platser är under tak och cykelparkeringen vid sommarenrén har 50 platser, där samtliga är under tak. Särskilda platser för eldrivna cyklar och mopeder finns också. En busslinje stannar vid badet. I anslutning till badet finns bilparkering, som bland annat har åtta handikapplatser för personer med särskilt tillstånd.

ANLÄGGNINGENS ROLL I SAMHÄLLET

Idag, fem år efter öppnandet, är Västerås nya simhall en välbesökt mötesplats. 2024 gjordes 344 000 besök i anläggningen som är dimensionerad att ta emot 310 000 personer per år. Konkurrensen om bassängtider för föreningar, skolsim, simskola, rehab och allmänheten är stor.

Placeringen av anläggningen, som till en början upplevdes lite avsidet i relation till centrum, är idag etablerad. De flesta besökare kommer till simhallen med bil eller cykel. Det går fortfarande endast en relativt glest trafikerad busslinje till simhallen. Det finns en viss oro hos kommunen för att resvanor att ta bilen till simhallen etableras. Trots det måste tillgängligheten till simhallen räknas som god. Lögarängen som rekreationsplats med bad, både inomhus och utomhus, som främsta aktivitet har med det nya badet och det renoverade utomhusbadet förstärkts i enlighet med visionen för området i stadens översiktsplan.

LÄRANDE ERFARENHETER

Nya Lögarängsbadets projektgrupp lyfter fram flera framgångsfaktorer för Nya Lögarängsbadet. För det första var ett väl genomarbetat behovsunderlag en grundläggande förutsättning för att projektet skulle hålla både budget och tidsplan samt nå sina övriga målsättningar. Vidare bidrog en styrgrupp med mandat att fatta beslut och med korta beslutsvägar till politiken till att byggprocessen inte stannade upp. Dessutom kombinerades entreprenaden med en projektledare som hade goda erfarenheter av att bygga badhus. Det var också viktigt att driften av badanläggningen var involverad i diskussionerna kring den nya simhallen.

Ett medskick till kommuner som står inför att bygga en ny simhall från teamet som byggde Nya Lögarängsbadet är:

Bild 124. Vy från utomhusbadet. Foto: Åke E-son Lindman/Liljewall arkitekter.

”Bestäm för vem ni bygger simhallen och vad ni ska bygga. Kommunicera tydligt vad människor kan förvänta sig. Då blir beslutsprocessen enklare och tydligare!”

Arkitektritad lekbassäng för de minsta med komplement för de äldre barnen

Plasken för barn 0–6 år beskriver kommunen som mycket lyckad, nästan för lyckad. Placeringen i anslutning till kaféet gör området tillgänglig och många tillbringar mycket tid här. Utsikten över Mälaren och den lekfulla kopplingen till platsens historia liksom omsorgen om ljussättningen och detaljer bidrar till bassängens kvaliteter.

Vid lov och under helger placeras uppblåsbara hinderbanor, som fästs i bassängens botten, upp i den stora bassängen för att skapa lekaktiviteter för äldre barn.

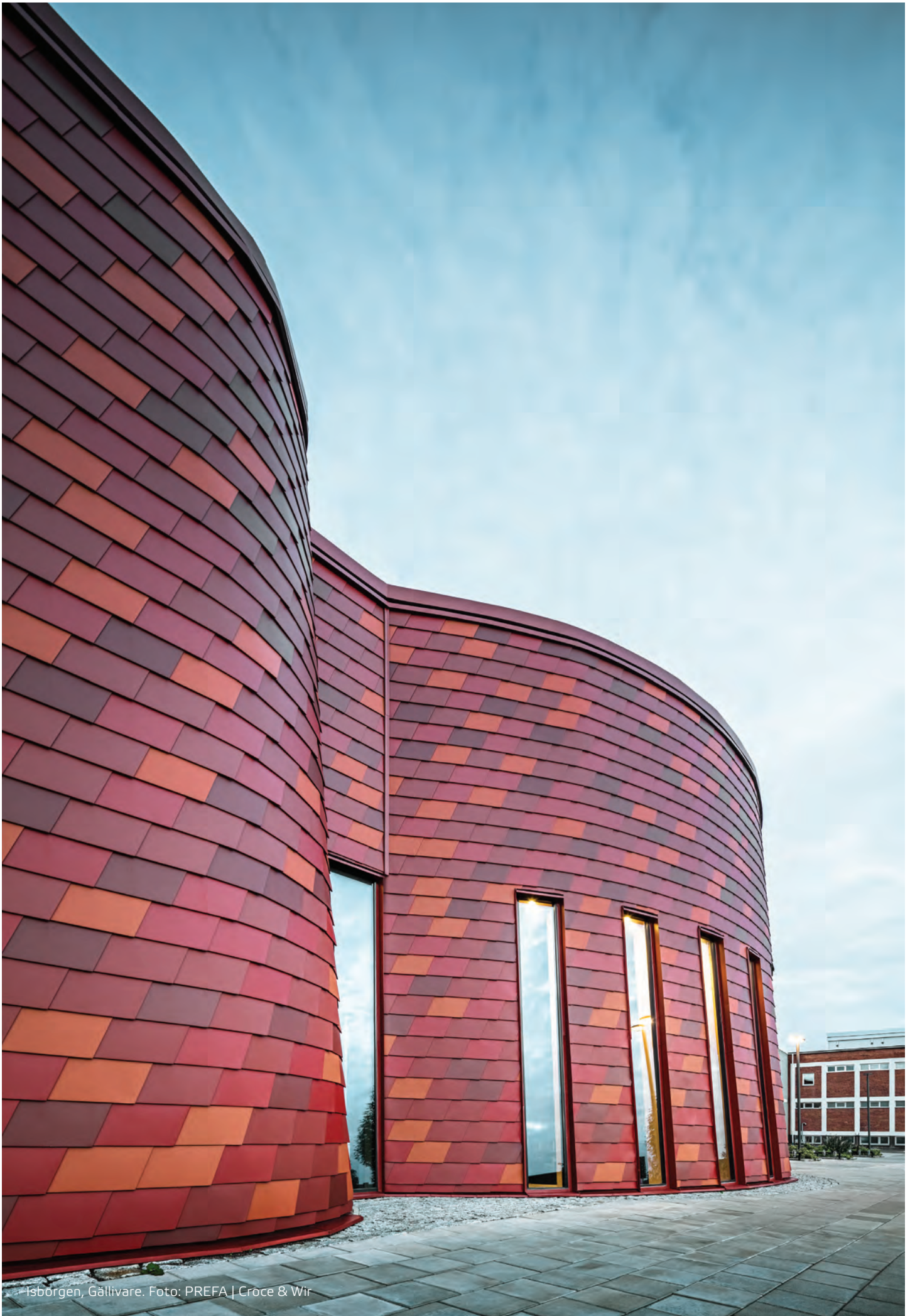
En separat hoppbassäng hade varit bättre

Valet att bygga en hoppbassäng i en multibassäng med höj- och sänkbar botten, i syfte att skapa maximal flexibilitet, har enligt verksamhetsansvariga inte fungerat tillfredsställande för vare sig simhoppsföreningen eller verksamheten. Det hade varit bättre om hoppbassängen fått en egen bassäng.

Nya Lögarängsbadet räcker inte till

Valet att göra två bad till ett innebar att kommunen gick från att ha sammanlagt fem bassänger för föreningsaktiviteter, skolsim, simskola och allmänhetens motionssim till tre. Simklubben uppskattar att de därmed har förlorat ungefär 30 procent av sin träningstid. När Västerås stad drev två badhus kunde de ha kortare öppettider för allmänheten på Kristiansborgsbadet, vilket gjorde att simklubben kunde abonnera hela bassängen för träning. Nu när Kristiansborgsbadet ägs av en privat aktör är det inte längre tillgängligt för föreningsaktiviteter.

Nya Lögarängsbadet är hårt belastat. Ansvariga för verksamheterna i simhallen menar att konkurrensen om tillgång till bassängtider är för stor och att Västerås stad behöver mer bassängsyta. Sett enbart ur det perspektivet hade det, enligt tjänstepersoner på kommunen, varit klokt att behålla Kristiansborgsbadet i kommunal regi. Det finns möjlighet att utöka Nya Lögarängsbadet men det finns i dagsläget inga konkreta planer på det.

Isbörge, Gällivare. Foto: PREFA | Croce & Wir

Anläggningar för spontanidrott

I detta avsnitt visas följande exempel på platser för spontanidrott; puckelbollplan, motorikbana, yogapaviljong samt skatepark.

**Anläggningar för
spontanidrotter**

Puckelbollplanen i Kroksbäcksparken, Malmö

I Kroksbäcksparken i södra Malmö finns ett unikt inslag som lockar till både lek och spontanidrott – Puckelbollplanen. Med sina böljande pucklar, olikformade mål och lutande belysningsstolpar utmanar Puckelbollplanen traditionella spelregler och jämnar ut oddsen mellan spelare, oavsett ålder, kön eller skicklighet. Här får slumpen och kreativiteten lika stor plats som tekniken. Gestaltningen av planen grundar sig i tankar om livets ojämlikheter men ökar genom sin utformning jämlikheten mellan användarna.

Bild 125. Puckelbollplanen med lutande belysningsstolpar. Foto: Mirja Ranesköld/Boverket

Bild 126. Lokaliseringskarta. Bild: Boverket.

Kommun:

Malmö stad

Anläggning:

Konstgräsplan 25 x 40 m

Byggnadsår:

2009

Kostnad:

58 miljoner

Konstnär/Designer:

Johan Ferner Ström

Planprocess:

Byggd inom befintlig detaljplan

Varför är det här exemplet intressant?

- En anläggning som är lika mycket en konstinstallation som en plats för lek och fysisk aktivitet.
- En anläggning som genom sin utformning ger olika skickliga spelare mer lika förutsättningar.
- En medveten satsning på en målpunkt i ett utanförskapsområde för att höja attraktiviteten och främja möjligheten till integration.
- Mötesplats i ett större parkstråk som binder samman olika stadsdelar.

//Boverket

Bild 127. Det är inte alltid tydligt var man gör mål.
Foto: Karolina Andersson/
Boverket.

PUCKELBOLLPLANEN – EN PLAN SOM UTMANAR NORMER OCH UPPMUNTRAR TILL SPONTANIDROTT

Puckelbollplanen är den första i sitt slag i världen - ett konstverk och en interaktiv skulptur som på ett lekfullt sätt kombinerar konst och spontanidrott. Puckelbollplanen påminner om en fotbollsplan men är svår att använda till vanligt fotbollsspel. Eftersom planen är ojämn och böljar fram över pucklar, och dessutom har olikformade mål, ges snarare förutsättningar för spontanidrott och lek där utövarna själva bestämmer reglerna. Runt planen finns gummiasfalt och höga vinklade belysningsstolpar.

Puckelboll är ingen etablerad sport, utan en konstnärlig betraktelse av företeelsen fotboll som konstnären jämför med de varierande förutsättningarna som människor ges i livet och samhället. Planhalvorna är inte likadana och bollen studsar sällan dit man vill. Orättvisorna i planen gör spelet rättvist på så vis att det jämnar ut oddsen mellan olika skickliga spelare, och det är inte självklart att det är den duktigaste spelaren som vinner. Möjligheterna att spela flickor mot pojkar, gammal mot ung eller skicklig mot mindre skicklig på lika villkor uppmuntras och elitiseringen inom idrotten ifrågasätts. Som konstnären själv säger:

”Jag har tagit den mest populära av de populära sporterna och genom enkla förändringar i spelförhållandena skapat en ny idé om ett spel, eller en ny typ av fotboll där man inte behöver vara bäst för att vinna, eftersom elementen av slumpen och tur ständigt finns närvarande i spelet.”⁶

⁶ <https://www.johanstrom.com/public-projects>

Bild 128. Intill Hylliebadet i södra delen av Kroksbäcksparken finns en aktivitetspark med möjlighet till många olika slags aktiviteter, bland annat skateboard och parkour. I bakgrunden syns de karaktäristiska kullarna. Foto: Annelie Mårtensson/Boverket.

KROKSBACKSPARKEN

Puckelbollplanen ligger i Kroksbäcksparken som är belägen mellan miljonprogramsområdena i stadsdelarna Holma och Kroksbäck. Holma-Kroksbäck räknas till ett område med stora socioekonomiska utmaningar.⁷ Parken anlades när bostadsområdena byggdes på 1970-talet och har utvecklats över tid. Redan från början anlades sju kullar, av jordmassorna från bostadsbygget, i den södra delen av parken. Kullar som varit mycket identitetsskapande blev ett tydligt landmärke i området. Idag används kullarna bland annat till löpträning och pulkaåkning.

Parken har förändrats och utvecklats över tid. Under 1980-talet ansågs parken till exempel vara för öppen, vilket gjorde att mycket planterades. Runt 2010 påbörjades en ny upprustning av parken, mycket utifrån ett socialt perspektiv. Parken hade kommit att upplevas som en barriär mellan Kroksbäck och Holma, och nu ville kommunen skapa nya förutsättningar för aktivitet och närvaro på platsen. Kommunen började med att gallra växtligheten och sätta upp ny belysning. Därefter har parken kompletterats med många anläggningar för spontan rörelse. Kroksbäcksparken innehåller nu, förutom puckelbollsplan, exempelvis äventyrslekplats, parkour och skatepark. Sedan 2015 ansluter i söder även Hylliebadet till parken.

⁷

<https://segregationsbarometern.boverket.se/kommun/malmo/>

AKTIVA MÖTESPLATSER

Malmö stad arbetar utifrån något som kallas aktiva mötesplatser, där idén är att fysisk aktivitet är viktig för den sociala hållbarheten i staden. Arbetet syftar till att skapa mötesplatser som ger möjlighet till fysisk aktivitet och spontana möten. Platserna ska utformas så att de är tillgängliga för så många som möjligt med hänsyn till jämställdhet, trygghet och tillgänglighet. De möjliggör en varierad fysisk aktivitet som inte är förenad med kostnader såsom medlemskap eller entréer. Exempel på sådana anläggningar är utegym bredvid ett intilliggande löpspår, eller att kommunen omvandlar en äldre outnyttjad grusplan till att rymma både basketplan, gym och sittytor. Malmö stad satsar dessutom på konst för att öka stoltheten bland de boende och höja ett områdes status och attraktivitet.

Puckelbollplanen kom till som ett led i upprustningen av Kroksbäcksparken, och anknyter till de äldre stora anlagda kullarna. Det är ett exempel när fysisk aktivitet och konst samspelar med varandra. Med puckelbollplanen hoppas kommunen kunna locka människor från ett större område till Kroksbäcksparken.

LÄRANDE ERFARENHETER

Genom att jobba strategiskt med Aktiva mötesplatser kan kommunen erbjuda attraktiva platser för spontan aktivitet i hela staden.

Puckelbollplanen är en spännande anläggning där konsten och den fysiska aktiviteten är integrerade och det är svårt att avgöra om det främst är ett konstverk eller en idrottsanläggning.

Holmabackarna, Malmö. Foto: Mirja Ranesköld.

Rågsveds motorikbana, Stockholm

Rågsveds motorikbana är en omvandling av en otrygg grusplan till en livfull och inkluderande mötesplats. Projektet syftade till att stärka social sammanhållning, öka tryggheten och skapa attraktiva aktivitetsytor för prioriterade grupper som ungdomar, särskilt flickor, samt barn och unga med funktionsnedsättning eller låg socioekonomisk bakgrund. Arbetet skedde i nära dialog med invånare, föreningsliv och flickor i området.

Bild 129. Rågsveds motorikbana. Foto: Antonius van Arkel/AIX Arkitekter.

Bild 130. Lokaliseringskarta. Bild: Boverket.

Kommun:

Stockholm stad

Anläggning:

Bollplan samt motorik- och dansbana

Byggnadstyp:

Nybyggnad

Byggnadsår:

2016–2019

Landskapsområde:

14 000 m²

Kostnad:

22 miljoner

Arkitekt:

Gehl Arkitekter (förstudie), AIX Arkitekter (ombud, huvudkonsult) och Kragh Berglund landskapsarkitekter (gestaltning och projektering, underkonsult)

Varför är det här exemplet intressant?

- Omvandling av en otrygg plats i ett område med socioekonomiska utmaningar.
- Skapa en aktivitetsplats som ger förutsättningar för möten över både generationer och kulturer.
- Särskild satsning på unga tjejers delaktighet och på att beakta deras önskemål.
- Gestaltning som tar sin utgångspunkt i ett samlande stråk, utmed olika funktioner och aktiviteter har placerats och som kan bytas ut eller fyllas på över tid.
- Fokus på tillgänglighet för barn och ungdomar med funktionsnedsättning.

//Boverket

FRÅN GRUSPLAN TILL LIVFULL MÖTESPLATS

Bakgrund och målsättning

Stockholm stad har länge fokuserat på att särskilt utveckla de delar av staden som har socioekonomiska utmaningar, där Rågsved utgjort ett prioriterat område och dessutom har stora socioekonomiska utmaningar⁸.

Genom omfattande medborgardialoger identifierades flera behov, bland annat ett starkt önskemål om att förbättra den befintliga bollplanen, som då var en vattensjuk grusplan belägen centralt bakom Rågsveds centrum. Trots sitt centrala läge kändes parken otrugg, och den hade nästan inga aktiviteter att erbjuda.

Med projektet ville Stockholms stad skapa en ny samlingsplats för invånarna i ett parkområde präglad av 60- och 70-talsbebyggelse. Satsningen har haft fokus på att främja social sammanhållning över ålders-, köns- och etnicitetsgränser; något som varit extra angeläget i det socialt utsatta område där parken är belägen. Projektet syftade framför allt till att attrahera de prioriterade grupperna i stadens idrottspolitiska program, det vill säga ungdomar 13–20 år, särskilt flickor, samt barn och ungdomar med funktionsnedsättning eller med låg socioekonomisk bakgrund.

Projektet har utvecklats i flera etapper, där varje steg tagits i nära samverkan mellan idrottsförvaltningen, fastighetskontoret, stadsdelsförvaltningen, föreningsliv (Rågsveds IF) och områdets invånare. I etapp 1 byggdes en konstgräsplan och en servicebyggnad med toalett för att skapa grundläggande idrottsfunktioner.

I etapp 2 tillkom en spontanidrottsyta med parkourhinder, klätterredskap anpassade för olika funktionsnedsättningar, boulebana, friidrottsyta och grillplats. Dansbana, trampoliner och hammock tillkom i en tredje etapp, och utfördes som en egen entreprenad.

Bild 131. Grusplanen innan motorikbanan anlades. Foto: Kragh Berglund landskapsarkitekter.

⁸ <https://segregationsbarometern.boverket.se/kommun/stockholm/>

Bild 132. Rågsveds bollplan och motorikbana. Foto: Peder Lindblom/AIX Arkitekter.

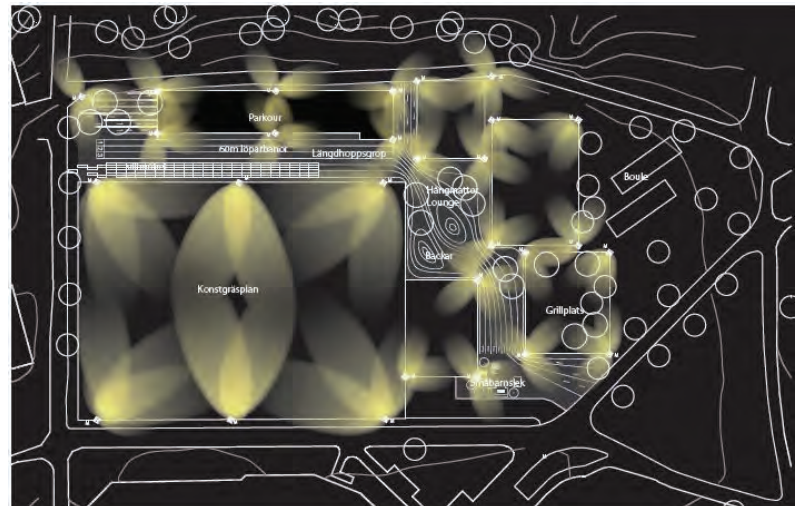

Bild 133. Parkourbanan övergår via klätterställningen till lekplats. Foton: Yvonne Egnér/Boverket

Upphandling och gestaltningsidé

Vid upphandlingen prioriterades spontanidrott, trygghet och de utvalda målgrupperna. I ett tidigt skede gjordes en förstudie om platsen, som visar hur man rör sig etcetera, och ett förslag utifrån användarnas behov på hur platsen kan tillgängliggöras för olika grupper togs fram.

Uppdraget genomfördes inom ramavtal med Stockholms fastighetskontor. Huvudkonsulten anlätade i sin tur ett landskapsarkitektkontor som underkonsult för gestaltning och projektering av projektet. Underkonsultens uppdrag var att ta fram ett förfrågningsunderlag för motorikbanan, vilket inledningsvis bestod av en koncept- och skissfas och därefter projektering och framtagande av handlingar. De förde även dialog med unga tjejer i området vid utformningen av dansbanan.

Designmanualen innehåller bland annat analys av platsen, beskrivning av brukare och funktioner, strukturplan, principsektioner och val av markbeläggning och växter. Inspirationsdokumentet innehåller en pedagogisk uppställning av för- och nackdelar med olika valda material och en tydlig redovisning av resultaten från medborgardialoger, med mera.

Grundkonceptet för gestaltningen tar sin utgångspunkt i ett samlande stråk som blir platsens ryggrad. Stråket utgörs av en röd löparbana som har en estetik som en klassisk löparbana i väster, men som sedan löser upp sig och blir lekfull och böljande. Invid eller på stråket har arkitekten adderat olika typer av funktioner och placerat de mest aktiva funktionerna mot skolan, västerut, och aktiviteter med lugnare tempo österut. En flexibel strategi kring platsens centrala stråk tillåter att man över tid kan fylla på eller byta ut funktioner och göra provtytor för olika typer av aktiviteter. På så vis kan platsen utvecklas över tid utan att det bärande konceptet går förlorat. Multifunktionalitet var ett nyckelord för att bjuda in olika behov och brukargrupper till vistelse, till exempel den långa gradängen vid fotbollsplanen, som vänder sig åt två håll och förutom sittplats kan fungera som träningsredskap, förvaringsyta, klätterlek, scen och en informell hängyta vid parkouren.

Bild 134. Ur Designmanual för Rågsveds Aktivitetslekplats av Kragh Berglund. Till vänster: Aktivitetslekparken ligger längs en nord-sydgående gångväg, som går genom hela Rågsved. Längs med gångvägen ligger skolor, förskolor, flera lekplatser och mindre platsbildningar. Gångvägen korsar också Rågsveds torg och skapar förbindelse till tunnelbanestationen. Till höger: Plandiagram Belysning. Bild: Kragh Berglund.

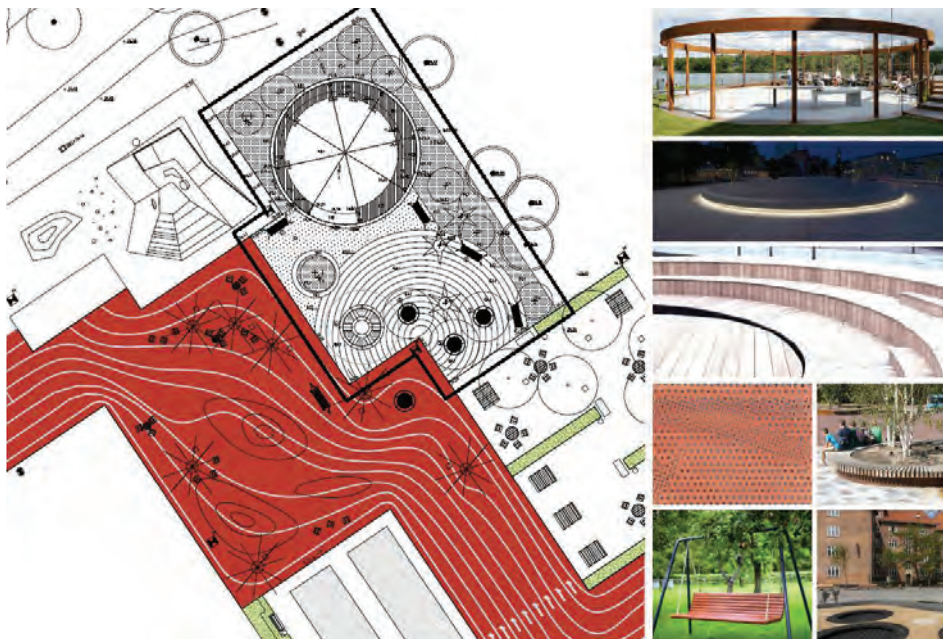

Bild 135. Inspiration till dansbanan. Bild: Kragh Berglund landskapsarkitekter

Fokus på flickors delaktighet och rörelse

Forskningsprojektet Ung livsstil visar att flickor i mindre utsträckning än pojkar deltar i stadens fritidsutbud och att de är mindre fysiskt aktiva än pojkar. Flera studier visar också att flickor med utländsk bakgrund i större utsträckning är inaktiva än de med svensk bakgrund och barn som kommer från hem med sämre ekonomisk standard idrottar och motionerar mindre än de som kommer från hem med god ekonomisk standard. Projektet syftade till att ge bättre förutsättningar för målgruppen att kunna lägga grunden för en fysiskt aktiv livsstil.

Vid planeringen av etapp 3 valde staden därför att aktivt inkludera tjejer, särskilt tonårstjejer som ofta är underrepresenterade inom idrott och föreningsliv. Med hjälp av stadsdelsförvaltningen och ungdomsgården genomfördes särskilda dialoger riktade till denna grupp. Rågsveds IF fick dessutom extra stöd för att engagera tjejer i arbetet och drev projektet ”Tjejerna i Rågsved”, där målet varit att aktivera unga och fysiskt inaktiva flickor med utländsk bakgrund. Genom projektet har deltagarna själva fått delta i planeringen av den kvarvarande ytan intill bollplanen. Dialogerna visade att flickor efterfrågar mer gruppverksamhet med kulturell inriktning.

Tjejernas önskemål togs tillvara och det resulterade bland annat i en dansbana med tak och musikanläggning, studsmattor, hängytor, grillplatser och samlingsytor för familjer. Grillplatser är ovanliga på idrottsplatser, men ansågs här viktiga för att skapa gemenskap. Utformningen av dansbanan togs fram i dialog med unga tjejer i området. När det gäller planeringen av dansbanan ville tjejerna ha ett offstage-tänk, det vill säga att det inte skulle vara en dansbana för publik utan en dansbana där de kan hänga och känna trygghet och avskildhet. Därför placerades dansbanan med ryggen mot gångstråket och växtligheten i norr, så att man dansar inåt parken. I dansbanans rygg anlades en plantering för att skapa en avskärmning mot gångbanan.

Bild 136. Dansbanan med inbyggd musikanläggning i taket. Foto till vänster: Rita Fernandes/Kragh Berglund landskapsarkitekter. Till höger: Tjejerna önskade ett golv med bra glid, och därför valdes Terrazzo. Foto: Yvonne Egnér/Boverket.

Det var första gången idrottsförvaltningen installerade en musikanläggning i utemiljö och det var viktigt att tänka på att det skulle bli rätt ljudnivå och att den placeras tillräckligt långt ifrån bostäder. En ljudanläggning installerades i taket och med hjälp av Bluetooth-teknik kan platsens besökare själva spela sin egen musik via högtalarsystemet. Anläggningen är programmerad så att den inte kan användas under natten.

Tillgänglighet och inkludering

Motorikbanan ligger endast cirka 150 meter från tunnelbanestation Rågsved. Flera gångvägar bjuder in förbipasserande och gör parkens funktioner tillgängliga för alla. Området har förvandlats från en otrygg grusplan till en levande mötesplats året runt, där aktiviteter för olika grupper pågår sida vid sida.

Bild 137. Aktivitetsyta med studsmattor. Foton: Yvonne Egnér/Boverket.

Det samlande stråket har en stor del i att främja social hållbarhet. Stråket och aktiviteterna skapar förutsättningar för möten över både generationer och kulturer, mellan olika grupper och användare. När man vistas på samma plats ökar förståelsen för varandra.

Bild 138. Området med sittgrupper och grillplatser. Foto: Yvonne Egnér/Boverket.

Bild 139. Sittplatser vid den böljande löparbanan. Sittmöblerna är vita likt löparbanornas linjer, för att de ska "poppa upp" mot den röda banan. Foto: Kragh Berglund landskapsarkitekter.

Tillgänglighetsfrågor har varit en viktig parameter och delar av lekplatsen är anpassad för barn med funktionsnedsättning. Arkitekterna utformade bland annat ett tillgängligt klätterberg, Isberget, och såg till att motorikbanan kunde användas av alla, även av personer utan rörlighet i benen.

Bild 140. Isberget är en tillgänglig lekmöbel utformad av Kragh Berglund landskapsarkitekter. Foto: Antonius van Arkel/AIX Arkitekter.

Bild 141. Snittet visar rör genom backe, klätterställning och Isberget. Bild: Kragh Berglund landskapsarkitekter.

Trygghet och samverkan

Ett viktigt mål var att öka tryggheten på platsen. Den centrala placeringen och de många aktiviteterna skulle göra ytan till en mötesplats för olika grupper, vilket i sin tur förväntades bidra till en tryggare miljö. I projektet samverkade man även med skolan intill, för att komplettera deras skolgård med nya ytor utan överlappning.

Bild 142. En mosaiktavla från Mosaikverkstaden i Rågsved, som har satts upp i parken. Mosaikverkstaden arrangeras av Rågsveds Fastighetsägare, i samarbete med Remakebolaget som konstnärlig ledare. Foto: Helen Rydberg/Remakebolaget.

Bild 142. Skulpturgrupp "Jimmys" av konstnären och landskapsarkitekten Monika Gora. Skulpturerna har inneboende ljus och är placerade i utkanten av parken. Dessa var inte en del av projektet utan har placerats här i ett senare skede. Foto: Yvonne Egnér/Boverket.

Finansiering

Idrottsnämnden och fastighetsnämnden fattade i juni 2016 beslut om att godkänna en kostnad på 15 miljoner kronor för anläggande av konstgräs, motorikbana med mera på Rågsveds bollplan, och att 2 miljoner av dessa skulle bekosta ett klätterhinder för personer med rörelse- och synnedläggning, Isberget. Stadsdelsnämnden bidrog med 1 miljoner för motorikbanan och Rågsved tilldelades 0,8 miljoner kronor från Riksidrottsförbundets idrottslyft för delar av projektet.

Den ursprungliga budgeten låg på 7 miljoner kronor, men under arbetets gång blev projektet dyrare än planerat, främst för att dialogprocessen ledde till att fler funktioner skulle byggas.

Drift och underhåll

Idrottsförvaltningen ansvarar för drift och underhåll i samarbete med stadsdelen. Vissa specialbyggda funktioner, som grillplatser och studsmattor, har krävt särskild uppmärksamhet och underhåll. Konstgräset byts ut med 7–10 års mellanrum, och vissa ytor har redan renoverats på grund av slitage.

Arkitekten ville skapa ett hållbart koncept som kan fungera över tid. Platsen har därför planerats och byggts för att kunna förändras över tid, så om det uppstår nya önskemål och behov är det möjligt att byta ut eller "plugga in" fler aktiviteter mot stråket.

Bild 143. Den långa sittgradängen är utformad för en flexibel användning. Den fungerar som läktare till fotbollsplanen, som en sittplats där man kan sitta på olika sätt, den kan användas för träning eller som en del av parkourbanan. Den innehåller också förvaringsmöjligheter där verksamheter kan förvara utrustning. Foto: Yvonne Egnér/Boverket.

LÄRANDE ERFARENHETER

Motorikbanan har sedan den färdigställdes varit en viktig del av området och platsen har blivit mycket populär hos både barn, ungdomar och familjer.

Skolor i området använder platsen både vid raster och för undervisning, men också för fritidsverksamhet efter skolan. Även vuxna boende i området uppskattar att platsen rustats upp och kommer till användning.

Grillplatsen och boulebannorna används av både yngre och äldre generationer, och av både kvinnor och män. Grillplatsen ses som en av de stora framgångsfaktorerna, där hela familjen kan samlas. Att olika aktiviteter för olika målgrupper ligger sida vid sida gör det till en destination där man kan uppehålla sig längre och det skapar värden för fler.

”Varje gång jag varit där har det varit så himla mycket människor och olika brukargrupper. Det känns som att de intentioner vi hade, om att skapa en mötesplats för alla åldrar och brukare, det har verkligen fungerat här. Så det är alltid väldigt kul att komma dit. På sommarhalvåret ser man att hela familjer kommer dit och det är verkligen tydligt att det blivit som ett vardagsrum ute, där familjen kan hänga och barnen kan leka” säger ansvarig landskapsarkitekt.

Dansbanan har dock periodvis tagits över av män i övre tonåren, vilket kan ha påverkat upplevelsen av trygghet för tjejerna. Att dansgolvet har försetts med ett tak kan vara en anledning till att andra grupper vill hänga där. Försök görs för att få bukt med detta genom att engagerade föreningar och danslärare skapar aktiviteter, för att locka fler tjejer till platsen.

Kostnaden för projektet steg under projektets genomförande, men i övrigt har dialogmetoden och utvärderingen varit särskilt lyckad. Framför allt är projektgruppen nöjd med att målgrupper som annars inte är aktiva inom idrott prioriterades. Erfarenheter från liknande projekt i exempelvis Vårby och Huddinge har också varit värdefulla.

Projektet är publicerat på Landezine och i boken Landskap NU.

Vasaparkens Yogapaviljong, Stockholm

Yogapaviljongen är ett exempel på hur man genom ett tätt samarbete mellan beställare, landskapsarkitekt och hantverkare till en begränsad kostnad lyckats skapa en plats som upplevs lugn och kontemplativ, i en mycket välbesökt och bullerutsatt park. Projektet präglas av unik gestaltning med omsorg om varje detalj och med fokus på både funktion, trygghet och tillgänglighet.

Bild 144. Yogapaviljongen. Foto: Thomas Zaar.

Bild 145. Lokaliseringskarta. Bild: Boverket.

Kommun:

Stockholm stad

Anläggning:

Yogapaviljong

Byggnadstyp:

Nybyggnad

Byggnadsår:

2021

Bruttoarea:

50 kvadrat öppen area

Kostnad:

ca 3 miljoner

Arkitekt/landskapsarkitekt:

Nyréns Arkitektkontor

Varför är det här exemplet intressant?

- Har lyckats skapa en plats som upplevs lugn och kontemplativ, i en välbesökt och bullerutsatt park.
- En liten effektiv projektgrupp med beställare, landskapsarkitekt och snickare gjorde att unika och funktionella lösningar kunde tas fram, samtidigt som det kunde genomföras med en kort tidplan och en begränsad budget.
- Snurrbara skärmar av träspjälkor gör att besökaren själv kan anpassa hur öppen eller avskild platsen ska vara.
- En väl genomtänkt placering och omsorgsfull gestaltning, ner i minsta detalj.
- En enkel konstruktion i trä med inspiration av både japansk och svensk träbyggnadstradition, och från det tidiga 1900-talets paviljonger.

//Boverket

BAKGRUND

En öppen mötesplats för lugnare träningsformer

Idén till en yogapaviljong har sitt ursprung i ett medborgarförslag som stadsdelsförvaltningen tog emot 2017. Förslagsställaren beskrev att det saknades en avskild plats för lugnare träningsformer, som yoga, i Vasaparken i centrala Stockholm.

Vasaparken anlades omkring förra sekelskiftet med syfte att ge stadens invånare en plats för stärkande idrott, lek och promenader och hälsotemat har sedan länge varit centralt på platsen. Vasaparken utgör också en av flera värdekärnor inom riksintresse för kulturmiljövård, Stockholms innerstad.

I Norrmalms parkplan från 2015 anges bland annat att parkerna ska utgöra betydelsefulla mötesplatser för olika slags aktiviteter och rekreation, för att främja folkhälsan samt att platser för fysisk aktivitet ska utvecklas. För Vasaparken anges att eventuella tillägg av mindre aktivitetsytor bör lokaliseras till parkens västra del.

Förslaget bygger alltså vidare på temat om hälsa och välbefinnande, och lokaliseringen i parken är i enlighet med parkplanen. Medborgarförslaget ledde till att stadsdelsförvaltningen tog fram en verksamhetsplan där det beskrevs att en utredning och ett program för uppförande av en yogapaviljong skulle tas fram.

PROCESS OCH PLANERING

Planeringen kring att uppföra en yogapaviljong har hanterats av Norrmalms stadsdelsförvaltning, som också ansökte om bygglov. Inom ramen för exploateringskontorets ramavtal för landskapsarkitektur erbjöds arkitektkontoret uppdraget att utforma yogapaviljongen. Kontorets goda renommé vad gäller kulturmiljöhänsyn, var en viktig aspekt för stadsdelsförvaltningen i utnämningen av arkitekt till detta projekt i den historiska Vasaparken.

Uppdraget var att i en trädombiven grässlånt mot Odengatan i parkens västra del utforma en rund yogapaviljong. Paviljongen skulle vara öppen och tillgänglig för alla och inbjuda till utövning av yoga och kontemplation, mitt i innerstadens brus.

Parken omfattas av en detaljplan som vann laga kraft 2006 som anger parkändamål på aktuell plats. I arkitektens inledande analys kom uppdragsbeskrivningens placering att omvärderas. Grässlånter i skugga är en brist i Vasaparken vilket innebar att denna föreslogs bevaras.

Lokaliseringen av paviljongen flyttades i stället västerut, sidoordnad grässlånten, till en klippkant i parkens nordvästra hörn. Denna plats gav paviljongen en upplyft placering över parken, i kvällssol med utsikt mot staden, och centralt men samtidigt med en känsla av avskildhet och reflektion. Samtidigt utnyttjas en plats som tidigare uppfattats som avsidat, dåligt upplyst och utan tydlig användning. En bidragande effekt blev att paviljongen annonseras och signalerar sin närvaro både utåt mot S:t Eriksplan och inåt, mot det inre parkrummet.

Bild 146. Platsen för yogapaviljongen. Sett inifrån parken och i annan vinkel syns höjdskillnaden på 6 meter. Foton: Tobias Phersson och Johanna Jarméus/Nyréns.

Stadsbyggnadskontoret tyckte inledningsvis att paviljongen var för stor, men med hänvisning till byggnadens behov för gruppövningar, utformning och konstruktion med hög genomsiktlighet, samt dess sidoordnade placering, bedömdes ändå åtgärden inrymmas inom parkändamål. Bygglov beviljades i juli 2020 och i den samlade bedömningen anges också att förslaget är i linje med Norrmalms parkplans önskemål att tillskapa rofyllda platser i en intensiv stadsmiljö.

Bild 147. Yogapaviljongen skjuter ut över bergsklippan. Foto: Thomas Zaar.

Komprimerad, effektiv projektgrupp

För att kunna hålla den korta tidplanen och den begränsade budgeten beslutades att landskapsarkitekten och ljusdesignern, tillsammans med beställaren och en snickare skulle samarbeta i en kondenserad projektgrupp. En byggnadskonstruktör togs också in för att säkerställa hållbarhet och stabilitet. Projektgruppen presenterade uppdraget i ett gestaltungsprogram som godkändes av stadsdelsnämnden i maj 2020, Programhandling 2.0. Yogapaviljong – Vasaparken.

Stadsdelsförvaltningens syfte med att koppla samman landskapsarkitekter och belysningsdesigners med snickare redan från den första skissen, var också för att säkra byggarbetet och intressanta infallsvinklar under hela designprocessen.

GESTALTNING OCH UTFORMNING

I uppdragsbeskrivningen var tanken en rund paviljong, med hänvisning till lusthustraditionen, men för att uppfylla behoven hos ett meditativt rum och för att kunna få in fler yogamattor för gruppövningar kunde arkitektkontoret övertyga om den rektangulära formen med inspiration från japanska tehus. Landskapsarkitekterna föreslog också ett golv i två nivåer, där den lägre nivån inramar den övre och skapar ett steg som understryker inträdet i detta meditationsrum. Samtidigt skapas också fri sikt över paviljongens fallskydd.

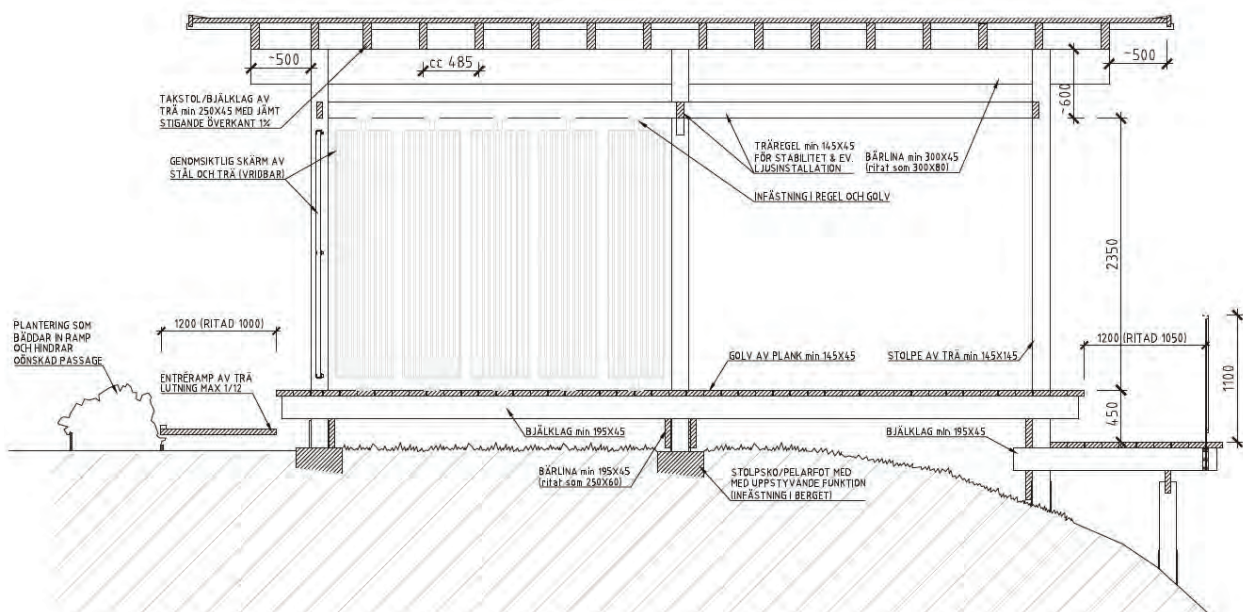

Bild 148. Sektion tagen mitt i paviljongen. Bild: Nyréns

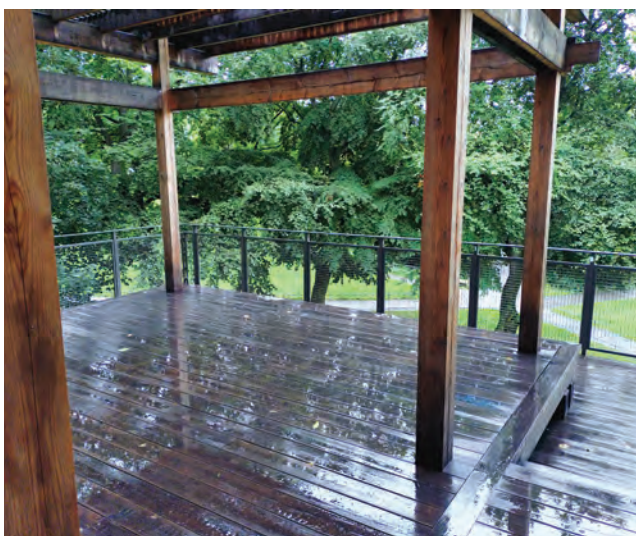

Bild 149. Nivåer i paviljongen. Golvet lades i två nivåer, där den lägre nivån ramar in den övre och understryker inträdet i meditationsrummet. Byggnadens form och de två nivåerna ger en tydlig riktning mot en gemensam utsikt. Foton: Yvonne Egnér/Boverket.

Trästommen är en enkel konstruktion med traditionell knutningsteknik och plugg för att undvika metallbeslag och har inspirerats av både japansk och svensk träbyggnadstradition, samt från tidiga 1900-talets paviljonger. Snickaren stod för den tekniska lösningen. De snurrbara skärmarna av träspjälor skapar en inramning som genom sin ställbarhet bidrar till transparens och bidrog till trygghetskänsla, men också ett visst mått av lekfull flirt med omgivningen. Här kan besökaren själv anpassa hur öppen eller avskild platsen ska vara.

Bild 150. Skuggspel. När dagsljuset silar in genom takets och svängdörrarnas ribbor bildas ett vackert skuggspel inne i paviljongen. Foto: Thomas Zaar.

Bild 151. Avskärmning. Skärmarna skapar avskärmning utan att hindra transparens och insyn. De är fästa på en axel och kan på så vis roteras till mer eller mindre avskärmning. Foton: Yvonne Egnér/Boverket.

Utformning och gestaltning säkerställdes genom att projekterings- och byggmöten hölls löpande under processens gång. Hela projektteamet var med från början till slut, vilket gjorde processen smidig och säkerställde en gemensamt överenskommen vision – och dess överlevnad till färdigställande.

Tillgänglighet är utmanande i en bergspark, men tillgänglighet och trygghet var viktiga frågor i projektet, och paviljongen är försedd med en ramp, en parksoffa med rygg- och armstöd och belysning längs vägen som leder dit.

Funktionen av ett väderskyddande tak utreddes, men för att undvika risken att paviljongen skulle komma att utnyttjas som övernattningsplats och därmed inte kunna erbjuda den efterfrågade funktionen valdes att bygga den med ett öppet spjältak. Erfarenheten har visat att platsen ändå besöks som vistelseyta och för yoga/meditation under sommarhalvåret – även om det regnar.

Bild 152. Rampen in till paviljongen. Foton: Yvonne Egnér/Boverket.

BYGGSCHEDE

Stadsdelsförvaltningen använde sin ramavtalsentreprenör, som i sin tur anlidade snickaren, som även varit med i gestaltningsarbetet. Materialanvändning och tidigare erfarenheter var viktiga kriterier, och här valde man att använda snickeriets egenproducerade träprodukt, linoljeimpregnerad furu.

Projektet hade en byggnadsbudget på 1,5 miljoner, men kostnaden blev närmare det dubbla. Det bedöms av stadsdelsförvaltningen ändå inte vara dyrt för en sådan anläggning, och det material som användes. Kostnadsaspekten var väl känd för hela projektgruppen från start och hjälpte projektgruppen att prioritera. Kompletterande arbeten i närmiljön har gjorts i efterhand, på stadsdelens initiativ med tillkommande medel, för att till exempel skapa en slingrande stig från Odengatan uppför berget till platsen.

ANLÄGGNINGENS ROLL I SAMHÄLLET

Yogapaviljongen har förändrat upplevelsen av detta hörn av Vasaparken. Platsen upplevs idag som tryggare än innan paviljongen uppfördes. På kvällen skapar paviljongens belysning ett fint ljus och platsen har blivit en mötesplats för fler än de som tidigare nyttjade parkbänkarna.

Bild 153. Takets och svängdörrarnas ribbor. Foto: Thomas Zaar

Stadsdelsförvaltningen tycker det är glädjande att se hur platsen används av olika grupper och att paviljongen även har inspirerat andra projekt, både i Sverige och internationellt. Vasaparken präglas annars mycket av bollplanen och den målgrupp som nyttjar den. Yogapaviljongen ger en bredare målgrupp möjlighet till aktivitet i parken.

Yogapaviljongen nominerades till Årets Stockholmsbyggnad 2022 och kom på en hedrande andraplats. Juryns kommentar:

”Ett nytt bidrag i parken i form av en installation och ett rum som erbjuder både rörelse, ro och eftertanke. Paviljongen är byggd helt i trä, spännande placerad på en kulle i Vasaparken och den sträcker ut sig över en kant. När mörkret infaller bjuder den perforerade fasaden på ett skimrande ljusspel, som en lykta i parken.”

År 2022 nominerades paviljongen till Sveriges Arkitekters pris för bästa landskapsarkitektur, Landmärket.

Bild 154. Kvällsaktivitet. Yogamattorna är utrullade inför kvällens pass. Foto: Thomas Wingstedt/Nyréns

Bild 155. På kvällen lysas Yogapaviljongen upp av ett mjukt ljus från dolda armaturer. Foto: Thomas Wingstedt/Nyréns

LÄRANDE ERFARENHETER

Både beställare och arkitekt är särskilt nöjda med helheten, det vill säga placering, utformning och att paviljongen nu är integrerad i parken. Den lilla stigen uppför klippan blev också en fin förlängning av paviljongen. Utformning av räcket så att man ser ut i parken blev väldigt bra.

Det är oerhört värdefullt att arbeta tillsammans i projektteam från början till slut, och att vara på plats och diskutera lösningar gemensamt.

Belysningskonsulten kom in lite för sent, vilket gjorde att eldragningarna inte kunde döljas som önskat. Det har varit roligt att se hur platsen används av olika grupper och att den inspirerat andra, även utomlands.

**Yogaparkens
yogapaviljong**
KONSTRUKTION: PÅSSON & LINDEN SVERIG AB

Projektgruppen har utvecklat en träkonstruktion med en
konceptuell inriktning för lugn och avkoppling.
Paviljongen kan även användas som öppet och
utomhus rum.

För att få tillgång till
Paviljongen ska man gå till östra sidan och ta
ett par steg upp till den östra sidan.
Paviljongen är öppen för alla.
Paviljongen är ett tillgängligt rum för alla.

Arkitektbyrå:
Påsson & Linden AB
Påsson & Linden AB
Påsson & Linden AB
Påsson & Linden AB

Yogapaviljongen, Stockholm. Foto: Thomas Wingstedt.

Örebro Skatepark – en fartfylld mötesplats

Skateboardåkning är en spontanidrott som är generationsöverskridande och uppmuntrar till kreativitet. Det handlar om att åka häftigt, konstnärligt och personligt. Sedan skateparker började byggas i betong i stället för trä, har flera parker öppnats i landet och skateboard har gått från att vara en subkultur till växande spontanidrott. Skateboard är sedan 2021 en OS-gren. Skateparken i Örebro invigdes 2015.

Bild 156. Översiktsbild av skateparken. Foto: Örebro Skateboard.

Bild 157. Lokaliseringskarta. Bild: Boverket.

Kommun:

Örebro

Anläggning:

Skatepark

Byggnadsår:

Färdigställt 2015

Area:

Parken är 3500 kvm. Åkytan är på 2500 kvm

Kostnad:

ca 20 miljoner, inklusive servicebyggnad

Arkitekt:

Janne Saario Landscape Architecture

Konstnärer:

Carina Zunino och Lena Ignestam,
Zunino Ignestam Studio

Varför är det här exemplet intressant?

- En central mötesplats som lockar olika människor i olika åldrar från hela staden.
- Skateparken är bemannad under vissa tider. Utrustning finns att låna och det går att få tips.
- Föreningen och dess medlemmar har varit delaktiga i hela processen från planering, gestaltning, byggande till underhåll och på så vis kommit med värdefull input kring vad som krävs för en bra åkupplevelse.
- Konsten är en integrerad del i åkupplevelsen.

//Boverket

BAKGRUND

Örebros skatepark en välbesökt anläggning för både unga och äldre. Parken är ett fint resultat av en lång process som startade med en idé från föreningen Örebro Skateboard 2004, via en förstudie finansierad av föreningen, regionen, företag och kommun, till att den slutligen stod klar 2015. I förstudien togs tio gemensamma ledord fram som en målbild om vilken typ av skateboardpark man ville skapa.

Tio ledord om skateboardparken:

- Den **estetiska** Skateboardparken – ska vara en visuell upplevelse att vistas i och omkring parkområdet, där inslag av skulpturer, mosaiker och färger skapar en inspirerande miljö. Dessa inslag görs på ett sådant sätt att de samtidigt kan vara åktytor.
- Skateboardparken som **landmärke** – ska kunna mäta sig som ett landmärke för staden, regionen i likhet med Slottet, Svampen eller Gustavsvik.
- Den **integrerade** Skateboardparken – vara en naturlig del av närområdet och smälta samman med den kringliggande parkmiljön. Den skall även på ett naturligt sätt samverka med närliggande verksamheter som skolor, förskola, kyrkogård, företag etcetera
- Den **Örebro-representativa** Skateboardparken – ska representera åkarna i Örebro med fortsatt inflytande över design, konstruktion och byggande.
- Den **anpassningsbara** Skateboardparken – ska kunna användas för tävlingar och event för skateboard, men även för musik eller andra ungdomsrelaterade aktiviteter.
- **Klubbstuga/Kiosk/WC** ska finnas – för att vistelse i eller kring Skateboardparken skall vara trevligt för alla samt att man under verksamhet på ett tydligt sätt kan visa var man kan vända sig med frågor eller annat.
- **Kul/rolig/flowinspirerande** Skateboardpark – skall vara trevligt för alla samt att man under verksamhet på ett tydligt sätt kan visa var man kan vända sig med frågor eller annat.
- **Utvecklingsbar** från nybörjare till proffs – att allt skall vara åkbart, att man skall kunna kombinera sitt åkande på ett naturligt sätt samt att det skall vara utmanande.
- **Bredden, alla element, Street- plaza- bowl- park** – alla typer av åkning skall vara möjlig i olika delar av parken men med streetåkning som det centrala inslaget utifrån Örebro skateboardåkarens önskemål.
- **Parken med möjligheter för utveckling.** (DIY – Do It Yourself) – utvecklingsmöjligheter måste finnas för nu och för framtiden. Rörliga/flyttbara föremål (exempelvis bänkar). Att möjlighet finns för att utveckla åktytor och ramper (hinder) över tid för att få en levande Skateboardpark för framtiden och vara attraktiv för åkare i framtiden.

Stadsbyggnadskontoret på Örebro kommun var projektledare och det inrättades både referensgrupper, arbetsgrupper samt styrgrupp. Föreningen var delaktig under planerings- och byggprocessen och hade en person anställd på halvtid som ingick i projektgruppen. Att utövarna var med i processen utgjorde en tydlig framgångsfaktor.

Åkarnas erfarenheter av andra anläggningar runt om i Sverige, och även Europa, samt inspiration från olika skatecommunities var värdefull. De kunde också föra fram skateidrottens behov – och att lyfta vikten av rätt utformning och material så att åkförutsättningarna blev så bra som möjligt.

Placering av skateparken

Önskemålet från föreningen var framför allt att skateparken inte skulle placeras i ett särskilt bostadsområde, utan att det skulle vara en central plats dit ungdomarna kan ta sig enkelt. Det var viktigt för att det skulle bli ”hela stadens skatepark” där olika typer av människor kan mötas. Det fanns en dialog med stadsbyggnadskontoret om vilken plats som skulle vara lämplig för skateparken. I Drottningparken, som valet till slut föll på, fanns tidigare en asfalterad tennisplan och fotbollsplan, och föreningen hade haft en del ramper och verksamhet där redan under åren 1996–1998.

Marken där skateparken finns är planlagd som parkmark, allmän plats. Det finns också bestämmelser i detaljplanen som reglerar att fälla träd kräver marklov samt att de träd som tas ned ska ersättas.

GESTALTNING OCH UTFORMNING

Inför upphandling av arkitekt lyfte föreningen krav på att det skulle vara en estetiskt tilltalande park och påtalade att det var viktigt att få med olika element och hinder i parken. För skate är formen med dess ytor, lutningar och kurvor väsentligt för att få till ett flöde och tempoväxlingar i åkningen. Därför ställdes även krav på att entreprenören skulle anlita underentreprenör med skateboardkompetens för att säkra upp att till exempel gjutningen blev korrekt. Föreningen önskade även att underentreprenören skulle anställa lokala åkare som en arbetsmarknadsåtgärd. På så vis knöts kompetensutveckling till föreningen, samtidigt som man fick en hög grad av lokalt inflytande och förankring i byggnationen. Att bygga en skatepark kräver många års erfarenhet och unik kompetens inom betong.

Parken är designad av landskapsarkitekten, som också är ett före detta skateproffs. När parken byggdes var han ansedd som Europas bästa skateparkdesigner. Han har ett lekfullt tillvägagångssätt med skissdialoger och workshops. Detta var också något som kom till uttryck när Örebro kommun bjöd in föreningens medlemmar till modellbygge med lera och piprensare.

Parkens yttre form anpassades efter de befintliga träden på platsen. I mitten av åkytan är det ett stort bowl-utrymme (gropen man åker ner i), vilket är ganska unikt. Runt omkring löper det som kallas street-delen. Det gör att flera kan åka samtidigt utan att störa varandra eller riskera att kollidera. Det finns också flera olika hinder att hoppa, glida och åka över. Lika så finns det ställen där åkarna kan pausa och titta på när andra åker.

Gestaltningen har skett i samskapande mellan främst föreningen (medlemmar och aktiva åkare) och landskapsarkitekten men även med konstnärerna och entreprenören. Idén med färgad betong kom först, sedan idén om en vulkan med lava som flödar ner i bowlen i olika nyanser av gult, orange och rött. Huvudentrén till parken markeras med en slingrande silvrig portal. Konstnärerna beskriver sina verk enligt följande:

Bild 158. Konstverket Silver lining består av portalen, vulkanen och dess lava. Foto överst: Mirja Rane-sköld/Boverket. Foto underst: Örebro Skateboard.

“The Silver lining consists of three parts: the portal, the volcano and the lava. In all these coherent works our aim is to impart a visual experience to the park and its users, an experience that mirrors the human need to challenge the terrestrial, gravity and the limitations of the body in order to feel the sublime, experience the supernatural and to come a little closer to the sky.”⁹

EN SOCIAL MÖTESPLATS

Föreningen bemannar parken från första maj till sista september mellan klockan 14–20 på vardagar och mellan 11–20 på helger. Under skollov utökas bemanningen och öppettiderna på vardagarna också. Före maj och efter september är det bara öppet på helgerna samt under skollov om vädret tillåter. Just att parken är bemannad och har varit det sedan den invigdes, har hjälpt till att skapa trygghet och att sätta en viss kultur på platsen.

⁹ [The Silver Lining \(2015\) — Zunino Igestam Studio](#), hämtad 2026-02-03

Bild 159. Konstverk.
På avlagda brädor skapas konstverk. I bakgrunden syns café och toaletter.
Foto: Mirja Ranesköld/
Boverket.

Föreningen driver ett litet café, lånar ut utrustning och erbjuder skateskola som säsonsaktivitet. Vid uppstarten varje vårsäsong ordnar föreningen en familjefest med konstnärlig workshop. Avlagda brädor förvandlas då till konstverk som fäst upp som tavlor på staket vid den sociala ytan utanför banan.

Parken har blivit en social mötesplats för många, och ligger intill frekventa gång- och cykelstråk. Busshållplats ligger också nära. Till kaféet i parken kommer de som jobbar i närheten, och gymnasieelever på skolan intill kan också komma på raster för att åka eller hänga och umgås. I parken har även idrottslektioner bedrivits med föreningens personal som instruktörer.

Bild 160. Åkytor.
Stora åkytor och många olika typer av hinder gör att många kan åka samtidigt.
Foto: Örebro Skateboard.

Bild 161. Återanvändning av material . Kreativ och konstnärlig återanvändning av brädorna när de inte längre är åkbara. Foton: Mirja Ranesköld/Boverket.

Det finns kontorsfastigheter vars fönster vetter ut över skateboardområdet vilket är bra ur trygghetssynpunkt, då det bidrar till att skapa uppsikt över platsen. I parken finns också kamerabevakning.

En plats för alla

Parken är öppen för allmänheten utan några egentliga begränsningar. I och med att det är allmän plats kan föreningen inte sätta några regler för användandet, utan bara rekommendationer. Anläggningen är i klass med en träningsanläggning för OS-grenen skateboard, men det finns också möjlighet att göra annat som att åka sparkcykel eller rullskridskor. I de djupa delarna av bowlen är det fyra meter ner till botten. Därför satte kommunen rekommenderad åldersgräns från 8 år. Anläggningen är bland Sveriges största men framför allt en av de bästa enligt föreningen själva. Här finns både streetytor samt bowls i olika storlekar och för alla nivåer.

UNDERHÅLL AV SKATEPARKEN

Genom ett avtal med teknik- och serviceförvaltningen städar föreningen i området och sköter underhållet. Kommunen bidrar även med feriepraktikanter och föreningen har cirka 20–30 olika arbetsmarknadsåtgärder aktiva i verksamheten under ett år. Det är positivt ur flera aspekter, men det är också viktigt att förstå att det kräver tid för handledning för att det ska vara till nytta och ge en lärande och positiv upplevelse för individen. Det kan till viss del vara utmanande att hålla undan vatten och skräp som samlas på åkytor och ner i de olika bowlsen. Sopning sker regelbundet och när det är mycket som blåser ner, får lövblåsen användas. Trots bra gjutning spricker betongen lite i skarvarna vilket kräver lagning, något som föreningen gör regelbundet. Betongen impregneras även två gånger per år för att förhindra vittring.

LÄRANDE ERFARENHETER

En framgångsfaktor har varit samarbetet mellan föreningen Örebro Skateboard, dess åkare och kommunen. Att uppföra en skateboardanläggning är väldigt specifikt och det är viktigt att de som har kunskap om sporten involveras genom hela projektet. Små detaljer kan spela stor roll. Kommunen var därför också väldigt mån om att kunna handla upp en landskapsarkitekt som dessutom var skateboardåkare och hade erfarenhet av att gestalta flera anläggningar tidigare.

Föreningens värdskaftsfunktioner på platsen, som är sprunget ur den gemensamma målbilden och ledorden, utgör en kärnfunktion för att skapa en välkomnande atmosfär, trivsel och trygghet på platsen. De upprättade avtal som finns mellan föreningen Örebro Skateboard och kommunens förvaltningar skapar en långsiktighet och förtroende för att verksamheten kan fortsätta men också utvecklas.

Kristinebergs IP, Stockholm. Foto: Johan Eldrot för Ahrbom & Partner

Anläggningar utifrån ett särskilt tema

Exemplen i den här sista delen är inte beskrivna från idé till färdig byggnad utan visar anläggningar utifrån ett särskilt tema. Det handlar om trygghet och återbruk, träbyggnadsstrategi, dagsljus i återbrukad byggnad, medborgarinitiativ och rörelserikedom, hantering av skyfall, rumssamband och sociala ytor, miljötänk och jämställdhet, fokus simkunnighet, strategi att renovera simhallar, varsamt renoverad simhall samt takkonstruktion och hänsyn till kulturmiljö.

**Anläggningar utifrån
ett särskilt tema**

Trygghet och återbruk i Emaushallen, Västerås

Emaushallen är en nybyggd idrottshall placerad intill Emausskolan. Traditionella omklädningsrum har ersatts av könsneutrala omklädningshubbar med duschar. Det har ökat elevernas känsla av trygghet samtidigt som närvaron på idrotten har ökat och fler väljer att duscha efter träning. Vid byggnationen har delvis återbrukat material använts. Fasadens gestaltning, med en pulskurva som löper runt byggnaden, är tänkt att illustrera att det förekommer rörelseaktivitet i byggnaden.

Bild 162. Entré. En av entréerna till Emaushallen. Foto: Mirja Ranesköld/Boverket.

Bild 163. Lokaliseringskarta. Bild: Boverket.

Kommun:

Västerås

Anläggning:

Idrottshall

Byggnadsår:

Färdigställt 2024

Byggnad:

2200 m², Idrottshall 40x20 m och rörelserum 93 m² med speglar

Kostnad:

81,7 miljoner

Arkitekt:

Archus Arkitektur

BAKGRUND

Emausskolan från 50-talet har nyligen byggts ut och har nu plats för 725 elever med fyra parallella klasser för varje årskurs F-6. Emaushallen är en fullstor idrottshall och byggdes för att matcha skolans behov av idrott, men även för att erbjuda föreningslivet möjligheter att hyra lokalen. Västerås bollklubb har sitt kansli och sina träningar förlagda här och på fotbollsplanerna på fastigheten intill. Det fanns vissa utmaningar med att hitta rätt placering och volym för den nya idrottshallen, eftersom fastigheten hade en relativt kraftig lutning och den avsedda ytan var begränsad i storlek. Dessutom hade markföreningar hittats som var tvungna att saneras. Hallen invigdes hösten 2024.

TRYGGA OMKLÄDNINGSHUBBAR

I det ursprungliga förslaget till idrottshallen hade arkitekten ritat in åtta traditionella omklädningsrum. Erfarenheter visar dock att många elever känner sig otrygga i större gemensamma omklädningsrum och duschutrymmen, bland annat på grund av risken att bli filmad eller fotograferad. Den som egentligen vill duscha efter idrotten avstår därför ofta, eftersom hen inte vill vara den enda som duschar och därmed känna sig extra utsatt.

Bild 164. Entré till omklädningshubb. Glasdörrar in till omklädningshubben ger ett luftigt intryck och möjlighet till uppsikt. Foto: Yvonne Egnér/Boverket.

Med utgångspunkt i denna problematik, och ett önskemål från barn- och ungdomsförvaltningen som lyft att omklädningsrum ofta hamnar högt på otrygghetsskalan, valdes en annan lösning med två så kallade omklädningshubbar. En hubb är ett stort rum med låsbara individuella omklädningsbåsar med dusch. Konsekvensen av denna lösning blev att fler duschar behövde installeras, men trygghetsvinsten för eleverna blev stor. Närvaron har också ökat på idrotten och eleverna duschar nu efter idrotten.

Genom att göra könsneutrala låsbara båsar för alla, i stället för att erbjuda ett par och sedan ha vanliga omklädningsrum för pojkar och flickor, uppskattar kommunen att de kunde spara in 400–500 kvadratmeter byggyta vilket var ytterligare en positiv konsekvens.

Varje elev får ett eget omklädningsutrymme med låsbar dörr och egen dusch. Dörrarna går hela vägen upp till tak och golv och det finns luftdon över dörren som är utformade så att ingen kan ta bilder eller filma.

Efter omklädning i båset, tar eleverna med sig sina saker till ett låsbart skåp i korridoren, och går därifrån in i idrottshallen. Idrottshallen har möjlighet att ha flera idrottslektioner samtidigt. För att det inte ska krocka i omklädningsbåsen har schemat förlagts med viss förskjutning för klasserna.

Bild 165. Omklädningsbås.

Till vänster: En omklädningshubb är ett rum med en klassuppsättning omklädningsbås med dusch. På bänkarna kan eleverna sitta och vänta på sina kompisar. Till höger: Plats för individuell omklädning och dusch.

Foto: Mirja Ranesköld/
Boverket.

BYGGNADENS GESTALTNING

För byggnadens gestaltning fanns inga egentliga strategiska dokument att luta sig mot. Däremot var kommunens dåvarande stadsarkitekt engagerad i byggnadens utformning. Bland annat diskuterades hur träfasadens gestaltning kunde lyftas. Idén kom då om att låta fasaden spegla den pulshöjande verksamhet som ska vara i lokalen genom just en pulskurva som följer runt byggnaden.

Trygghetsaspekter la grunden för planlösning och utformning

En viktig utgångspunkt i utformningen, utöver funktionskraven, var också att byggnaden skulle upplevas trygg och ljus. Därför har korridorer lagts utmed fasaderna med stora fönster för dagsljusinsläpp. Entrén till idrottshallen sker från två sidor, både från skolgården och från gång- och cykelbanan där också fotbollsplanerna ligger. Bredden i korridorerna är väl tilltagen för att enkelt kunna mötas och för att uppmuntra till spontan rörelse. Ljuset från de båda entréerna når långt in i byggnaden.

Bild 166. Pulskurvan. Pulskurvan på fasaden vandrar runt byggnaden Entrén sedd från gång- och cykelbanan. Under taket finns sittplatser. Foton: Mirja Ranesköld/Boverket.

Bild 167. Dagsljusinsläpp. Stort dagsljusinsläpp från de glasade entréerna och rymlig korridor. Ingången till de två omklädningshubbarna ligger på höger sida. Foto: Mirja Ranesköld/Boverket.

Vid entrén från skolgården har också idrottsläraren sitt arbetsrum med fönster som vetter både ut mot gården och in till entréhallen. Det gör att idrottsläraren redan innan lektionen börjar kan träffa eleverna samt fånga upp olika sinnesstämningar och skapa en trygg miljö.

Bild 168. Långa fönsterband. Långa fönsterband i fasad ger ljus korridor inne. Foto: Mirja Ranesköld/Boverket.

Bild 169. Vägghfasta bänkar och förvaringsskåp. Foto: Mirja Ranesköld/Boverket.

Bild 170. Uppsikt och skogräns. Bra överblick från idrottslärarens arbetsrum ut i entréhallen. Den tvärställda bänken markerar skogräns. Foton: Mirja Ranesköld/Boverket.

ÅTERBRUK AV MATERIAL

I projektet har återbruk och cirkulärt byggande varit en medveten del. Toalettstolar, handfat och ribbstolar (rörelserummet) har återanvänts från annan byggnad. Även återbrukade akustikskivor för tak har använts som ljudabsorbenter bakom panelen inne i idrottshallen. Exteriört så är den upp till två meter höga sockeln runt hela idrottshallen av återbrukat tegel (halvstenar, så ingen bärande konstruktion), där även tegelstenar med graffiti ingår. Det ger extra liv och dimension i fasadens uttryck.

Bild 171. Återbrukad tegelfasad. En nedplockad graffitivägg från en annan plats ger liv åt fasaden på Emaushallen. Foto: Yvonne Egnér/Boverket.

LÄRANDE ERFARENHETER

Både elever och idrottslärare är nöjda med hur omklädningsbåsen fungerar. Det är fler elever som är med på idrotten och fler byter om till idrottskläder samt duschar. Idrottshallen tillämpar en skogräns för ytterskor. Så här i efterhand hade man även önskat en större plats innanför entrén för att ta av och på skorna – det kan bli trångt när en hel klass kommer samtidigt.

I projektet har man använt sig av en totalentreprenad i samverkan/partnering som har fungerat väl. Det gav bland annat korta beslutsvägar och möjlighet att smidigt diskutera fram lösningar tillsammans när problem uppstår.

Emaushallen, Västerås. Foto: Mirja Ranesköld.

Traditionsenligt trä i konstruktion och gestaltning - Grevhagsskolans idrottshall, Eksjö

Grevhagsskolans idrottshall invigdes i maj 2023. Idrottshallen är byggd med trä i både stomme, fasad och interiör, vilket är i linje med kommunens träbyggnadsstrategi. År 2024 vann idrottshallen Rödfärgspriset.

Bild 172. Entré till idrottshallen. Med pergolan upplevs byggnadshöjden lägre, samtidigt som den ger skugga.
Foto: Hans Lindgren/Boverket.

Bild 173. Lokaliseringskarta. Bild: Boverket.

Kommun:

Eksjö

Anläggning:

Idrottshall

Byggnadsår:

Färdigställt 2023

Byggnad:

Cirka 3000 m² BTA, planmått 20x40 m

Kostnad:

Cirka 47 miljoner

Arkitekt:

White Arkitekter

BAKGRUND

Grevhagsskolans idrottshall byggdes som ett komplement till den befintliga skolan. Byggnaden innehåller även fritidslokaler, omklädningsrum, kafé, lärarrum, förråd och fem klassrum.

Idrottshallen kombinerar hållbarhet och tradition och främjar såväl skolverksamheten som det lokala föreningslivet. Byggnaden har byggts med trä i både stomme, fasad och interiör och följer kommunens träbyggnadsstrategi. Strategin ska bidra till att användningen av trä ökar i nya byggprojekt i kommunen och till att stärka Eksjös varumärke som ”Den unika trästaden”. Idrottshallen har fullstora mått och en fast läktare med plats för cirka 150 åskådare.

I processen fram till färdig hall fanns en gemensam vision mellan kommunen, arkitekterna och byggherren för att skapa en hållbar och välkomnande byggnad som balanserar kostnad, klimat och kvalitet.

År 2024 vann idrottshallen Rödfärgspriset, ett arkitekturpris som hyllar innovativ och modern arkitektur där Falu Rödfärg eller annan slamfärg spelar en viktig roll i helheten.

Bild 174. Välkomnande trä. Träet genomsyrar hela byggnaden och skapar en varm och välkommande känsla. Foto: Hans Lindgren/Boverket

TRÄ SOM GENOMGÅENDE MATERIAL

Entrén till idrottshallen är öppen och välkomnande. Trappan upp till klassrummen på andra våningen och gradängen används ofta av eleverna för samlingar och som sittplats.

Inne i hallen har arkitekterna valt väggar med slät panel nedtill så att eleverna kan idrotta mot dem. Ovanför är det en glespanel med akustikduk bakom, vilket ger en god ljudmiljö som är viktig för undervisningen. Även i färgval och material har målet varit att uppnå en välbalanserad inomhusmiljö. För att uppfylla kontrastkraven är dörrarna svarta då det kan vara en utmaning att skapa tillräcklig kontrast mot trä med andra färger. Inspektionsluckorna är inte i plåt, utan helt integrerade i panelen, vilket ger ett enhetligt intryck. Valet av trä är också hållbart utifrån slitage och användning. Trä tål slag och stötar betydligt bättre än plåt.

Genomtänkt design

Läktaren är integrerad med planen så att den kan användas i leken och träningen. Eleverna kan springa upp och ner, ha samlingsplatser och använda bänkarna på olika sätt. Den är utformad så att vissa platser är sittplatser medan det går att passera bakom andra eller lägga sin väska där. Utformningen gör att föräldrar vid idrottsträningen kan sitta nära barnen, vilket underlättar kommunikation och engagemang.

Bild 175. Träpanel. Väggar med slät träpanel nedtill så att eleverna kan använda väggar att idrotta mot. Foto: Hans Lindgren/Boverket

Bild 176. Läktare. Läktaren är del av idrottsytan och kan användas för exempelvis uppvärmning eller gruppsamling under idrottslektionerna. Foto: Hans Lindgren/Boverket.

Bild 177. Fasad med liggande träpanel och stående ribbor. Foto: Hans Lindgren/Boverket.

Bakom läktaren finns förråd och på vissa ställen finns passage bakom läktaren, vilket gör att installationer har kunnat placeras där. Det har underlättat och gör att installationerna smälter in.

Färgsättning

Byggnaden är behandlad med slamfärg, som traditionellt har använts i stor utsträckning i Eksjö. Eftersom byggnaden befinner sig en bit från Gamla stans röda timmerfasader ville arkitekterna inte imitera de traditionella träfasaderna, utan valde i stället för den klassiskt röda kulören en oxidgrön slamfärg, som också knyter an till skolans lummiga omgivning vid Eksjöån.

BYGGNADENS EXTERIÖR

Hela byggnaden är omsluten av en sågad liggande slät träpanel. För att skapa en detaljering av fasaden har ett system av stående ribbor adderats, som skapar ett skuggspel och en regelbunden indelning av fasaden, som även fönsterpartier och dörrar inordnar sig i.

För att skapa en mjukare övergång mellan den nya höga byggnaden och barnen på skolgården har idrottshallen försetts med en pergola som präglas av omsorgsfullt utformade detaljer. Ribbor, takfotskonsoler och pergola bildar tillsammans ett system med konsekvent gestaltning som blir framträdande och karaktärsskapande för byggnaden.

LÄRANDE ERFARENHETER

Grevhagsskolans idrottshall är ett exempel som visar hur hållbarhet och tradition kan kombineras i en byggnad. Genom att använda trä i såväl stomme, fasad och interiör har man skapat en funktionell byggnad som är långsiktigt hållbar utifrån slitage och användning. Valet att bygga i trä innebär också minskat klimatavtryck. En tydlig framgångsfaktor har varit dialogen mellan kommunen, arkitekten och grannar till idrottshallen.

Stort flöde av dagsljus i Munktellarenan, Eskilstuna

I Munktellarenan i Eskilstuna får dagens aktiviteter dra nytta av de ljusinsläpp som förr behövdes till industrin. Tidigare användes lokalerna av Volvo BM, men idag rymmer 30 föreningar i arenan.

Bild 178. Entré. En av entréerna till Emaushallen. Foto: Mirja Ranesköld/Boverket.

Bild 179. Lokaliseringskarta. Bild: Boverket.

Kommun:

Eskilstuna

Anläggning:

Allaktivitetshus

Byggnadsår:

Omvandling 1990-talet

Byggnadstyp:

Återbruk av äldre industribyggnad

Bruttoarea:

27 000 kvm

BAKGRUND

Munktellarenan i Eskilstuna är ett allaktivitetshus som tillkommit i äldre fabrikslokaler. Lokalerna omvandlades för 30 år sedan och är en större anläggning på 27 000 kvadratmeter varav 15 000 kvadratmeter är sportyta. Arenan rymmer 15 olika sporter och 30 föreningar. Byggnaden innehåller även kontorslokaler för idrottsorganisationen RF-SISU Sörmland, samt för den kommunala verksamheten som är knuten till arenan. Exempelvis finns personal som hanterar bokning och uthyrning av lokalerna. I arenan finns dessutom verksamheter i ABF:s regi, samt Ung fritid och Fritidsbanken.

Arenan uppskattas ha cirka 1000 besökare varje dag. Dagtid fylls lokalerna av pensionärsgupper och skolidrott, medan kvällarna präglas av föreningsidrott, gym och keramik.

Arenan ligger centralt belägen i Munktellstaden, det tidigare industriområdet för Bolinder-Munktell där Volvo BM hade tillverkning. Stadsdelen präglas av robusta tegelhus som skapar en unik karaktär för området.

Bild 180. Ljusinsläpp. Dagljusinsläpp över friidrottslokalen. Foto: Karolina Andersson/Boverket.

Många av de gamla industrilokalerna har funnit en ny användning och området kompletteras med ny tegelbebyggelse i samma karaktär. I stadsdelen finns idag bland annat museer, science park, skola, restauranger, kontor, bostäder, simhall och en ny större arena, Volvo CE Arena.

ANPASSNINGAR EFTER BEHOV

Munktellarenan är återbrukad i sin helhet men har inomhus anpassats till de olika verksamheternas behov. Byggnaden innehöll mycket stora öppna ytor och lokalerna har behövt avgränsas för att passa de olika föreningarnas önskemål. Lokalerna har även krävt en hel del arbete kring tekniska installationer. Flera ursprungliga detaljer från industrieran kan dagens verksamhet dra nytta av. Ett exempel på detta är de stora ljusinsläppen i taket som ger tillgång till dagsljus i delar av byggnaden som inte har vanliga fönster.

De lokaler som har tillgång till den gamla fabrikslokalens vanliga fönster ges möjlighet till rum med ateljéljus och utblickar mot den omgivande miljön.

Beroende på vilka aktiviteter som inryms i de olika lokalerna finns olika möjligheter att tillvara ta de stora ljusinsläppen.

Bild 181. Syateljé.
Syateljé där kreativite-
ten kan flöda i kapp med
dagsljuset. Foto: Karolina
Andersson/Boverket.

LÄRANDE ERFARENHETER

Munktellarenan visar betydelsen av att se och tillvarata en befintlig byggnads värden. Genom att analysera en byggnad som ska omvandlas kan risken minska för att unika egenskaper byggs bort, egenskaper som kan ge mervärden i en framtida användning

Mötesplats Stöcke – en plats för rörelserikedom skapad utifrån ett gräsrotsinitiativ, Umeå

Mötesplats Stöcke startade som ett gräsrotsinitiativ som resulterade i en 2 500 kvadratmeter stor aktivitetsanläggning i Stöcke, cirka 1,5 mil söder om Umeå. Hela anläggningen är uppförd med rörelserikedom som kompass.

Bild 182. Mötesplats Stöcke. Foto: Anna-Karin Joelsson/Boverket.

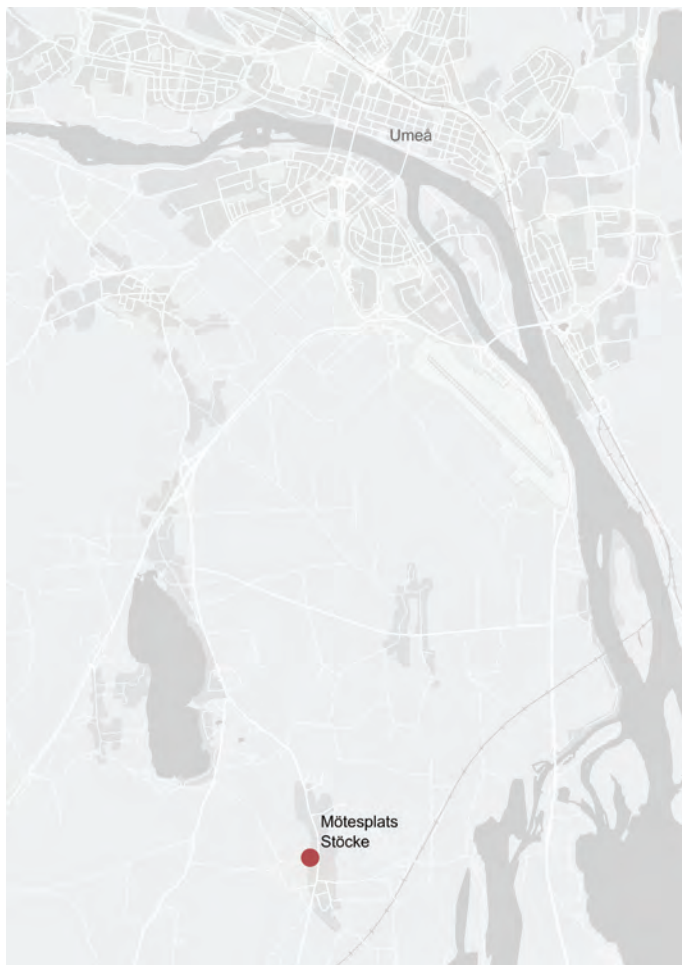

Bild 183. Lokaliseringskarta. Bild: Boverket.

Kommun:

Umeå

Anläggning:

Allaktivitetshus

Byggnadsår:

Färdigställt 2022

Byggnadstyp:

Nybyggnad

Byggnadsarea:

2500 kvm

Kostnad:

Cirka 50 miljoner

Arkitekt:

Arkinova Arkitekter

Planprocess:

Ny detaljplan behövdes tas fram

BAKGRUND

Stöcke är ursprungligen en jordbruksby, som med tiden har blivit en pendlingsförort till Umeå. Upprinnelsen till Mötesplats Stöcke var att det saknades en idrottshall/gymnastiksal till Stöcke skola. Barnen hade idrottslektioner i klassrummet eller fick åka buss till idrottshallar i Umeå. Med anledning av detta tog föräldrar och bybor initiativet att bilda en ekonomisk förening, Stöckebygdens utveckling Ekonomisk förening, och kontaktade Umeå kommun. En detaljplan över anläggningens fastighet fick laga kraft 2020-10-06.

Mötesplats Stöcke invigdes i mars 2022 och är ett resultat av ett långvarigt ideellt arbete som startade 2015. Anläggningen utgör en viktig funktion som idrottshall för barnen i tätorten, men även som mötesplats för invånare i hela Stöckebygden. Anläggningen innehåller förutom flexibla och moderna utrymmen för idrott, hälsa och möten även restaurang, gym, co-working yta, obemannad matbutik samt utlämningsställen. Utomhus finns bland annat lekpark, basketplan, boulebana, cykelkulle, pulkabacke och en grillplats. Det finns även möjlighet till gemensam odling. Eftersom man vill att huset ska vara en öppen mötesplats har man bland annat byggt en stor läktare och en tilltagen välkomnade entré. När det gäller idrottshallen används den framför allt av Stöcke IF och som skolans gymnastiksal.

Bild 184. Idrottshallen.
Foto: Nathalie Näslund/
Stöckebygdens utveckling
Ekonomisk förening.

PLANERING OCH PROCESSEN

Dialoger med vuxna och barn

Tidigt i planeringsprocessen av Mötesplats Stöcke genomfördes enkäter och dialog med boende och föreningar i bygden, bland annat genom gemensamma soppluncher. Särskilda workshops genomfördes med eleverna i skolan om hur de ville att Mötesplats Stöcke skulle se ut och fungera. För att bearbeta de insamlade förslagen hjälpte arkitektstudenter till att ta fram de första skisserna baserat på dialogerna. När studenternas arbete var klart tog sedan en pensionerad arkitekt i bygden över och började skissa på byggnaden. De slutliga bygglovhandlingarna utformades av en arkitektfirma.

Finansiering

Kostnaden för uppförandet av Mötesplats Stöcke uppgår till cirka 50 miljoner kronor. Finansieringen har skett genom bidrag där Allmänna Arvsfonden är den främsta finansiären, samt banklån, sponsring från företag, kända profiler och privatpersoner. Privatpersoner har kunnat sponsra verksamheten genom att ”köpa” en läktarplats och lokala företag och investerare har kunnat bli så kallade ”Stöckekompisar”.

Den löpande verksamheten finansieras idag främst genom hyresintäkter. Stöckebygdens utveckling har tecknat ett hyresavtal med Umeå kommun, genom vilket Umeå Fritid hyr idrottshallen för skolidrott och för vidareuthyrning till föreningar kvällar och helger.

Vid byggnationen av Mötesplats Stöcke har lokala entreprenörer anlåtats i stor utsträckning, och på så vis har föreningen lyckats hålla nere kostnaderna. Det ideella engagemanget har varit en avgörande faktor till att föreningen lyckats verkställa Mötesplats Stöcke.

Bild 185. Rörelserikedom.
Hela anläggningen är
uppförd med utgångspunkt
i rörelserikedom. Foton:
Anna-Karin Joelsson/
Boverket

BYGGA MED RÖRELSERIKEDOM

En viktig princip för byggnadens uppförande har varit viljan att bygga för rörelserikedom, det vill säga att erbjuda en fysisk miljö som bjuder in till rörelse och motverkar stillasittande. I byggnaden finns olika rörelsefrämjande lösningar som syftar till att främja kreativitet, lek och möten. Ett exempel på en lösning är ”släng dig i väggen”, där man kastar sig mot en madrass och får poäng baserat på kraften i rörelsen. Utformningen av de rörelsefrämjande lösningarna har tagits fram tillsammans med barnen i Stöcke, RF-SISU, forskaren Helena Tobiasson, Change the Game, Umeå kommun, Arkinova och RISE.

LÄRANDE ERFARENHETER

Mötesplats Stöcke är ett projekt som utgått från ett initiativ på gräsrotsnivå. En viktig faktor var att många av byborna med omnejd har engagerat sig ideellt och bidragit med sina olika kompetenser, till exempel, arkitektur, marknadsföring, ekonomi, juridik och upphandling, vilket kan vara ett sätt att spara pengar. Ett medskick från Mötesplats Stöcke är att om någon annan ska göra något liknande är det viktigt att det finns ett starkt engagemang och visa att det går att göra saker tillsammans för en gemensam nytta och ett bra liv för dem som bor i bygden. Mötesplats Stöcke etablerade tidigt uttrycket ”Vi bygger samhället där vi bor” i syfte att visa att bygden tillsammans är en viktig kraft för att åstadkomma förändring och skapa ett levande lokalsamhälle. Mötesplats Stöcke har också åkt på studiebesök till Danmark för att få lära sig mer om rörelserikedom och kultur.

För att underlätta för föreningen har de haft en kontaktväg in till Umeå kommun, som har slussat dem till rätt personer. I det här fallet har det varit byggnadsnämndens ordförande.

Fålhagens IP med en fördröjningsyta vid skyfall, Uppsala

Fålhagens IP i Uppsala har rustats upp och en konstgräsplan har anlagts. I samband med detta har idrottsplatsen också fått ytterligare en funktion – den ska fungera som fördröjningsyta vid skyfall.

Bild 186. Fotbollsplanen är nedsänkt 50 cm för att fungera som fördröjningsyta vid skyfall. Rastret markerar nivåskillnaden.
Foto: Daniel Jansson.

Bild 187. Lokaliseringskarta. Bild: Boverket.

Kommun:

Uppsala

Anläggning:

Planer för fotboll, boule och volleyboll och basket

Byggnadsår:

Färdigställt 2024

Byggnadstyp:

Upprustning

Kostnad:

Cirka 7,5 miljoner

BAKGRUND

Fålhagens IP i Uppsala har en 7-spels konstgräsplan och en 7-spels grusplan. Anläggningen inrymmer också 16 bouleanor, samt en plan för volleyboll/basket/fotboll. Under vintertid spolras grusplanen till is. En upprustning av idrottsplatsen genomfördes under 2022–2024. Det finns en befintlig detaljplan som vann laga kraft 2019 och den behövdes inte ändras inför upprustningen.

I närområdet finns villabebyggelse med särskilda kulturmiljövärden, parkytor med bland annat utegym samt verksamhetsbyggnader som avgränsas av ett järnvägsspår. För Almtuna Egnahemsområde, som ligger direkt norr om Fålhagsgatan, ligger värdet i att området ger en god samlad bild av egnahemsbyggandet i staden med varierade exempel från första halvan av 1900-talet. Några av de angränsande byggnaderna har ritats av Gunnar Leche, som var stadsarkitekt i Uppsala under drygt trettio år.

SKYFALLSKARTERING

Samtidigt som renoveringen av IP pågick, arbetade Uppsala kommun, med hjälp av Uppsala Vatten, med att ta fram en skyfallskartering för att se var vatten blir stående vid skyfall och vilka platser som är mest prioriterade att åtgärda. De kunde konstatera i sin kartläggning att Fålhagen kunde få problem vid skyfall och även nedströms lig-gande samhällsviktiga verksamheter.

När Uppsala kommun fick kännedom om upprustningen av Fålhagens IP, fick Uppsala arenor och fastigheter en tilläggsbeställning att ordna så att fotbollsplanen kan användas som uppsamlings- och fördröjningsyta vid kraftiga regn. De flesta fotbollsplaner är välvda så att regnvatten ska rinna av. Den nya konstgräsplanen på Fålhagens IP är utformad tvärt om. Genom att sänka marknivån i hela området runt planen med 500 millimeter ska den kunna fungera som en översvämningssyta vid skyfall. Om det blir ett så kallat ”hundraårsregn” kan ytan stå under vatten i cirka ett dygn för att förhindra att omgivande bostadsområde och angränsande järnväg och industriområde blir översvämmat.

TILLÄGGSBESTÄLLNING

Då projekteringen för konstgräsplanen i princip redan var klar när tilläggsbeställningen kom, innebar det ett merarbete. Schaktmassor skulle transporteras bort och provtag-ningar för eventuella föroreningar skulle tas. Markförhållandena var dessutom inte kända, i och med detta fanns det också en del osäkerheter kring kostnader och tidsåtgång. Men i det här fallet var det tur att man inte stötte på berg och slapp således utföra sprängningar. Utöver det fanns gamla träd som var placerade längs med idrottsplatsens staket. För att inte skada trädens rötter fick planen förskjutas i sidled ett par meter. Förutom detta uppstod också en problematik med tillgängligheten, då fler trappor och ramper behövde anordnas. Tilläggskostnaderna för klimatanpassningarna uppgick till cirka 2,5 miljoner kronor. Uppsala Vatten har i detaljplanen planerat för ett fördröjningsmagasin öster om fotbollsplanen. Det är ännu inte byggt.

LÄRANDE ERFARENHETER

En lärdom är att väga in klimatanpassningar tidigt i lokalförsörjningsplaner och investeringsplaner. Eftersom kostanden inte var inräknad från början blev utfallet i detta projekt en kostnadsfördyring. I Uppsala har man börjat att ha samhällsbyggnadsövergripande möten för att bland annat diskutera klimatanpassningar i investeringsplaner.

En stark social mötesplats - Malmö Civila ryttarförening

Malmö Civila Ryttareförening (MCR) har en historia som sträcker sig hela vägen tillbaka till 1925, och är därmed en av Malmös äldsta ridklubbar. År 2020 flyttade MCR till den nybyggda anläggningen i Husie, strax öster om centrala Malmö. Anläggningen kännetecknas av en mötesplats med många sociala ytor.

Bild 188. Ridhuset. Kanalplastskivor i taknocken för ljusinsläpp. Foto: Mirja Ranesköld/Boverket.

Bild 189. Lokaliseringskarta. Bild: Boverket.

Kommun:

Malmö

Anläggning:

Ridhus inklusive stall, kontor och gemensamma ytor.

Byggnadsår:

2019-2020

Byggnadstyp:

Nybyggnad

Arkitekt:

FOJAB

EN MÖTESPLATS MED MÅNGA SOCIALA YTOR

MCR är en mötesplats för barn, ungdomar och vuxna. Vid utformningen av den nya anläggningen lades stor vikt på aspekter som främjar möten och skapar ett välkommande intryck. Ridhuset har ett generöst kafé som är öppet varje dag. I stallet finns flera funktioner samlade. Utöver hästarnas boxar finns förråd och omklädningsrum, samt kontor och mötesrum för anställda i stallet. Kontoren har fönster in mot stallet, vilket gör att personalen har överblick in i verksamheten och därmed är närvarande om något skulle hända. I anslutning till stallet finns ett socialt utrymme med soffor där man kan umgås innan och efter ridlektioner.

Arkitekten har lagt stor vikt vid att skapa en koppling mellan inne- och utemiljön. Ridhuset med sin mäktiga limträkonstruktion har en fasad med träpanel och perforerad plåt, ett material som ger visst insynsskydd, samtidigt som ljus kan passera igenom. Den perforerade plåten utgör också naturlig ventilation i ridhuset. Taknocken är utformad av kanalplastskivor, en detalj som förstärker ljusinsläppet ytterligare.

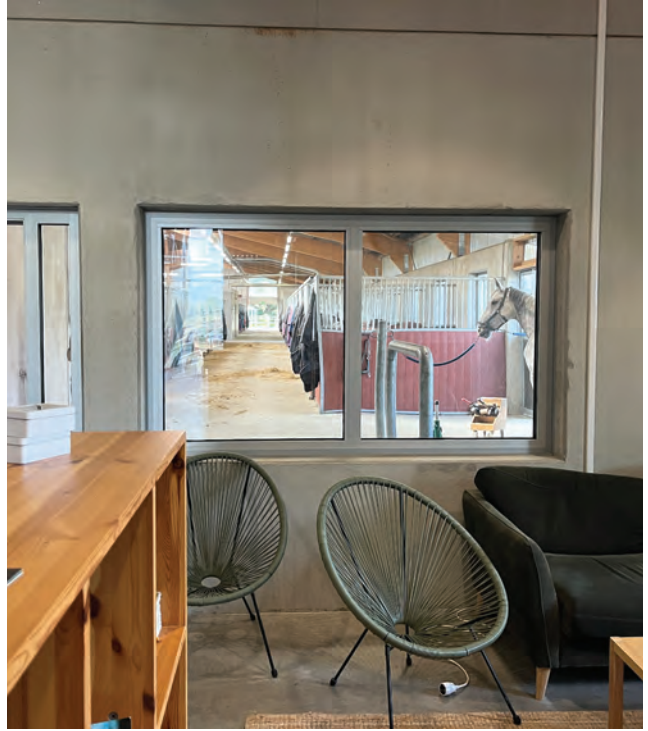

Bild 190. Utblick. Med glaspartier går det att se hästarna, både i stallet och i ridhuset. Foton: Mirja Ranesköld/Boverket.

Bild 191. Läktaren. Läktaren utgör en viktig funktion i ridhuset. Här samlas ofta elever för att umgås och samtidigt titta på en pågående ridlektion, antingen innan eller efter att det blir dags att rida själv. Foto: Mirja Ranesköld/Boverket.

HÄSTEN I FOKUS

Gestaltningen av MCR präglas av att hästen stått i fokus. I stallet har varje box ett fönster som går att öppna. När det är öppet kan hästarna sticka ut huvudet och titta ut. Detta skapar fin kontakt mellan ute- och inne. Det finns specifika krav på att samtliga häststall ska ha fönster eller insläpp för dagsljus¹⁰. På så vis skapas en god stallmiljö där hästen kan se dygnets och årstidernas variationer.

Arkitekten för MCR har tidigare arbetat med veterinärer, civilingenjörer och agronomer på Sveriges Lantbruksuniversitet, SLU. Där stärktes arkitektens kunskap om lantbruksbyggnader genom att se synergieffekter mellan olika professioner. Lantbruksbyggnader behöver ta hänsyn till flera olika aspekter för att lyckas skapa en helhet där både människor och djur trivs. Vid utformning av ridanläggningar är det särskilt viktigt att de beslut som fattas kring utformning stödjer hästens naturliga beteende. Det kan exempelvis handla om tillgång till dagsljus, god luftkvalitet samt rätt material på rätt plats.

¹⁰ Jordbruksverket, Skötsel och stallmiljö för hästar, 2025-02-25

Bild 192. Öppet fönster. Samtliga hästar i MCR har fönster som de kan titta ut genom när de står i sin box.
Foto: Sanna Hansson/Boverket.

LÄRANDE ERFARENHETER

Utformningen av MCR har i flera avseenden utgått från social hållbarhet. Likaså har hästarnas välmående beaktats, vilket återspeglas i såväl utomhus- som inomhusmiljön. En stark framgångsfaktor har varit en nära dialog mellan samtliga aktörer, samt arkitektens kunskap om lantbruksbyggnader.

Malmö Civila Ryttarförening, Malmö. Foto: Sanna Hansson.

Nytt ridhus i kulturhistorisk miljö – Craafordhallen i Flyinge, Lund

Craafordhallen är ett modernt ridhus som invigdes 2005. Det utmärker sig då det är utformat med hänsyn till omgivande miljöer och byggnader, samtidigt som dess utseende tydligt speglar samtida arkitektur. Ridhuset är uppfört i KL-trä som understöds av tryckstänger och dragband i stål. Detta har resulterat i en unik takkonstruktion som kännetecknas av ett stort öppet rum där det synliga bärverket är en utmärkande del av gestaltningen.

Bild 193. Ridhuset. Foto: Natasja Jovic för AIX Arkitekter.

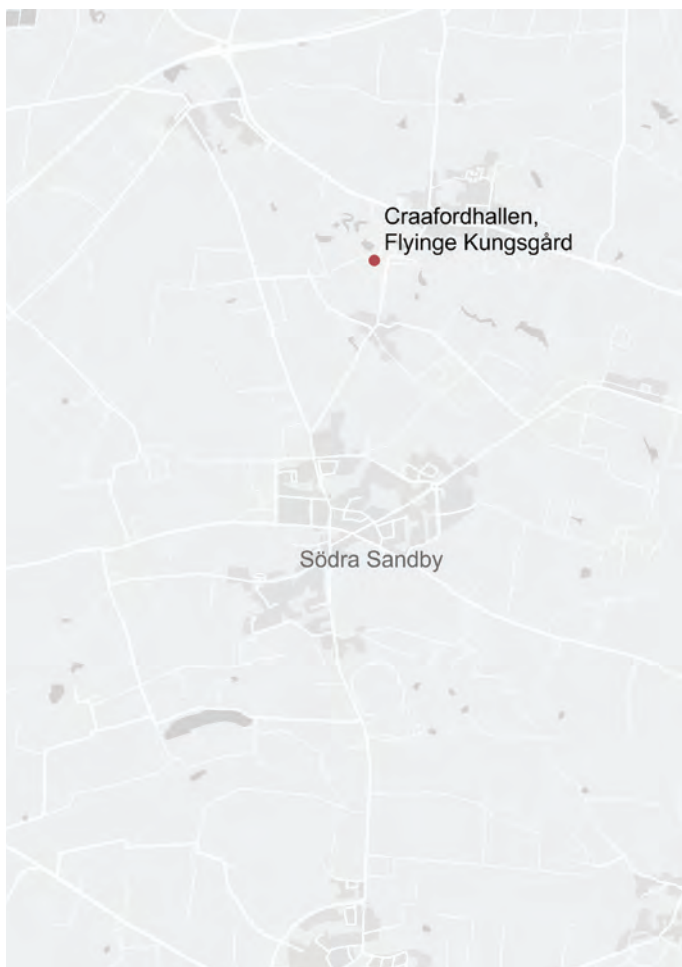

Bild 194. Lokaliseringskarta. Bild: Boverket.

Kommun:

Lund

Anläggning:

Ridhus.

Byggnadsår:

Färdigställt 2005

Byggnadstyp:

Nybyggnad

Arkitekt:

AIX Arkitekter

Konstruktör:

Tyréns

EN HISTORISK ANLÄGGNING MED FOKUS PÅ HÄSTAVEL OCH RIDSPORT

Flyinge Kungsgård är en av Sveriges tre riksanläggningar för ridsport. Här utbildas framtidens ryttare. Anläggningen, som anlades under 1650-talet, har höga kulturhistoriska värden och är klassad som byggnadsminne. Motiven för byggnadsminnesförklaringen är kopplade till att anläggningen speglar en sällsynt institutionsmiljö, samt att den berättar om en lång tradition av hästavels- och hästuppfödning.

Flyinges många byggnader karakteriseras av olika byggnadsmaterial som sten, puts, tegel och trä. De ger en bild av hur tillgång på material och stilinfluenser skiftat över tid.

EN UNIK KONSTRUKTION

Inspirationen till Craafordhallens takkonstruktion är hämtad från de Polonceau-takstolar som finns i det äldre av två befintliga ridhus på platsen. Denna typ av takstolar konstruerades på 1830-talet av den franska ingenjören Camille Polonceau, och kännetecknas av att de möjliggör rum överbyggda av tak med på den tiden utmanande stora spännvidder. Principen bygger på att snedställda balkar, i det här fallet KL-trä, kombineras med diagonala stänger och horisontella dragband av stål.

Bild 195. Glasad fasad.

Den glasade fasaden gör att intilliggande äldre byggnader speglar sig i det nya ridhuset. Foton: Natasja Jovic för AIX Arkitekter

KL-trät består av massiva träskivor som är uppbyggda av brädor lagda i två vinkelräta riktningar och som limmats ihop till en enhet. I Craafordhallen förekommer en vidareutveckling av den klassiska Polonceau-takstolen, där man understödjer endimensionella takbalkar som endast bär i en riktning, till att understödja en tvådimensionell träplatta som bär i två riktningar. Det är också därför det finns fyra stödben i två riktningar i stället för ett ensamt stödben i den klassiska Polonceau-takstolen. I Craafordhallen skär stängerna igenom KL-träet vid takföten och uppe vidnocken, vilket gör att förbindningarna inte syns.

Det handlar dock inte enbart om estetik, utan även om statik (läran om krafter i jämvikt). Byggnaden utsätts för stora krafter som måste tas om hand, vilket normalt skulle kräva kraftiga förband. I detta fall tar stagen i stället ansats direkt mot ändträet, där träet är som starkast – just parallellt med fiberriktningen. I Craafordhallen går statik och estetik hand i hand.

Fördelarna med denna typ av konstruktion är att det går att skapa byggnader med stora spännvidder och breda tak. På så vis möjliggörs fria verksamhetsytor utan störande pelare och en rymd som kan vara betydelsefull för arkitekturupplevelsen i byggnader som idrottshallar, ridhus, industribyggnader och stationshus. Konstruktionen, där KL-trä kombineras med Polonceau-takstolar, är dessutom fördelaktig utifrån både ett ekonomiskt och ekologiskt perspektiv. I jämförelse mot att använda material som betong eller stål, möjliggör denna konstruktion ofta en kortare byggtid, samtidigt som den har en lägre klimatpåverkan.

LÄRANDE ERFARENHETER

Det nya ridhusets samspel med omgivande kulturhistoriska miljöer grundar sig till stor del på en nära dialog och god samverkan mellan arkitekt, konstruktör och antikvarie. Genom att påbörja ett integrerat samarbete tidigt i projektet, skapades en förståelse för varandras intressen. Ofta tenderar konstruktören att komma in alldeles för sent i projekt, vilket riskerar att leda till missförstånd och konflikter. Ett möjligt utfall är att arkitektens vision inte går att realisera på grund av rent tekniska skäl.

I Flyinges fall, när arkitekten och konstruktören arbetade hand i hand, skapades ett resultat som kännetecknas av en gestaltad helhet där design och funktion har kombinerats på ett genomtänkt sätt.

Bild 196. Polonceau-takstolen. En vidareutveckling av den klassiska Polonceau-takstolen i Craafordhallen. Foton: Håkan Sandbring för AIX Arkitekter

Miljösmart is- och evenemangsarena med jämställdhet i fokus – Isborgen, Gällivare

Isborgen är en is- och evenemangsarena i Gällivare som invigdes 2020. Det är en modern och miljösmart arena, vars gestaltning kopplar an till den lokala identiteten. I byggnaden samsas olika idrottssporter med balett – en lösning som möjliggör synergieffekter mellan dans och konståkning. Arenan har dessutom ett tydligt jämställdhetsfokus och erbjuder lika goda förutsättningar för både traditionellt mansdominerade och kvinnodominerade sporter. av gestaltningen.

Bild 197. Isborgen. Foto: PREFA | Croce & Wir.

Bild 198. Lokaliseringskarta. Bild: Boverket.

Kommun:

Gällivare

Anläggning:

Multifunktionell arena innehållandes ishall, curlingbanor, gym och balettsal

Byggnadsår:

Färdigställt 2020

Byggnadstyp:

Nybyggnad

Arkitekt:

MAF Arkitektkontor, numera en del av Tengbom

Planprocess:

Ny detaljplan behövde tas fram

BAKGRUNDEN TILL DEN NYA ARENAN

Bakgrunden till att Isborgen byggdes grundar sig i den samhällsomvandling som pågår i Gällivare. Omvandlingen är kopplad till järnmalmsbrytningen, som under 2000-talet har expanderat och kommit att påverka stora delar av samhället Malmberget. Gruvbrytningen är numera så utbredd att Malmbergets historia som samhälle är över och succesivt kommer att avvecklas. I Malmberget berörs cirka 1900 bostäder och ett antal kommunala funktioner, bland annat den tidigare ishallen. Bostäder och offentliga byggnader ersätts och byggs upp i Gällivare. Isborgen är med andra ord ett resultat av att den tidigare ishallen i Malmberget har avvecklats.

Det fanns tidigt en tanke om att den nya is- och evenemangsarenan skulle ligga centralt i Gällivare. Till en början, innan det bestämdes att arenan skulle byggas på den aktuella fastigheten, utreddes 5–6 olika lokaliseringar. Efter vidare diskussioner togs beslut om att Isborgen skulle ligga intill Sjöparken. Detta område har under de senaste åren utvecklats till en stark mötesplats i staden, innehållandes en aktivitetspark, utegym, multisportsplan och en grillkåta.

Bild 199. Flygbild över Isborg. Intill anläggningen finns flera ytor med rekreations-, rörelse- och lekmöjligheter. Foto: Anders Bobert

EN MÅNGFUNKTIONELL ARENA

Isborg är en multifunktionell anläggning för isport med fasta läktare för 700 personer och för evenemang med upp till 1800 besökare som dans, konserter och utställningar. Den innehåller en ishall, två curlingbanor, en restaurang som kopplar både in mot arenan och ut mot Sjöparken, ett gym samt en balettsal. Kombinationen balettsal och ishall kan vid en första anblick verka udda, men det finns en logisk förklaring till varför dessa integrerats i samma byggnad. Balett och konståkning har nämligen många likheter, så som koordination, balans och kroppskontroll. Genom att öva olika koreografier i balettsalen ges konståkarna möjlighet att förbereda sig innan de ska ut på isen. Idéen att kombinera dessa kom från Isborgens arkitekt, som i ett tidigare projekt sett vilka fördelar konståkare och dansare kan dra av varandra.

GESTALTNING KOPPLAD TILL DEN LOKALA IDENTITETEN

Vid gestaltning av Isborg har arkitekten strävat efter att byggnaden ska ta avstamp i kommunens vision att "Gällivare ska utvecklas till en arktisk småstad i världsklass". Orden arktisk, småstad och världsklass kopplar an till de tre dimensionerna inom hållbarhet, och relaterar bland annat till gemenskap, närhet, spontanitet, levande, idrott och kultur, friluftsliv, besöksnäring och det kalla klimatet. Isborg är utformad för att skapa en miljö inspirerad av Malmbergets historia, unik för platsen och med samma driv med vilket Malmberget en gång byggdes. Gestaltningen är lustfylld och fasaderna antyder fest och skådespel, vilket återspeglas i byggnadens rundade former och fasadens traditionellt röda kulör.

Bild 200. Ishall och curlingbanor. Foton: Anders Bobert.

Bild 201. Entré. Fasaden och byggnadens form är tänkt att skapa en inbjudande känsla som symboliserar både rörelse och aktivitet. Foto: PREFA | Croce & Wir.

EN MODERN OCH MILJÖSMART ARENA

Tidigt i projektet formulerades en vision om att Isborgen skulle utformas med hänsyn till miljön. Till följd av en energieffektiv teknik, koldioxid som köldmedia i stället för normalt ammoniak, miljövänliga materialval och resurssnål drift är det en modern och miljösmart arena. En annan aspekt som bidrar till miljötanket är valet av betong. Man har nämligen valt en innovativ, tung betongblandning med järnmalm, som bidrar till att byggnaden snabbare reagerar på temperaturändringar vilket minskar den totala energiförbrukningen. Valet av betong grundar sig även på att Isborgen är byggd på sank mark. Den tunga betongen hjälper därför till att skapa en stabil grund som säkerställer att byggnaden inte riskerar att röra på sig.

Bild 202. Fasad i närbild.
Foto: PREFA | Croce & Wir.

LÄRANDE ERFARENHETER

Sammanfattningsvis har projektet gett värdefulla insikter i hur miljömedvetna och innovativa lösningar kan tillämpas i praktiken för att skapa en hållbar byggnad. Den något ovanliga, men samtidigt logiska kombinationen av balett och konståkning i samma byggnad, visar vidare på ett exempel där olika sporter kan dra nytta av varandra.

Stockholm stad renoverar sina simhallar

Många av Sveriges kommuner väljer att riva sina gamla, uttjänta simhallar och bygga nya. Stockholm stad sticker i det sammanhanget ut. Under de senaste decennierna har staden renoverat åtta av sina totalt fjorton simhallar och fler renoveringar planeras. En av de simhallar som renoverats är Åkeshov.

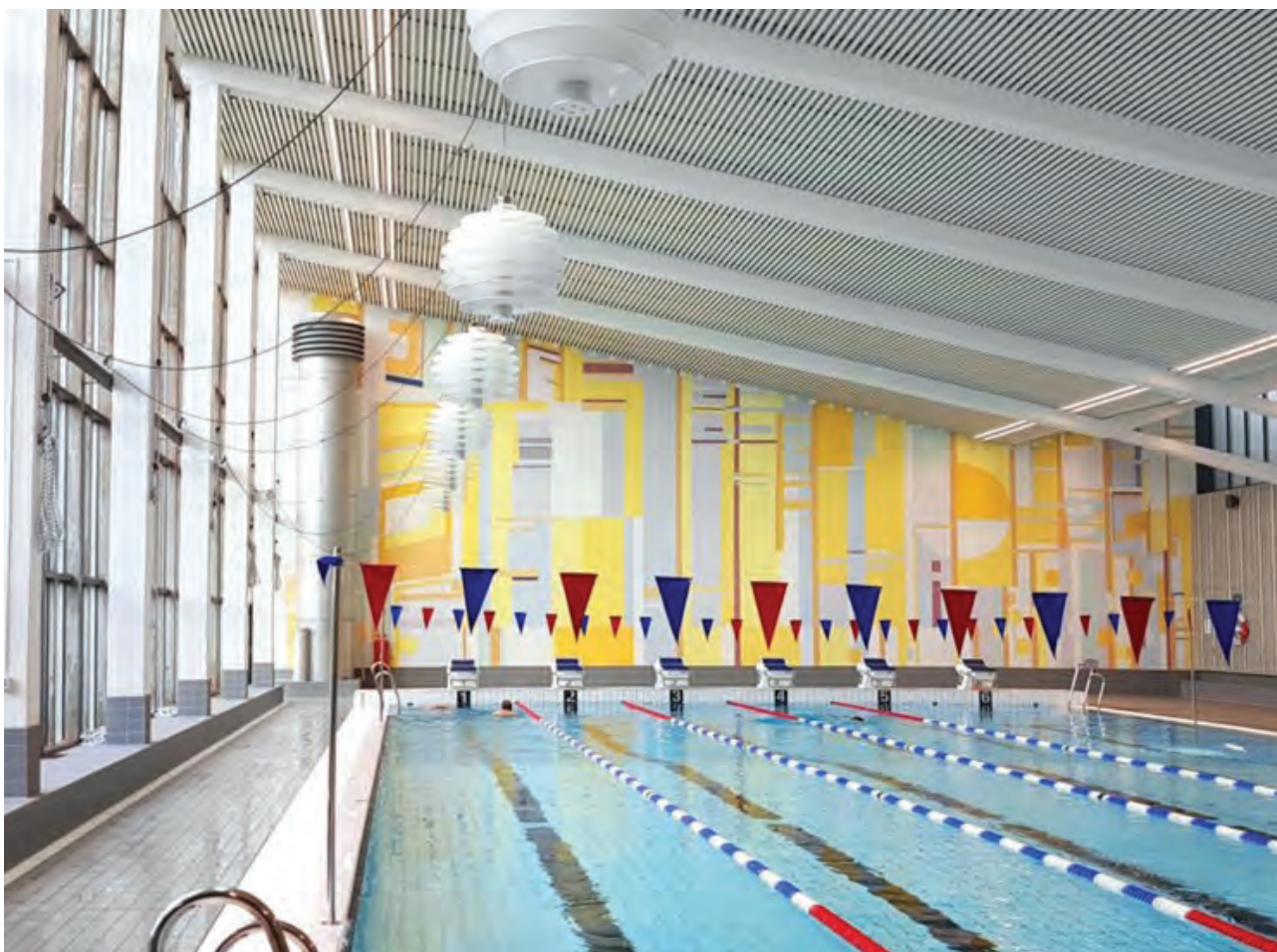

Bild 203. Bassängrum i Åkeshov simhall. Foto: Veronica Hejdelind.

Bild 204. Lokaliseringskarta. Bild: Boverket.

Kommun:

Stockholm

Anläggning:

Simhall

Byggnadsår:

1959 (renovering 2015-2017)

Byggnadstyp:

Renovering

Arkitekt:

Ursprungligen ritad av Åke E. Lindqvist, renoveringen har Liljewall ansvarat för.

HÖG KVALITET OCH BRA PLACERING ARGUMENT FÖR RENOVERING

Stockholm stad har flera badanläggningar som renoverats. Huvudargumenten för staden att välja renovering framför rivning är dels att de simhallar som byggdes under rekordåren i Stockholm är av hög byggnadsteknisk och arkitektonisk kvalitet, dels att de är mycket väl placerade i stadsrummen, ofta i kollektivtrafiknära lägen. Alternativ på byggbar och prisrimlig mark i motsvarande lägen är dessutom i de flesta fall svårt att hitta. Genom renoveringarna har staden också skaffat sig en unik erfarenhet och kunskap i att rusta sina anläggningar för framtiden.

Om man räknar in de två privatägda sekelskiftesbadena, Sturebadet och Centralbadet, och Storkyrkobadet som ägs av Stockholms stad och drivs av den ideella föreningen Storkyrkobadarna, kan man i Stockholm idag uppleva i princip hela 1900-talets svenska simhallsarkitektur. De genomförda renoveringsprojekten har byggt kunskap och kompetens i den kommunala organisationen i Stockholms Stad, vilket bidrar till en ökad trygghet och konsensus hos politik och tjänstemän. Att renovera och återbruka ligger i linje med Stockholms stads strategi att minska koldioxidutsläppen från byggsektorn och bidra till ett mer miljömässigt och socialt hållbart byggande. Investeringarna som krävs för att renovera jämfört med att riva och bygga nytt är, enligt Stockholms Stads fastighetsdirektör, ungefär lika stora.

Åkeshovs simhall – renoverad och tillbyggd 2015–2017

Åkeshovs simhall ligger i Stockholms västra förort med samma namn. Anläggningen ritades av arkitekten Åke E. Lindqvist (1914–1987) och invigdes år 1959. År 1961 byggdes en idrottshall i anslutning till badet. Simhallen är på många sätt representativ för den tidens ambitiösa simhallsarkitektur. Anläggningen är placerad i ett naturskönt läge, bland tall och lövträd och bassängrummet har stora öppna glaspartier som skapar kontakt med den omgivande naturen. Omsorgen om de kringliggande ytorna, som entrén, omklädningsrummen, och kaféet är stor liksom känslan för detaljer.

År 2015 stängde Stockholm stad Åkeshov simhall för en omfattande renovering och tillbyggnad. Anläggningen var hårt sliten, dyr att drifta och dåligt tillgänglighetsanpassad med föråldrade teknikanläggningar. I anlitade arkitektens uppdrag ingick att återställa Åke E. Lindqvists bassängrum till ett så ursprungligt skick som möjligt. Detta innebar bland annat att hela bassängen fick gjutas om och ny teknik installerades. En byggnadsantikvarie var med i projektet från början.

Den mindre undervisningsbassängen gick tyvärr inte att rädda, den revs och ersattes av en tillbyggnad med en 25-metersbassäng, två undervisnings- och en lekbassäng.

Den nya delen är anpassad efter vår tids krav på energiförbrukning, god arbetsmiljö och tillgänglighetsanpassning, bland annat byggdes stadens första könsneutrala omklädningsrum, med hytter med låsbara dörrar för enskildhet. Det var ursprungligen tänkt för HBTQ+ men används idag även flitigt av barnfamiljer som vill klä om tillsammans. Den största åtgärden är utjämningen av tidigare interna nivåskillnader mellan kassa – gym – omklädning – simanläggning (genom höjning av befintliga golv). Anläggningen har även utrustats med bland annat taktila stråk, hörslingor, lågt sittande speglar, höj- och sänkbara hårtorkar, anpassade skåp för rullstolsburna, dörrbredder anpassade för utepermobil, lyftredskap samt höj- och sänkbart skötbord och receptionsdisk. Samtliga bassänger är förberedda för att nyttjas med handikapplift.

Inkomna synpunkter från Rådet för funktionsnedsättningar har i samtliga delar medtagits i den bedömning som utförts av certifierad tillgänglighetssakkunnig.

Projektets effektmål har varit att:

- Förlänga livslängden på anläggningen med minst 20 år.
- Effektivisera värmeåtervinning och minimera driftskostnaderna.
- Förbättra möjligheterna till sim- och idrottsutövning för allmänheten, skolor och idrottsföreningar.
- Förbättra förutsättningarna att genomföra simtävlingar på elitnivå.

Renoveringen och tillbyggnaden av Åkeshovs simhall kostade ca 400 miljoner kronor.

Erfarenhet och kompetens om simhallsrenovering i den kommunala organisationen

Stadens simhallar är viktiga och välbesökta platser för gemenskap och rekreation i Stockholm. Simhallarna utgör en viktig del av Stockholms årsringar, om man räknar in de tre privatägda sekelskiftesbadet, Sturebadet och Centralbadet och Storkyrkobadet, kan man i Stockholm idag uppleva i princip hela 1900-talets svenska simhallsarkitektur.

LÄRANDE ERFARENHETER

Projektet har utifrån flera aspekter byggt kunskap och kompetens i den kommunala organisationen. Detta leder i förlängningen till en ökad konsensus i valet att renovera framför att riva och bygga nytt, både från politiker och tjänstemän. En framgångsfaktor till att renoveringen av Åkeshovs simhall genomfördes så varsamt var att en byggnadsantikvarie involverades tidigt i projektet.

Rosengårdsbadet för att främja barns simkunnighet, Malmö

Rosengårds simhall är primärt en resurs för att säkra simkunnigheten i Malmö stad. Skolsim, simskola och föreningsaktiviteter prioriteras. Allmänhetens tillgång till anläggningen är begränsad. Badet är enkelt och robust, byggt med målsättningen att ge konstruktionen en så lång livslängd som möjligt. Rosengårds simhall är ett exempel på hur man kan arbeta med att prioritera det kommunala kärnuppdraget i relation till de resurser som står till buds.

Bild 205. Bassängrummet i Rosengårds simhall. Foto: Mats Persson.

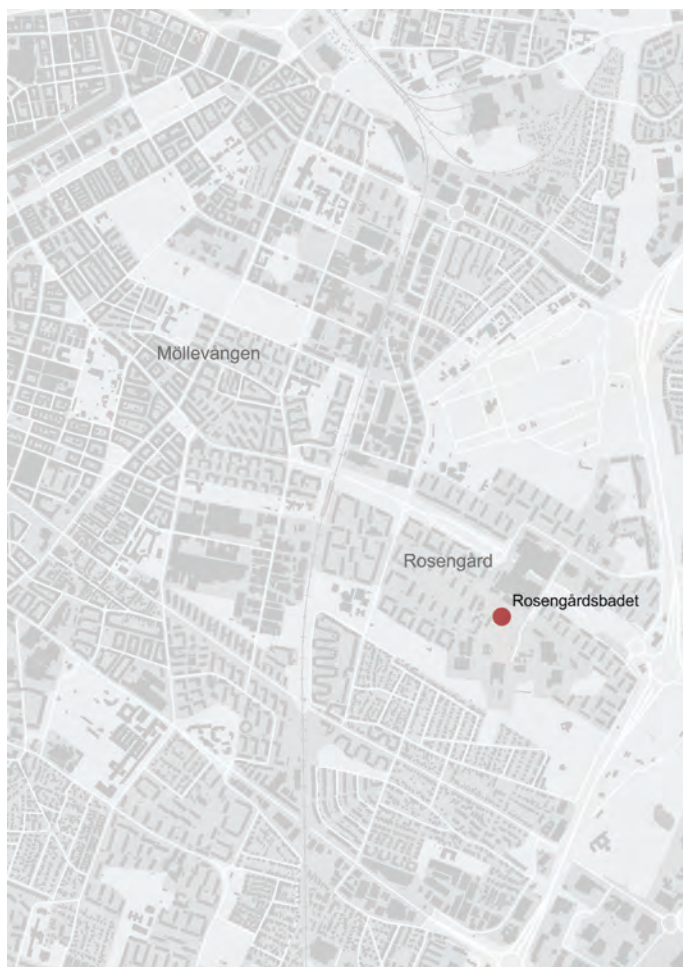

Bild 206. Lokaliseringskarta. Bild: Boverket.

Kommun:

Malmö

Anläggning:

Simhall

Byggnadsår:

Färdigställt 2011

Byggnadstyp:

Renovering

Arkitekt:

Liljewall arkitekter

BAKGRUND

Malmö stad har sju bad i egen drift: fyra inomhusbad och tre tempererade friluftsbad, varav Rosengårdsbadet är ett. Baden har, enligt fritidsförvaltningen, nått sin maxkapacitet utifrån verksamhetens behov. Det innebär att föreningslivet har svårt att utveckla sin verksamhet i takt med att Malmö växer. Allmänhetens simtider begränsas när kommunen prioriterar skolsimmets tillgång till bassängtid. Även personer med funktionsnedsättning får mindre tillgång till de varmare multibassängerna när skolan prioriteras. Flera av baden är dessutom hårt slitna och risken för driftstopp anses stor.

Beslut att bygga om Rosengårdsbadet

För att möta behoven gav kommunstyrelsen 2009 fritidsnämnden i uppdrag att påbörja projekteringsarbete för kompletteringen av Rosengårdsbadet med en inomhusbassäng på 25-meter med fem banor avsedd primärt för skolsim, simskola och föreningsaktiviteter. Nya omklädningsrum och en mindre samlingslokal ingick även i uppdraget.

Uppdraget utfördes som generalentreprenad. Projektet startade 2010 och slutfördes 2011.

Rosengårds simhall - en robust anläggning med hög hållbarhet

Badet är enkelt och robust, men samtidigt byggt med omsorg. Det består av en 25-metersbassäng med 6 banor, omklädningsrum och ett samlingsrum i entrén. Bassängrummet är ljust med stora fönsterpartier längs med bassänglängden med inslag av mörkblåa paneler. Väggar är kaklade i kritvitt vilket ger en klassisk palett i relation till det blå bassängvattnet.

En viktig målsättning med projektet var att ge anläggningen en så lång livslängd som möjligt. Det innebär bland annat att man valde murade innerväggar för omklädningsrummen och en uppbyggnad av ett ventilerat utrymme mellan under- och yttertak för att säkerställa fuktbalans samt undvika problem och skador på grund av kondens, som annars är vanlig i badhus. Bassängen har ett djup på endast 1,0 meter vilket innebär att den kan användas till simundervisning, men inte för att testa simkunnighet på djupt vatten.

Rosengårds simhall - en resurs för ökad simkunnighet

Malmö stad använder Rosengårds simhall primärt för föreningsliv och skolor. Badet nyttjas för skolsim, simskola och föreningsverksamhet. Under sommarmånaderna kompletteras badet med det angränsade friluftsbadet som har en 50-metersbassäng, en lekbassäng och en mindre bassäng med lågt djup.

Badet är en viktig resurs i stadsdelen Rosengård och angränsande stadsdelar för simkunnigheten men också som mötesplats. Lärare, simlärare och föreningsaktiva har tillgång till badet genom en portkod. Badet har ingen bemannad reception eller kassa under perioden september till maj. Lärare och ledare har ansvar för barn, unga och vuxna i simhallen.

Fritidsförvaltningens simsektion driver verksamheten

För att effektivt planera och följa upp simundervisningen har fritidsförvaltningen inrättat en särskild simsektion. Det innebär att man kan arbeta fokuserat, strategiskt och kontinuerligt med att utveckla och utvärdera simkunnigheten.

Idag har Malmö stad ett avtal med grundskoleförvaltningen, där alla elever i årskurs två får besöka en av kommunens simhallar vid femton tillfällen, under en treveckorsperiod. Varje klass får 45 minuter lektionstid i vatten. För mellanstadieelever bokas simtillfällen efter behov av respektive skola. De finns även ett avtal för elever i anpassad grundskola.

För att lättare kunna kommunicera och underlätta bokningar har varje kommunal grundskola en samordningsansvarig för simundervisningen. Malmö stad har inget motsvarande avtal med friskolorna. En friskola får boka själva via fritidsförvaltningen. De betalar transport och simundervisning själva.

Rosengårds simhall erbjuder kommunal simundervisning för vuxna, och även simföreningarna har vuxensimskolor.

Fortsatt utredning av verksamhetens behov

I maj 2019 beslutade kommunfullmäktige att ge fritidsnämnden i uppdrag att utreda det övergripande behovet av simanläggningar i Malmö stad utifrån simundervisning, föreningslivets utveckling och arrangemang. Syftet var att undersöka vilket behov Malmö har avseende vattenytor på 10 års sikt.

Simkunnigheten hos elever i Malmö i årskurs 2 är 35 procent. När elever går i årskurs 6 är 75 procent av eleverna simkunniga, enligt statistik från grundskoleförvaltningen. När det sista testet görs i årskurs 9 är 83 procent simkunniga. Uppföljningen som statistiken bygger på menar att ju tidigare eleverna börjar få simundervisning desto större är deras möjlighet att uppnå kunskapskraven för simkunnighet i årskurs 6 och 9.

Slutsatsen är att "kapaciteten på Malmös bad har nått sitt maximum." Rosengårds simhall har visserligen avlastat verksamheten, men kommunen behöver ytterligare bassängyta för att möta verksamheternas behov. Kommunen projekterar nu för en ny simhall, Heleneholms simhall, med en 50-metersbassäng för tävling, som kan delas till två bassänger samt tre mindre bassänger för simundervisning, vattengymnastik och babysim. Anläggningen ska öppna 2028/29.

LÄRANDE ERFARENHETER

Målsättningen för Rosengårds simhall, att anläggningen skulle ha en så lång livslängd som möjligt, utgjorde en central del i utformningen av simhallen. Tidiga beslut, som att till exempel mura innerväggar till omklädningsrum och att bygga ett ventilerat utrymme mellan under- och yttertak, har visat på betydelsen av att prioritera hållbara och fuktsäkra lösningar för att undvika framtida problem.

Pontusbadet – ett renoverat 50-tals bad, Luleå

Pontusbadet byggdes 1957 och var då ett av Sveriges modernaste badhus. Idag är det ett charmigt bad i 50-talsarkitektur. Badet har ett uppglasat bassängrum, vilket gör att det fylls av dagsljus och utblickar mot Luleälven. Simhallen är sedan 2003 ett byggnadsminne, vilket innebär att den inte får rivas eller förvanskas.

Bild 207. Bassängrummet i Pontusbadet. Foto: Anders Bobert.

Bild 208. Lokaliseringskarta. Bild: Boverket.

Kommun:

Luleå

Anläggning:

Simhall

Byggnadsår:

1957 (renovering 2016)

Byggnadstyp:

Renovering

Arkitekt:

Renoveringen har utförts av ABM
Arkitektkontor AB

RENOVERING AV BYGGNADSMINNE

År 2016 påbörjades en omfattande renovering i tre etapper av Pontusbadet. I den första etappen renoverades bassängerna och vattenreningsanläggningarna byttes ut. Även ytskikten med det vackra kaklet och mosaiken renoverades. Den andra etappen innebar en takrenovering, in- och utvändigt. Kostnaden för de två första etapperna var 30 miljoner kronor.

År 2026 inleds arbetet med en del av den sista etappen då entréhallen renoveras med fokus på att skapa en bättre ljudmiljö och en mer sammanhängande inredning. Entréhallen innehåller en reception med kafé och sittplatser med utsikt in i bassängrummet.

Idag är simhallen en stark mötesplats för många lulebor och en besöksanläggning för turister. Den gamla simhallen är en identitets- och märkesbyggnad som bidrar till att sätta Luleå på kartan och samtidigt skapa stora sociala värden. Renoveringarna förväntas ge Pontusbadet ytterligare trettio år av badglädje.

Bild 209. Pontusbadet innehåller en 25-metersbassäng, en barnbassäng, två trampoliner (1 m resp. 3 m) samt ett hopptorn på 5 m. Foto: Anders Bobert.

Bild 210. Pontusbadet. Pontusbadet illustrerar 1950-talets fokus på form och kvalitet i arkitektur. Den yttre miljön utmärks av den stora glasfasaden på simhallen, som öppnar sig mot Luleälven, och den fristående BAD-skylden utanför entrén. Foto: Anders Bobert

LÄRANDE ERFARENHETER

Renoveringen av Pontusbadet har gett kommunen erfarenhet om renovering av simhallar. Eftersom Pontusbadet är kulturminnesmärkt fick Luleå kommun visst ekonomiskt stöd för renoveringen av länsstyrelsen. En byggnadsantikvarie arbetade tillsammans med kommunen genom hela renoveringsprocessen, vilket var en stor framgångsfaktor i projektet. Tack vare ett fint samarbete, har simhallens ursprungliga höga konstnärliga och arkitekturhistoriska värden bevarats, och i flera fall förstärkas, i renoveringen.

Pontusbadet, Luleå. Foto: Anders Bobert.

Boverket